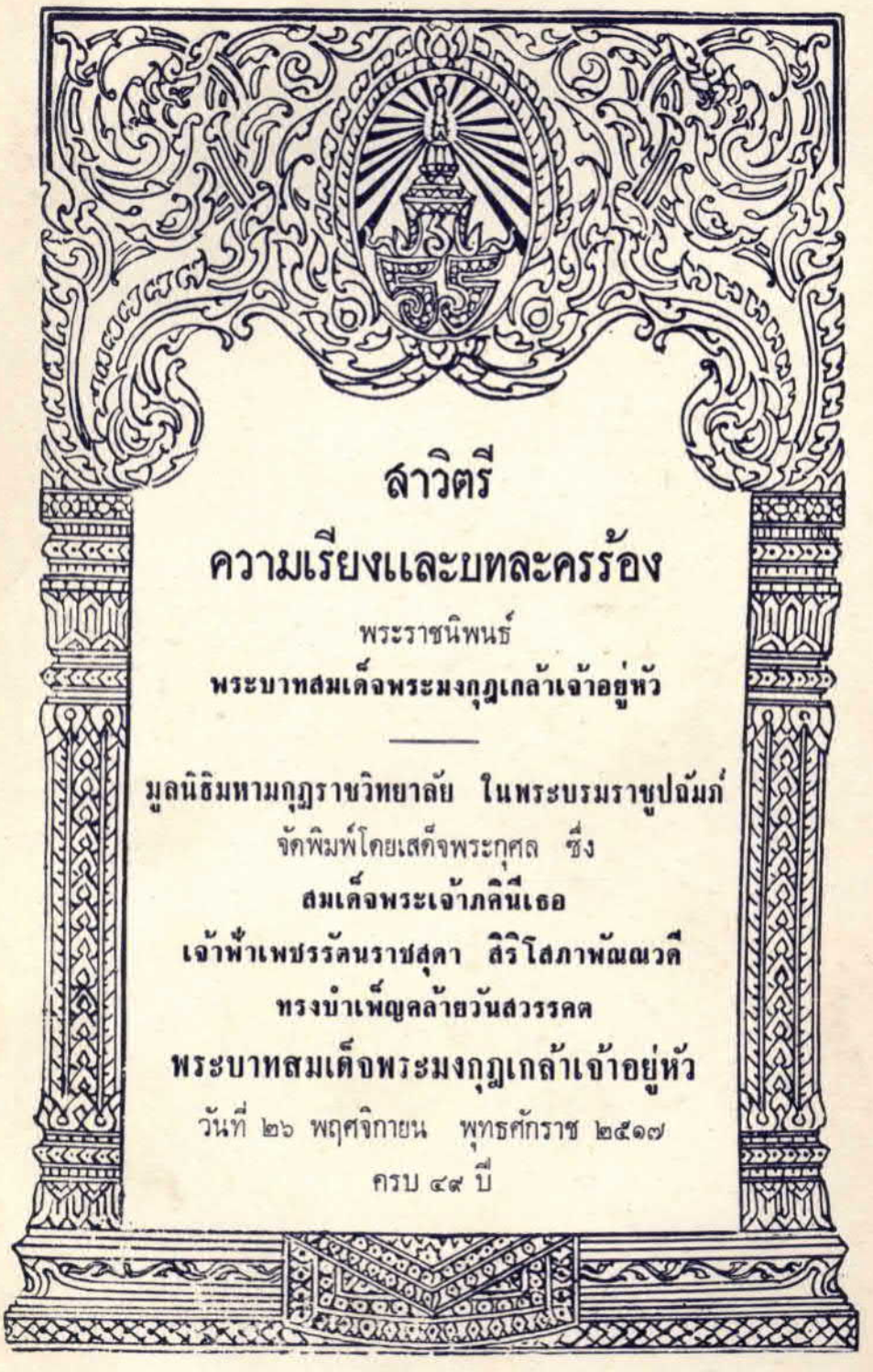

ล่าวีตรี

ความเรียงและบทละครเรื่อง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มูลนิธิมหาสมุทรราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศล ซึ่ง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ทรงบำเพ็ญคล้ายวันสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๗

ครบ ๔๕ ปี

ล่าวีตรี

ความเรียงและบทละครร้อง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มูลนิธิหม่อมกุฎราชวิद्याลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศล ซึ่ง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ทรงบำเพ็ญกุศลวันสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๗

สารัตถ์ความเรียง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เลขหมู่หนังสือ ๘๕๕.๕๑๔

พิมพ์ครั้งแรก

พ. ศ. ๒๔๘๓

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาราชโกษา (จันทร์ วัชรวิทย์)

พิมพ์ครั้งที่สิบสี่ ๑,๐๐๐ เล่ม

พ. ศ. ๒๔๙๓

มูลนิธิหมามกุฏราชวิทยาลัย ฯ พิมพ์โดยเสด็จพระกุศล ซึ่ง สมเด็จพระเจ้า-
ภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงบำเพ็ญคล้ายวันสวรรคต
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สารัตถ์บทละครเรื่อง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เลขหมู่หนังสือ ๘๕๕.๕๑๒

พิมพ์ครั้งแรก

พ. ศ. ๒๔๗๘

ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท้าววนิดาพิชาวิณี (เพิ่ม สุจริตกุล)

พิมพ์ครั้งที่สิบหก ๑,๐๐๐ เล่ม

พ. ศ. ๒๔๙๑

มูลนิธิหมามกุฏราชวิทยาลัย ฯ พิมพ์โดยเสด็จพระกุศล ซึ่งสมเด็จพระเจ้าภคินี-
เธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงบำเพ็ญคล้ายวันสวรรคต
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำนำ

จมีนมานพนริศร์ ผู้แทนมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ ได้มาแจ้งต่อกรมศิลปากรว่า มูลนิธิมหามกุฏราช-
วิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีความประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์
หนังสือเรื่องสาวิตรีความเรียงและบทละครร้อง พระราชนิพนธ์ พระ-
บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อโดยเสด็จพระกุศล ซึ่ง
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี จะ
ทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๗ ณ พระ
อุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้
ตามความประสงค์

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
รักษาทันฉบับไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติมีอยู่มากด้วยกัน มีทั้งประเภทบท
ละครและความเรียงต่าง ๆ ซึ่งผู้สนใจจะขออนุญาตชำระขึ้นได้ บางเรื่องซึ่ง
กรมศิลปากรได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิมพ์ได้ ก็
อนุญาตให้ผู้มาขอพิมพ์นำไปตีพิมพ์ได้ทุกโอกาส ส่วนบางเรื่องที่ยัง
มิเคยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต กรมศิลปากรก็พร้อมที่จะ
ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ ทั้งนี้เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณ
และพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน
ด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดี เฉพาะพระราชนิพนธ์เรื่องสาวิตรีนี้

เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย มีผู้มาขออนุญาตพิมพ์แจกในงานกุศลและพิมพ์จำหน่ายแล้วหลายครั้ง นอกจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการก็ยังคัดเลือกให้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนด้วย

เรื่องสาวตรี มีมาในคัมภีร์มหาภารต อันเป็นมหากาพย์ภาษาสันสกฤตเรื่องหนึ่งของอินเดีย คู่กับคัมภีร์รามายณ ซึ่งเป็นบ่อเกิดรามเกียรติ์ แต่คัมภีร์มหาภารตมีขนาดเรื่องมากกว่าคัมภีร์รามายณ คัมภีร์มหาภารตกล่าวถึงเรื่องสงครามระหว่างกษัตริย์พวกปาณฑพ ซึ่งมียุธิษฐิรเป็นหัวหน้ากับกษัตริย์พวกเคารว ซึ่งมีทุรโยธนเป็นหัวหน้า กษัตริย์พวกปาณฑพและพวกเคารวเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน คือ พวกปาณฑพเป็นโอรสของท้าวปาณฑุ ส่วนพวกเคารวเป็นโอรสของท้าวธฤตราษฎร์ ซึ่งเป็นเชษฐาของท้าวปาณฑุ เหตุที่จะทำสงครามกันจนถึงทั้งสองฝ่ายต้องล้มตายไปเป็นอันมากและในที่สุดพวกปาณฑพชนะนั้น เป็นเพราะพวกเคารวมีใจริษยาคิดร้ายต่อพวกปาณฑพ เหตุด้วยท้าวธฤตราษฎร์ผู้บิดาทรงแต่งตั้งยุธิษฐิร โอรสองค์ใหญ่ของท้าวปาณฑุเป็นยุพราชก่อนหน้าจะทำสงครามกัน ทุรโยธนโอรสองค์ใหญ่ของท้าวธฤตราษฎร์ คือ พวกเคารวปล่อยให้พวกปาณฑพเข้าไปในเรือนไม้ซึ่งเตรียมจัดสร้างไว้แล้วเอาไฟจุดเผาเรือนเพื่อครอกพวกปาณฑพ แต่พวกปาณฑพหนีไปได้ แล้วไปได้นางเทราปทีในพิณีสุมพรมมาเป็นชายาร่วมกันทั้ง ๕ คนพี่น้อง นี่เป็นบ่อเกิดของเรื่องนางกฤษณาสนธิ์ แต่เรื่องของเรามาเปลี่ยนแปลงไปบ้างให้เข้าเรื่องชาตก ต่อมาท้าวธฤตราษฎร์ทรงแบ่งแผ่นดินให้ยุธิษฐิรครอบครองส่วนหนึ่ง ภาย

หลังยุธิฐฐิรพณันทอศสกาแพ้วกเการพ ต้องเสียบ้านเสียเมืองและ
เสียเมียคือนางเทราปทีแก่ทุรโยธน ความทรงทราบถึงท้าวธฤตราษฎ์
โปรตไม่ให้ทุรโยธนยืตนางเทราปทีไว้ ยุธิฐฐิรกับพี่น้องและนางเทรา-
ปทีผู้เป็นชายาร่วมกันต้องเนรเทศไปอยู่ป่ามีกำหนด ๑๓ ปี จึงจะกลับ
มาได้ ระหว่างอยู่ในป่าตอนนั้นเรียกว่านบรพ คือ ตอนอยู่ในป่า มี
เรื่องมากกว่าตอนใดทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ด้วยกันถึง ๑๘ บรรพ คราวหนึ่ง
พวกป่าเนทพฐิสก์เศร้าใจที่ต้องมาตกทุกข์ได้ยาก พวกฤษีพากันมาเล่าโลม
เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง เพื่อให้เห็นเป็นคติว่าตนร้ายปลายคัมภีร์มาแล้ว
แต่ก่อนลบไป ในเรื่องที่ฤษีเล่าให้พวกป่าเนทพฐินั้นมีเรื่องพระนลและ
เรื่องสาวิตรอยู่ด้วย

สาวิตรเป็นเรื่องแสดงถึงอำนาจแห่งความรักและความภักดีของ
นางสาวิตรผู้เป็นชายาของพระสตัยวาน เมื่อพระสตัยวานถูกพระยมมา
คร่ำเอาชีวิตไป นางสาวิตรก็ไม่ละความพยายามที่จะขอชีวิตของสามี
จากพระยมคืนมาให้จงได้ ในที่สุดพระยมผู้ไม่เคยยกเว้นชีวิตให้ใครให้
เสียความเที่ยงธรรมก็อ่อนใจ เพราะด้วยอำนาจแห่งความรักของนาง
ซึ่งมีอยู่ต่อสามี ยอมคืนชีวิตสามีพร้อมทั้งให้พรอื่น ๆ อีกหลายอย่าง
ทันเหตุการณ์และเรื่องสาวิตรมีโดยย่อตั้งแต่มาข้างต้นนี้

พระราชนิพนธ์เรื่องสาวิตร ฉบับที่เป็นบทละครบางแห่งไม่มี
บทเพลงมีแต่वलัณยังไม้บรรจุเพลงที่จะใช้ร้อง กรมศิลปากรจึง
พิจารณาเห็นสมควรบรรจุเพลงไว้เพื่อให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่โดยเหตุที่
หนังสือเรื่องนี้เป็นพระราชนิพนธ์ จะบรรจุเพลงลงไปเสียก็เคียนวัน

ก็จะเป็นการแก้ไขพระราชนิพนธ์ กรมศิลปากรจึงหมายเลขไว้ตาม
วงเล็บที่จะใส่ชื่อเพลงเหมือนอย่างเชิงอรธ แต่เอาชื่อเพลงเหล่านั้น
ไปพิมพ์ไว้ท้ายฉบับแต่ละครเป็นอย่างภาคผนวก เมื่อต้องการทราบ
โปรดพลิกไปดูข้างท้าย

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลซึ่งมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ฯ
ได้บำเพ็ญโดยจัดพิมพ์หนังสือนี้เผยแพร่เป็นวิทยาทาน ขออำนาจแห่ง
กุศลนี้จงสำเร็จเป็นहितานุहितประโยชน์ตามความประสงค์ของมูลนิธิมหา
มกุฏราชวิทยาลัย ฯ ทุกประการ เทอญ.

น.อ.

วิมลวิมล. ร.น.

(สมภพ ภิรมย์)

อธิบดีกรมศิลปากร

กรมศิลปากร

๒๔ กันยายน ๒๕๑๗

๑๑๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๑

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓

เรื่อง บทพระราชนิพนธ์เรื่อง “ลาวีตรี”

เรียน จมื่นมานพนิศรี, มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

อ้างถึง หนังสือของมุลินธิ ที่ ๓๓๔๗/๒๕๑๓

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสาร ก. คำอธิบาย (๒ ชุด)

ข. พระราชนิพนธ์ความเรียง เรื่องลาวีตรี

ค. พระราชนิพนธ์ละครเรื่อง เรื่องลาวีตรี

ง. ภาคผนวก (๒ ชุด)

ตามหนังสือที่อ้างถึง ท่านได้ขอให้ข้าพเจ้ารวบรวมต้นฉบับพระราชนิพนธ์ลาวีตรีสำหรับการพิมพ์, ทั้งขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำอธิบายให้ด้วยนั้น, ขอเรียนว่า ข้าพเจ้ายินดีจัดให้ตามความประสงค์ และได้จัดทำเสร็จแล้ว จึงขอส่งเอกสารมาพร้อมกับหนังสือนี้ ในโอกาสที่ข้าพเจ้าขอชี้แจงมาด้วยดังต่อไปนี้ :-

๑. ข้าพเจ้าเห็นควรพิมพ์ตามเอกสาร ก. ข. ค. ง. ท่อกันไปเป็นลำดับ
๒. ข้าพเจ้าเห็นควรใช้เครื่องหมายวรรคตอนโดยตลอด
๓. พระราชนิพนธ์ความเรียงตามข้อ ข. นั้น ข้าพเจ้าใช้ฉบับที่พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พล. ต. อ. กระษียรศรุตานนท์ ตรวจสอบกับต้นฉบับลายพระราชหัตถ์ แล้วแก้ไขไว้ด้วยหมึกแดงหลายร้อยแห่ง
๔. พระราชนิพนธ์ละครเรื่องตามข้อ ค. นั้น ข้าพเจ้าหาต้นฉบับลายพระราชหัตถ์ เพื่อตรวจสอบไม่ได้ จึงได้ตรวจสอบกับต้นฉบับตัวพิมพ์ที่ของหลวง กับฉบับของไทยเกษม ซึ่งพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ฉบับที่ส่งมาเป็นสำเนาภาพถ่ายที่ได้แก้ไขแล้ว
๕. คำว่า พระ นั้น ตามต้นฉบับลายพระราชหัตถ์ เป็น พรทุกแห่ง ไม่ประวิสรรชนีย์ แต่ตามที่พิมพ์กันมา ประวิสรรชนีย์เสมอ ผมเห็นควรพิมพ์เป็น พระ ได้
๖. คำว่า ไม่ และ โย ต้นฉบับลายพระราชหัตถ์เป็นตัวหวัดคล้าย ไม่ และ โย ส่วนการพิมพ์นั้นยังลักลั่นกันอยู่ ตามต้นฉบับ ความเรียงที่ส่งมาเป็น โ และขณะที่ข้าพเจ้าตรวจกับต้นฉบับลายพระราชหัตถ์ก็ไม่ตะขิดตะขวงใจเพราะถือว่า

ลายพระราชหัตถ์นั้นเป็นตัวอักษรอย่างหวัด แต่ในพระราช-
 นิพนธ์ละครเรื่องตามเอกสาร ก. ที่ส่งมา ยังเป็น ไม้ และ
 ใจ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรแก้ไขให้เป็น ไม้ และ ใจ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ปิ่น มาลากุล

(หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล)

คำอธิบาย

พระราชนิพนธ์เรื่องสาวิตรีนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๗, ภายหลังที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องมัทนะพาธา คำนานแห่งคอกกุกุหลาบ. ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสุดท้าย ที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์จบบริบูรณ์. ยกเว้นแต่ว่ายังมีได้ทรงกำหนดเพลงให้ครบถ้วนเท่านั้น. ได้ทรงพระราชอุทิศสาหะแปลเป็นร้อยแก้วก่อน แล้วจึงได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นละครเรื่อง.

เรื่องสาวิตรีนี้ เติมอยู่ในมหากาพย์ “มหากาฐะ” ของอินเดียโบราณสมัยก่อนพุทธกาล. “มหากาฐะ” นี้ เป็นวรรณคดีที่สำคัญมากอยู่ แต่ในประเทศไทยรู้จักกันน้อยกว่า “รามายณะ” ซึ่งได้กลายมาเป็นรามเกียรติ์ของไทยเรา. “มหากาฐะ”, เช่นเดียวกับ “รามายณะ”, เป็นบทประพันธ์คำโคลงภาษาสันสกฤต: ว่ากันว่า วยาสะ เป็นผู้ประพันธ์, แต่ก็สงสัยกันอยู่มากว่า คน ๆ เดียวจะสามารถประพันธ์ได้ยืดยาวเช่นนั้นหรือ, เพราะมีความยาวไม่น้อยกว่า ๑๐๐,๐๐๐ โสลก โสลกบทหนึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์ ๒ บรรทัด กล้ายกาพย์ยานีของไทย. “มหากาฐะ” จึงมีความยาวกว่า ๒๐๐,๐๐๐ บรรทัด หรือขนาด ๔ เท่ารามเกียรติ์. “มหากาฐะ” แบ่งเป็น ๑๘ บรรพ หรือ ๑๘ เล่ม แต่ละบรรพยังแบ่งเป็นภาคเป็นตอนต่อไปอีก; มีเล่ม ๑๔ เป็นภาคผนวก ชื่อ “หริวงศ์”.

“มหากาฐะ” เป็นเรื่องการสู้รบระหว่างกษัตริย์วงศ์กูรุ และ

กษัตริย์วงศ์ปาดะ, ซึ่งที่จริงก็เป็นพี่น้องกัน, ต่างเป็นหลานของพระภค
โอรสของนางศกุนตลา. แต่มีบทแทรกเป็นคำสอน ปรัชญา ศาสนา
กฎหมาย และนิยายต่าง ๆ มากมาย. ผู้ประพันธ์ไม่ยับยั้งเลยในการที่
จะขยายความหรือเล่าเรื่องใด ๆ แทรกเข้ามา เช่นเมื่อกองทัพทั้งสอง
ค่ายมาตั้งประชิดกัน จะเข้าสู้รบกันอยู่แล้ว ก็มีผู้ท่อง “ภควัทคีตา”
ซึ่งยาวถึง ๑๘ ตอน เพื่อเตือนสติท่านแม่ทัพอรชุน.

เรื่อง “มหาภารตะ” โดยย่อคือ ณ กรุงหัสตินปุระ ในแคว้น
กุรุเกษตร มีพี่น้องสองคน ผู้พี่ชื่อ ธฤตราษฎร ผู้น้องชื่อปาดะ.
ธฤตราษฎร มีโอรส ๑๐๐ คน, ซึ่งทุโรยชนเป็นคนสำคัญ, แต่ตนเอง
ตาบอด ปาดะจึงได้ครองเมือง. ปาดะมีโอรส ๕ คน มียูธิษเฐียร
เป็นต้น ต่อมาเมื่อปาดะสิ้นชีวิตแล้ว ธฤตราษฎรกลับมาครองเมือง
และตั้งยูธิษเฐียรเป็นรัชทายาท. แต่เนื่องจากการแก่งแย่งระหว่างลูกพี่
กับลูกน้อง ยูธิษเฐียรกับน้อง ๆ ต้องหนีไปตั้งตัวอยู่ที่เมืองอื่น และ
แสดงความสามารถมีชื่อเสียง. ทุโรยชนแห่งหัสตินปุระอิจฉา จึงออก
อุบายทำเล่ห์การพนัน จนยูธิษเฐียรแพ้หมดตัว, สูญเสียทุกอย่าง
แม้แต่บ้านเมือง, ต้องออกไปอยู่ป่าที่ริมแม่น้ำสรัสวตี. เรื่องราวขณะที่
อยู่ป่านี้ คือ “มหาภารตะ” เล่ม ๓ “วนบรพ” หรือ “วนปรว.”
มีผู้เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ยูธิษเฐียรฟังเพื่อให้คลายความทุกข์โศก.

“สาวิตรี” เป็นเรื่องหนึ่งที่ผู้เล่าให้ฟัง.

“พระนล” หรือ “พระนาละ” ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

“กฤษณะสอนน้อง” ก็มาจาก “วนบรพ” นี้.

ส่วนเรื่อง “ศกุนตลา” นั้น อยู่ใน บรรพ ๑.

“สาวตรี” เป็นเรื่องของสตรีที่มีความดีพร้อม, และความดีนั้นเองบันดาลให้เกิดผลเหนือธรรมชาติได้, ตามบอกก็กลับสว่างขึ้นได้, สิ้นชีวิตแล้วยังกลับคืนชีพได้. แนวคิดเช่นนี้มีอยู่หลายแห่งในวรรณคดีทั้งวรรณคดีตะวันออกและตะวันตก, ทั้งจะได้ยกตัวอย่างมาเพื่อเปรียบเทียบต่อไปนี้:-

เรื่องที่ ๑ พระสุวณฺณสามชาตก, เรื่องที่ ๓ ในทศชาติ. พระบรมโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเจ้าสุวณฺณสาม, โอรสของพระตาบสทุกละบัดทิตและนางปาริกา, ซึ่งจักขุมืดทั้งสององค์. วันหนึ่งพระสุวณฺณสามลงไปตักน้ำที่แม่น้ำเพื่อนำกลับไปปรนนิบัติพระบิดามารดา. บังเอิญพระยากบิลยักษแห่งกรุงพาราณสีมาเห็นเข้า, ไม่ทราบว่าเป็นพระสุวณฺณสามเป็นมนุษย์ กรูท นาค หรือเหวดา, จะเข้าไปถามก็เกรงว่าจะหนี, จึงยิงด้วยศรให้ทุพพลภาพเสียก่อน. ครั้นเข้าไปพบตัวพระสุวณฺณสามแล้ว ก็ประหลาดใจนักหนา เพราะพระสุวณฺณสามมิได้โกรธซึ่งถือว่าตัดพ้อแต่ประการใด, พระองค์มีแต่ความสัจย์ซื่อสุจริตและบริสุทธิ์, ทรงเป็นห่วงพระบิดามารดาจนพระองค์ทนพิษบาดแผลมิได้ จึงถึงวิสัญญีภาพ. ใจพระยากบิลยักษก็อ่อนลง: ในที่สุดเทพธิดาพสุทรีจากเขาคันธมาถน์ได้มาช่วยให้พระสุวณฺณสามคืนพระชนม์ชีพ และให้พระบิดามารดาพระเนตร

สว่างทั้งสองพระองค์.

เรื่องที่ ๒ เรื่องจันทกนิรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม-
ขุนเพชรบุรีดิอินทราชัยได้ทรงนิพนธ์จากจันทกนิรีคำฉันท์
ของเกา; ความว่าเช้าวันหนึ่ง กิณรา (สามี) กับกนิรี
(ภรรยา) พากันไปเที่ยวป่า, ขณะนั้น ท้าวพรหมทัตต์,
ผู้ครองกรุงพาราณสี, พาราชบริพารมาไล่เนื้ออยู่ ณ ที่ใกล้
นั้น. ครั้นได้เห็นนางกนิรีก็รัก, แทะกัด้วยกิณราสามี
ของนาง, จึงทรงแสดงศรไปฆ่ากิณราตาย. กนิรีก็สลบลง
ด้วยความเสียใจ. ท้าวพรหมทัตต์ช่วยแก้ไขให้กนิรีฟื้น
แล้วก็เกี้ยวพาราสีด้วยประการต่าง ๆ. ครั้นเห็นนางมี
ปลงใจด้วย จึงเข้าลอมจับ, นางกนิรีก็บินหนีขึ้นไปเสียบบน
ยอดไม้สูง. เมื่อท้าวพรหมทัตต์หมดหนทางที่จะได้กนิรีแล้ว
ก็พาบริวารกลับ. ฝ่ายนางกนิรีก็โคกเศร้าวร่ำพันถึงสามี
มิหยุดหย่อน, ร้องถึงเทวดาลงมาชุบกิณราให้คืนชีวิต
ทุกคืน.

เรื่องที่ ๓ เรื่อง "Orpheus and Eurydice" นิยายกรีกโบราณ,
ซึ่งกลุค (Gluck) ประพันธ์เพลงเป็นมหาอุปรากร
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๕. เรื่องมีว่า ยูริติซ (Eurydice)
ซึ่งเป็นภรรยา ออร์ฟิอุส (Orpheus) ได้ถูกงูกัดตาย.
ออร์ฟิอุสเสียใจมิรู้หาย นักร้องให้อยู่ ณ ที่เก็บศพ, จน
กระทั่ง อมร (Amor) เทพเจ้าแห่งความรัก, ส่งสาร

และอนุญาตให้ออร์ฟี่อุสลงไปตามภรรยากลับมาจาก “ภพล่าง” ได้; แต่มีข้อไขว่คว้าขณะที่ไปตามยูริติซใน “ภพล่าง” นั้น ต้องไม่มองกุน้ำเธอเลย. ออร์ฟี่อุสลงไปยัง “ภพล่าง” ได้จริง, แล้วก็ได้พบภรรยาของตน และชวนให้เดินตามมา โดยไม่มองกุน้ำเธอเลย, มาจนจะใกล้พื้นพิภพอยู่แล้ว ยูริติซร้องไห้โศกครวญว่าสามีไม่รักเธอเสียแล้ว แม้แต่หน้าเธอก็ไม่ยอมมองดู. ออร์ฟี่อุสทนไม่ไหว จึงเหวี่ยงไปทุ. ทันใดนั้น ยูริติซก็ล้มลงสิ้นชีวิตเป็นครั้งที่ ๒. ออร์ฟี่อุสเสียใจมาก, กำลังจะฆ่าตัวตาย อมรก็ปรากฏตัวขึ้น, เห็นใจ ออร์ฟี่อุส, จึงบอกมีอุบายยูริติซให้มีชีวิตขึ้นดังเดิม.

เมื่อได้เปรียบเทียบเรื่องทั้ง ๓ นี้ กับ “สาวตรี” แล้ว บางทีเราจะเห็น “สาวตรี” เด่นขึ้น, ทั้งตำนานสาวตรี และเรื่องสาวตรี. อันที่จริง ในเรื่องราวสาวตรีนี้ ไม่มี “ผู้ร้าย” เลย, ทุกคนดีหมด, เป็นที่น่าสังเกตอยู่.

พระราชนิพนธ์ “สาวตรี” ฉบับร้อยแก้วนั้น ย่อมมีค่ามาก. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพยายามที่จะรักษาสำนวนโวหารของเดิมไว้, เป็นทางให้เกิดความรู้และความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าของเดิมเป็นอย่างไร. ได้ทรงเปลี่ยนสำนวนโวหารเดิมมาเป็นกระบวนกลอนของพระองค์เอง เมื่อทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครร้อง, แต่ก็ได้ทรงรักษารูปเรื่องของเดิมไว้ได้อย่างน่าพิศวง, ตลอดจนธรรมชาติเป็นข้อ ๆ ของนางสาวตรี. ผู้ศึกษาน่าจะพิจารณาเห็นว่า ทรงพระราช-

นิพนธ์ได้เหมือนของเดิมเพียงไร.

ที่ท้ายเรื่องสาวตรีฉบับร้อยแก้ว มีพระบรมราชาธิบายว่า ไต้ทรง
ตัดออกเสีย ๒ สรรค เพราะ “เรื่องนางสาวตรีแท้จริงก็จบเพียงเท่า
นี้”, พระสตัยวานยังไม่ได้กลับไปพบกับพระบิตามารดา. แต่ในบท
พระราชนิพนธ์ละครร้อง ไต้ทรงกัณฑ์แปลงเรื่องให้พระบิตามารดาและ
ข้าราชการวิพาออกมาพบพระสตัยวานและนางสาวตรีที่ในป่า ตามพระ
ราชบัณฑิตกัณฑ์หมายเหตุนั้น “เพื่อเหมาะแก่การแสดงเป็นลคอน.”

ผู้ศึกษาน่าจะพิจารณาต่อไปว่า บทกลอนตอนใดเป็นของพระองค์
เอง มิได้อาศัยความเดิม และมีรสชาติเพียงไร, เช่น :-

สาวตรี:-

ทอดพระเนตรนี้เน่นทุกกระหม่อม
ผลมะม่วงสุกงอมก็ดั้นอยู่
ราวกับหลอด้วยทองยังมองดู
นึกว่ารสกลองขึ้นอุรา.

สตัยวาน:-

จริงละแม่แน่แท้รสกลองหวาน
แต่ก็คงไม่ปานกนิษฐา
หวานอะไรไม่ปานหวานวาจา
แห่งนี้้องแก้วแววตาของสามี.

พระราชนิพนธ์ละครร้องเรื่องสาวตรีนี้มีลักษณะพิเศษอยู่บ้าง,
คือมีบทร้องมากกว่าพระราชนิพนธ์เรื่องอื่นใดทั้งสิ้น, กล่าวคือ มีบท
เพลง ๘๑ บท กับบทสวดอีก ๒ บท, มากกว่า “หนามยอกเอาหนาม
บ่ง” และ “วิวาห์พระสมุทร” รวมกัน และมากกว่า “พระร่วง”

เล็กน้อย. และไม่มีบทเจรจา เป็นบทร้องและบทสวดติดต่อกันไปจนจบ. แต่บทร้องทั้งหลายนั้น ได้ทรงกำหนดเพลงไว้เพียง ๑๘ บทเท่านั้น. นอกนั้นทรงทิ้งวงเล็บว่างไว้. คงจะได้มีพระราชดำริที่จะทรงกำหนด เพลงอื่น ๆ เมื่อมีการซ้อมก่อนการแสดง แต่ก็ไม่มีการแสดงหรือการ ซ้อมเลยจนสิ้นรัชกาล ทั้ง ๆ ที่ทราบอย่างแน่นอนว่าได้ทรงกำหนด ตัวผู้แสดงไว้แล้ว. ตัวนางสาววิทรินี่มีความสำคัญยิ่ง จึงได้ทรงพระ ราชนิพนธ์ให้แต่งเข้ามาในองค์ที่หนึ่ง. แล้วก็อยู่บนเวทีเกือบจะตลอด เวลา. ยกเว้นตอนที่ท้าวทুমักเสนและพราหมณ์ทำพิธีสวดเท่านั้น. การที่พระราชทานชื่อเรื่องละครพระราชนิพนธ์ว่า “สาววิทรินี่” ก็เหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว.

ในการจัดแสดงละครพระราชนิพนธ์เรื่องนี้. เมื่อเทียบกับพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ. ตัวนางสาววิทรินี่ต้องทำงานหนักมาก. ก็ต้องร้องเพลง ถึง ๓๗ เพลง. มากกว่า ศกุนตลา นางอุษา และ อันโตรเมคารวมกัน. จะเห็นได้จากสถิติต่อไปนี้:-

ศกุนตลา	ในเรื่องศกุนตลา	ร้อง ๑๐ เพลง.
นางอุษา	ในเรื่องท้าวแสนปม	ร้อง ๑๐ เพลง.
อันโตรเมคา	ในเรื่องวิวาหพระสมุท	ร้อง ๔ เพลง.
สาววิทรินี่	ในเรื่องสาววิทรินี่	ร้อง ๓๗ เพลง.

โดยเฉพาะอันโตรเมคา. ในเรื่องวิวาหพระสมุท, ที่ร้อง ๔ เพลง นั้นเมื่อได้แสดงระยะหนึ่งแล้ว ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คัด ออกเสียเพลงหนึ่ง (เพลงกบเต็น-โอ้วาพระบิศาข้าลาก่อน), คงเหลือ

เพียง ๓ เพลงเท่านั้น.

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว นายมนตรี ตราโมท แห่งกรมศิลปากร ได้บรรจุเพลงทูลเกล้าฯ ถวายจนครบถ้วน. ข้าได้แยกบทร้องสี่คน (ที่ทำให้สององค์ทรงลำบาก) ในองค์สุดท้ายออกเป็น ๓ เพลง (ทั้งรายการในภาคผนวกท้ายหนังสือ). บทเพลงในเรื่องสาวตรี บัดนี้จึงมี ๘๓ เพลง กับบทสวด ๒ บท.

คณะกรรมการบรรทมสินธุ์ของพระยานิรุทธเทวา ได้จัดแสดงเรื่องสาวตรีเผยแพร่แก่ประชาชนเป็นครั้งแรก ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. ที่โรงละครศรีอยุธยา. ถนนเฟื่องนคร. ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้. นอกจากนั้นโรงเรียนต่าง ๆ ก็นำไปแสดงบ้าง. แต่การแสดงให้ประชาชนชมครั้งใหญ่ ก็คือการแสดง ๒๕ รอบของกรมศิลปากร ใน พ.ศ. ๒๔๙๑. ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน. ประชาชนให้ความนิยมเป็นอันมาก วัดได้จากจำนวนรอบที่แสดง. ผู้แสดงตัวสำคัญคือ:-

น. ส. สุวรรณี ศรีบุญยรัตน์ เป็น พระสัตยวาน.

น. ส. ลัดดา สุวรรณเบญจ เป็น สาวตรี.

น. ส. พนิกา สุนทรสนาน เป็น พระยม.

การแสดงของกรมศิลปากรครั้งนั้น มีเหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้นวันหนึ่งที่หลังเวที. คงจะเป็นระหว่างปิดม่าน เปลี่ยนฉากจากตอนที่ ๒ เป็นตอนที่ ๓ ในองค์สุดท้าย. นายมนตรี ตราโมท ได้บันทึกไว้ว่า:-

“เมื่อตัวสาวตรีเข้าฉากมาแล้ว อารมณ์การแสดงยังค้างอยู่ ร้องให้ไม่หยุด. เข้าไปจับที่ตักของพระยม ร้องขอแต่

ว่า ‘อย่าเอาไป ๆ ขอให้หนูเถอะ’ ตัวพระยมพยายามคบ
 เนื้อตัว พยายามลอบให้รู้ว่า ‘นี่พี่นะ ไม่ใช่ใคร ๆ ลว’ เป็น
 เวลานั้น กว่าจะสะกิด แล้วรู้สึกตัว จึงหยุดร้องไห้.”

มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า สาวีตรี ดี และ ฉลาด แต่คงจะไม่สวย
 เท่าใดนัก. เรื่องนี้พิสดารไต่ยาก, แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า:—

ผิวพัศตร์ผ่องพรรณเต่งจันทรา

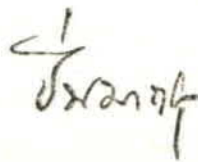
ลักษณะราวพระศรีอวตาร

กิริยามรรยาทพิลาศล้ำ

ทั้งวาจาถ้อยคำก็อ่อนหวาน

อีกทรงธรรมกำกับโน้มนำ

เห็นเป็นยอดนางกราญในโลกนี้.

(หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล)

พระราชนิพนธ์ ความเรียง

เรื่องลำวิตรี

จาก

“ปลิวรตามาหาตมฺยปรว” ใน “วนปรว” แห่ง “มหาภารด”

ยฺธิษฐียรกล่าวว่า — ตูกรมทามนี้, ข้าเจ้านั้นไม่ร้อนใจเพื่อตนเองหรือเพื่อนุชาเหล่านี้ของข้าเจ้า หรือเพื่อการเสียรชของข้าเจ้านั้นมากเท่าร้อนใจเพื่อเทวรูปที่ (กฤษณา). เมื่อข้าเจ้าทั้งหลายได้พ่ายแพ้ผู้ใจร้ายนั้น ๆ ในการเล่นควด, แม่กฤษณาเดียวได้เป็นผู้ช่วยข้าเจ้าทั้งหลายให้รอดพ้นได้. และนางนั้นได้ถูกขยั้ถูรดลักเอาไปจากในป่า. พระคุณได้เคยพบเห็นหรือทราบถึงสตรีใดบ้างละหรือ ที่สุจริตและเล็ดอย่างเช่นเทวรูปที่?

พระมรรคณเฑาะตอบว่า — ตูกรราชะ, จงฟังเถิด, ยฺธิษฐียร, ว่าคุณสมบัติอันเล็ดได้มีโดยบริบูรณ์ อย่างในตัวของนางสาววิตรี. มีราชองค์หนึ่งในมัทระชนบท, ซึ่งทรงคุณสมบัติและทรงธรรมล้ำเลิศ. และพระองค์ได้บำรุงเหล่าพราหมณ์เป็นนิตย, และทรงกอบปรด้วยคุณธรรม และซื่อสัตย์สุจริต. และพระองค์มักทรงข่มกิเลส และมักกระทำพลีกรรม. และพระองค์เป็นหัวหน้าในทางบำเพ็ญทาน, และทรงพระปรีชาสามารถ, และทั้งชาวนครและชาวชนบทย่อมรักใคร่พระองค์. และพระนามแห่งพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นปรากฏว่าอัสวตตี. และ

พระองค์มีเหตุที่ไม่ดีต่อสัตว์ทั้งหลาย. และพระผู้ทรงการุณยภาพ, ผู้ดำรงสัตยวาท, และรู้ซึ้งกิเลสในหน้าพระบุตราบุตรีมิได้. และครั้นเมื่อพระองค์ทรงพระชราภาพลง, พระองค์ก็ทรงพระโศกนัสยิ่ง เพราะเหตุนี้. และด้วยพระประสงค์ที่จะได้พระบุตราบุตรี, พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญตะบะอันเข้มงวด และเริ่มยังพระชนม์อยู่ด้วยพระอาหารอันไม่เหลือเฟือ, ทรงบำเพ็ญพรหมจรรย์, และซึ้งกิเลส. และพระผู้เป็นเอกในราชานั้น ทรงกระทำพลีไฟวันละหมื่นครั้ง, ทรงเล้ามนต์สรรเสริญพระสาวตรี (มเหสีของพระพรหมา), และเสวยแต่น้อย ๆ ในยามที่ ๖. และพระองค์ได้บำเพ็ญตะบะเช่นนั้นอยู่สิบแปดพรรษา. ครั้นเมื่อครบสิบแปดพรรษาบริบูรณ์แล้ว, พระสาวตรีก็นิยมนำพระเหตุนี้. และครั้นนั้นหนอ, ราชะ, พระเทวีได้ทรงพระรูปอันปรากฏ, ผุดขึ้นด้วยความยินดีจากกลางท้องไฟที่กระทำพิธีอัคนิโทตระ, ปรากฏจำเพาะพระพักตร์แห่งพระราชาองค์นั้น. และ, พระเหตุนี้มุ่งในทางอำนาจพร, พระเทวีจึงตรัสแก่พระราชาองค์นั้นด้วยถ้อยคำว่า — “ราชะ, เราได้มีความพอใจมากด้วยความประพฤติพรหมจรรย์ของท่าน, ความบริสุทธิ์ของท่าน, และความสำรวม, และศีล, และความอุทิศหาะทั้งปวง, และความเคารพของท่าน. คุณธรรมาธิบดีมหाराช, ท่านจงขอพรตามที่ท่านปรารถนาเถิด. แต่ขอท่านอย่าได้แสดงความหลงลืมกลองธรรมโดยสถานใด ๆ เลย.” — ครานั้นท้าวอัศวบัตติจึงทูลว่า, — “ก็เพราะความปรารถนาในการกุศลนั้นเทียว ข้าพระบาทจึงได้บำเพ็ญตะบะตลอดมา. เทวี, ขอให้บุตรเป็นอันมากได้กำเนิดแก่

ข้าพระบาทเพื่อเฉลิมวงศ์สกุลของข้าพระบาท. ถ้าข้าพระบาทได้ทำให้
พระองค์โปรดแล้ว, เทวี่, ข้าพระบาทก็ขอประทานพรอันนี้. ทวิชา
ได้กล่าวแล้วแก่ข้าพระบาทว่า การมีบุตรเป็นบุญกุศลอันประเสริฐ.”
— พระสาวิตร์ตรัสว่า, — “ราชะ, โดยเหตุที่เราได้ทราบความ
ประสงค์ของท่านอยู่แล้ว, เราจึงได้กราบทูลพระสวามี, พระองค์ผู้เป็น
พระมหามิตร, เรื่องบุตรของท่าน. โดยพระกรุณาของพระสวามี, มี
บุตรผู้ผู้มีศักดิ์มาก จะได้มากำเนิดแก่ท่านในเร็ว ๆ นี้. ท่านไม่ควร
โต้ตอบสสถานใด. ตัวเราพอใจแท้ที่ได้เล่าพระบัญชาของพระมหามิตร
ให้ท่านฟัง.”

เมื่อได้รับพระคำรัสของพระสาวิตร์และทูลตอบว่า “เป็นเช่นนั้น
เถิด” แล้ว, พระราชาทูลพระเทวี่ต่อไปว่า, — “ขอให้เป็นเช่น
นั้นโดยเร็วเถิดพระเจ้าข้า.” — ครั้นเมื่อพระสาวิตร์ได้อันตรธานไป
แล้ว, พระราชาองค์นั้นก็เสด็จกลับยังราชธานีของพระองค์. และ
พระวีรบุรุษของกันนั้นก็เริ่มทรงราชย์อีก, ทรงปกครองพสกนิกรโดย
ธรรม. และเมื่อเวลาได้ล่วงไปบ้างแล้ว, พระราชาผู้ทรงศีลวัดนั้น
ก็ทรงมีพระกุมารี ด้วยพระอักระเมยให้ผู้ที่ทรงคุณธรรมเลิศก่อนนั้นหนอ,
ภารตปุ่กะ, พระบุตรในพระครรภ์แห่งพระนางมาวลีแท่งเต็มขึ้น
ประคองพระนักษัตริย์ในฟากฟ้าระหว่างซุณดะบักษ์. ครั้นถึงกำหนด
พระนางก็ประสูติพระธิดาอันมีพระเนตรแว่นตอกบว้หลวง. และพระ
นรเศรษฐ์นั้นก็ได้ทรงกระทำกิจพิธีตามธรรมเนียมสำหรับพระธิดานั้น.
และเพราะเหตุที่พระสาวิตร์ได้โปรดประทานพระกุมารีนั้นเป็นบำเหน็จ

แห่งพลีที่ได้ถวายแด่พระเทวี, ทั้งพระราชบิดาและพราหมณาจารย์จึง
ขนานนามกุมารนั้นว่า สวทรี. และพระราชธิดาองค์นั้นได้ทรงพระ
เจริญขึ้น งามราวกับพระศรีเสด็จมาอวตาร. และเมื่อถึงกาลอัน
ควร, ราชารีนนั้นก็ทรงถึงซึ่งวัยเป็นสาว และเมื่อได้เห็นนางครุณี
งามกอปรด้วยบันพระองค์เรียวและพระโสณีอวบ, และดูประจักษ์รูปอัน
หล่อด้วยทอง, ชนทั้งหลายต่างกล่าวว่า, “เราได้นางฟ้ามาไว้เทียว
หนอ,” และเพราะเหตุที่หาผู้ใดจะทนศักดิ์ของนางนั้นมีได้, จึงไม่มี
ผู้ใดได้ไปนกรรดาของนางผู้มีตาจุกดอกบัว, และผู้มีสง่างาม.

อยู่มา ณ กาลครั้งหนึ่ง, เป็นวันนักขัตฤกษ์, เมื่อได้อออาหาร
และสรงเกศาแล้ว, นางได้ไปยังหน้าเทวตาประจำสกุลและให้พราหมณ์
กระทำพิธีกรรมแก่พระเพลิงเต็มตามพิธี. แล้วนางจึงเก็บดอกไม้ที่ได้
บูชาเทวตาแล้วนั้น, และนางครุณี, ผู้ทรงศรัทธาในพระศรี, ได้
ไปเฝ้าพระราชบิดา, และเมื่อนำดอกไม้ที่ถือไปด้วยนั้นถวายแล้ว,
นางครุณีนั่งลงก็ยืนประนมหัตถ์อยู่ที่ข้างพระราชอาสน์. และ
เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระธิดาของพระองค์งามราวกับนางฟ้า ว่าทรง
เจริญวัยเป็นสาวแล้ว, และยังมีได้มีผู้ใดขอเลยทั้งนั้น, พระราชา
ก็ทรงสลดพระหฤทัยยิ่งนัก. พระราชาจึงตรัสว่า, — “นี่แน่ลูกหญิง,
ถึงเวลาแล้วหนอที่พ่อจะควรยกลูกให้แก่เขาแต่ก็ยังหาไม่มีผู้ใดขอแก่พ่อไม่.
ลูกจงหาภรรยามีคุณสมบัติเสมอกันกับลูกเองเถิด. ถ้าแม้ว่าลูกประสงค์
ผู้ใด ลูกก็จงบอกให้พ่อทราบเถิด. ลูกจงเลือกหาภรรยาคตามใจของ
ลูกเอง. พ่อจะยกตัวลูกให้เมื่อใดใคร่ควรแล้ว. ดูการครุณีนั่งมี

คุณสมบัตินั้น, ลูกจึงฟังพ่อเล่าถึงถ้อยคำที่พ่อได้ยินเหล่าทวิชากล่าวมาแล้ว. บิดาใดที่ไม่ยกธิดาให้แก่เขาย่อมได้ความอาย, และภรรยาคิดที่ไม่สมพาคด้วยภรรยาในการอันเหมาะสมย่อมได้ความอาย. และบุตรใดที่ไม่ระวังรักษามารดาของตนเมื่อภรรยาคือนางนั้นตายแล้ว ก็ย่อมได้ความอายเช่นกัน. เมื่อได้ฟังคำของพ่อเช่นนั้นแล้ว ลูกจึงตั้งใจหาภรรยาคิด. ลูกจึงปฏิบัติอย่าให้เทวคาคิดเห็นเราได้เลย."

เมื่อได้ตรัสแก่พระธิดาและอมาตย์ผู้มีอายุทั้งหลายแล้ว, พระองค์ก็ดำรัสสั่งข้าเฝ้าให้ตามพระธิดาไป. บัดนั้น, เมื่อได้กราบโดยเรียบร้อยแทบพระบาทของพระบิดาแล้ว, ราชบุตรผู้สงบเสงี่ยมก็ได้ออกไปโดยมิได้รอร้ง, ตามกระแสรับสั่งแห่งพระบิดา. นางขึ้นทรงสุวรรณราชรถ, ออกไปสู่อาศรมมณีสถานแห่งราชฤๅษีหลายคน, มีพฤตมอมาตย์ของพระราชบิดาไปด้วย. ณ ที่นั้น ๆ นางได้กระทำความเคารพแทบบาทแห่งพระฤๅษีผู้มีอายุ, และได้ท่องเที่ยวทั่วไปในแนวป่า. ดังนั้นราชบุตรได้นำทักษิณาไปเที่ยวจำแนกตามสถานที่ทำบุญหลายแห่ง, เที่ยวไปในที่ต่าง ๆ อันเป็นถิ่นแห่งทวิชาสูง ๆ.

อยู่มา ณ กาลหนึ่งหนอ, ภารตะ, เมื่อพระราชา, ผู้เป็นใหญ่ในมัทระชนบท, ประทับอยู่พร้อมด้วยพระนารทในท่ามกลางราชบริพาร, สนทนากันอยู่ไชร์, นางสาวตรี, พร้อมด้วยอมาตย์ทั้งหลาย, ได้มาถึงยังที่ประทับแห่งพระราชบิดา เมื่อได้ไปเยี่ยมสถานที่บำเพ็ญบุญและอาศรมต่าง ๆ เสร็จแล้ว, และเมื่อนางเห็นพระราชบิดาประทับอยู่กับพระนารท, นางจึงเข้าไปกราบแทบบาททั้งสององค์นั้น. และ ณ

เมื่อวันพระนารทจึงถามว่า, — “พระธิดาของพระองค์นี้ได้เสด็จไป
 แห่งใด? และนางเธอกลับมาจากแห่งใดเล่า, ราชะ? อนึ่งฉันใดเล่า
 พระองค์จึงมิได้ทรงหาภรรยาคาประทานนาง, เมื่อนางทรงเจริญวัยเป็น
 สาวแล้วเช่นนั้น?” — ท้าวอศวกก็ตอบว่า, — “ก็เพื่อเหตุอันเอง
 เทียว ข้าเจ้าจึงได้ส่งลูกไปและซึ่งกลับมาแล้ว ณ บัดนี้. ขอพระพรหมฤๅ
 จงโปรดฟังจากลูกหญิงเองเถิด ว่าได้เลือกผู้ใดเป็นภรรยา.”

ฝ่ายสกุลลักษณนารีนั้น, เมื่อพระบิดาได้คำรสสั่งแล้วว่าให้ทูลเล่า
 กตจิถึงถ้วน, ถิ่นว่าพระบัญชาของพระบิดาเสมอด้วยเทพบัญชา, จึง
 ทูลตอบดังนี้, — “ในกาลวະชนบทมีขัตติยราชพระองค์หนึ่ง ทรง
 พระนามว่า ทুমัตเสน. และพะเอนเมื่อกาลล่วงมาพระองค์พระเนตร
 มืด. และพระราชอาชู่พระเนตรมืดผู้ทรงพระปรีชาอันมีพระโอรสองค์
 เดียว. และพะเอนมีประจามิตรเดิมผู้หนึ่งซึ่งอยู่ใกล้เคียง, ถิ่นเอา
 โอกาสที่พระราชอาชู่ประชวรลงนั้น, เพื่อชิงเอาราชสมบัติ. และเมื่อวัน
 พระราชา, พร้อมด้วยพระมเหษซึ่งอุ้มพระกุมารแนบพระอุระ, จึง
 เสด็จออกสู่ป่า. และเมื่อพระองค์ได้ถึงตงแล้ว, พระองค์ได้บำเพ็ญ
 ศีลวัตรอันเลิกละและเริ่มบำเพ็ญตะบะต่าง ๆ. และพระราชบุตร, ซึ่ง
 ประสูติที่ในกรุง, ก็ทรงพระเจริญวัยขึ้นที่ในพระอาศรม. พระกุมาร
 นั้น, ผู้สมควรเป็นภรรยาคาของกระหม่อมฉันนั้นแล, กระหม่อมฉัน
 ได้รับแล้วในใจว่าเป็นสวามีแห่งกระหม่อมฉัน.” — เมื่อได้ฟังถ้อยคำ
 เหล่านี้ พระนารทจึงกล่าวขึ้นว่า, — “โอโฮ, ราชะ, นางสาวศิริ
 ได้กระทำพลาดมากถนัด, เพราะ, โดยมีรู้เรื่อง, นางได้เลือกสตัยวาน

ผู้มีคุณสมบัติเลิศนั้นเป็นสวามี. ทั้งพระบิดาและพระมารดาของกุมาร
 นั้นเป็นสัจยวาทิ. และเพราะเหตุนี้เทียว พราหมณาจารย์จึงได้ชื่อนาน
 นามพระโอรสว่าสัจยวาน. เมื่อยังเป็นทารกเธอมีความพอใจชอบม้า
 เปนอันมาก, และเคยชอบปั้นม้าด้วยดิน. และเธอได้เคยชอบเขียน
 ภาพม้าด้วย. และเพราะเหตุนี้ กุมารนั้นจึงได้มีผู้เรียกอยู่บ้างว่า
 จิตราสวะ.” — พระราชาจึงตรัสถามขึ้นว่า, — “แล้วกีสัจยวาน
 กุมาร, ผู้ภักดีต่อพระบิดานั้น, เป็นผู้ก่อปรต้ายศศักดิ์และปัญญาและ
 กรุณา และวิริยภาพนั้นหรือ?” — พระนารทตอบว่า, — “สัจย-
 วานมีศักดิ์แม่นพระอาทิตย์ และปัญญาแม่นพระพฤษ์สบัติ, และเธอมี
 ความกล้าแม่นท้าวอมรินทร, และกรุณาแม่นพระธรณเฑียรเทียว.” —
 ท้าวอศวัตตังจึงตรัสว่า — “แล้วกีสัจยวานกุมารนั้นชอบบำเพ็ญทาน
 และรักใคร่พราหมณาจารย์นั้นหรือ? รูปของเธอเนืองงามและสง่า
 และน่าพิศวงฉนั้นหรือ?” — พระนารทตอบว่า, — “ในการ
 อวยทานตามที่สามารถจะกระทำได้นั้น, ราชบุตรผู้เรืองฤทธิ์แห่งท้าว
 ทยุมัตเสน เปรียบเหมือนรันทกเทวะผู้เป็นโอรสแห่งสังกฤติ. ในส่วน
 สัจยวาทิและรักใคร่ในพวกพราหมณาจารย์นั้น, เธอเปรียบเหมือน
 ศิวผู้เป็นโอรสแห่งอุสินร. และเธอก่อปรต้ายความสง่าเหมือนนยะยาคี,
 และงามเหมือนพระจันทร์. และโฉมของเธอเนืองสวยแม่นพระอัศวิน.
 และเธอรู้จักข่มกิเลส, เธอเรียวร้อย, กล้าหาญ, และสุจริต. และ
 เธอข่มโทษะได้, ชื่อตรงต่อมิตร, ปราศจากพยาบาท, เจียมตัว,
 และมีขันติ. ที่แท้, กล่าวโดยย่อ, บรรดาผู้ที่ก่อปรต้ายศีลและมี

คุณธรรมสูงกล่าวว่าเธออุปถัมภ์ด้วยสัมมาจารวัตรเป็นนิตย์ และว่า
คุณวิเศษปรากฏอยู่แน่นอนหนาที่นลาของเธอ。” — เมื่อได้ทรงฟังดังนี้
ทำอัสวตสีจึงตรัสว่า, — “คุณพระมุนีผู้เจริญ, พระคุณกล่าวแก่
ข้าเจ้าว่า เธออุปถัมภ์ด้วยคุณสมบัติทุกประการ. ขอได้โปรดแถลง
ความเสียของเธอในเด็ก, ถ้าหากเธอมี.” — พระนารทตอบว่า,
— “เรามีข้อบกพร่องอยู่อย่างเดียวซึ่งลบล้างคุณสมบัตินั้น ๆ เสียสิ้น.
ความบกพร่องนั้น ไม่สามารถจะเอาชนะได้แม้ด้วยความพยายามอย่าง
ยวดยิ่ง. เรามีความบกพร่องอยู่เพียงอย่างเดียว, ไม่มีอย่างอื่นอีกเลย.
ภายในหนึ่งปีนับแต่วันนี้ไป, สัตยวาน, ผู้มีอายุสั้น, จะทอดทิ้งกาย
ของเธอ.” — ครั้นเมื่อได้ทรงฟังคำของพระมุนีเช่นนั้นแล้ว พระ
ราชาจึงตรัสว่า, — “นี่แน่, สาวตรี, ลูกจะไปเลือกหาสามีใหม่
เด็กนะ, ศุภลักษณะนวิ. ความบกพร่องอันเดียวที่ลบล้างคุณสมบัติ
ของเขาเสียได้หมด. พระมหานารทเป็นเจ้า, ซึ่งแม่ทวดคาก็เคารพ,
ได้กล่าวแล้วว่าสัตยวานจะต้องทอดทิ้งกายของเธอไปภายในหนึ่งปี, มี
อายุอยู่ได้นับวันถ้วน.” — เมื่อได้ฟังพระราชบิดาตรัสเช่นนั้น นาง
สาวตรีจึงทูลตอบว่า, — “อันลูกบาตจะตกได้ก็เพียงครั้งเดียว; บุตรี
ก็ยกให้เขาได้เพียงครั้งเดียว; และคนเราจะพูดว่า ‘ฉันยกให้’ ดังนั้น
ก็ไต่แต่เพียงครั้งเดียวเท่านั้น. ทั้งสามอย่างนั้นจะเป็นไปได้แต่เพียงครั้ง
เดียวเท่านั้น. ดังนั้น, เธอจะมีอายุยาวหรือสั้นก็, มีคุณสมบัติหรือ
ไร้คุณสมบัตินี้, กระหม่อมฉันได้เลือกภรรยาคาของกระหม่อมฉันครั้ง
หนึ่งแล้ว. กระหม่อมฉันจะเลือกสองครั้งหาได้ไม่. เมื่อได้ตกลงข้อใด

ข้อหนึ่งในใจแล้ว, จึงแสดงออกมาด้วยถ้อยคำ. แล้วจึงลงมือกระทำด้วยกาย. ใจของกระหม่อมฉันเป็นอย่างในข้อนี้.” — พระนารทจึงกล่าวว่า, — “คุณพระนรเศรษฐี พระหฤทัยของนางสาวตรีราชบุตรของพระองค์หาความหวั่นไหวมิได้. ไม่มีสิ่งใดแล้วที่จะสามารถทำให้นางแยกออกพ้นจากกรรมวิถิ. คุณสมบัติเช่นนี้หาที่อื่นอีกมิได้แล้ว นอกจากในจิตของสัตยวาน. ฉะนั้นฝ่ายอาตมะนั้นขอถวายอนุโมทนาในการที่พระองค์จะยกพระราชธิดาประทาน.” — พระราชาจึงตรัสว่า, — “ข้อใดที่พระผู้เป็นเจ้าได้กล่าวมาแล้วจะขัดขึ้นหาได้ไม่, เพราะพระคุณเป็นอาจารย์ของข้าเจ้า.” — พระนารทจึงกล่าวว่า, — “ขอการอาวาทแห่งสาวตรีราชบุตรจึงเป็นไปโดยเกษมสุข. อาตมะขอถวายพระพรลา.” — ครั้นเมื่อพูดกันแล้วพระนารทก็เหาะขึ้นสู่ฟากฟ้าและไปยังสวรรค์. ฝ่ายพระราชนันท์ทรงเริ่มเตรียมงานสมรสแห่งพระราชบุตร.

เมื่อได้ร่ำฟังถึงถ้อยคำของพระมุนีเรื่องกรรมสมรสของพระบุตรแล้ว, พระราชาเธอก็เริ่มเตรียมการสำหรับพิธีนั้น. และเมื่อได้อาราธนาพราหมณ์ผู้เฒ่าทั้งปวง, อีกทั้งพ่อพราหมณ์ประจำสำนักพร้อมแล้ว, ถึงวันฤกษ์งามเธอก็พาพระราชธิดาไป. และเมื่อถึงที่อาศรมของท้าวทฤมัทเสนที่ในป่าขลังนั้นแล้ว, พระราชาทรงพระดำเนียรเข้าไปเฝ้าราชฤษี, พร้อมด้วยพวกทวีกา. และ ณ ที่นั้นท้าวเธอได้ทอศพระเนตรเห็นพระยาพระเนตรมิต ผู้ทรงปัญญามากประทับอยู่เหนืออาสนะหล้ากา ซึ่งได้ปูไว้ภายในใต้ต้นรังคัน ๑. และเมื่อได้ทรงกระทำการเคารพต่อพระราชฤษีตามควรแล้ว, พระราชาจึงทูลด้วยพระวาจาอันอ่อน

หวาน. ณ บัดนี้ราชฤษีก็กระทำประจุมนาการด้วยน้ำล้างพระบาท, ด้วยการใช้ให้ประทับ, และด้วยโคนม, แล้วจึงตรัสถามผู้ที่ไปเฝ้า นั้นว่า, “พระองค์เสด็จมาเยี่ยมเราครั้งนี้เพื่อเหตุอันใด?” เมื่อได้ ทรงฟังปฐกาเช่นนั้น, พระราชาก็ได้ทรงสำแดงให้ปรากฏซึ่งพระราช- ประสงค์และกิจอันเนื่องด้วยพระสตัยวาน. และท้าวอศวกก็ตรัสชี้แจง ว่า, — “ข้าแต่ราชฤษี, ศุภลักษณ์นารีนี้เป็นธิดาของข้าพระเจ้า มีนามว่าสาวิตรี. ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงธรรม, ขอพระองค์จงทรง พระกรุณารับธิดาของข้าพระเจ้าไว้เป็นพระสวีสตามชัฏคิยราชประเพณี เกิดพระเจ้าข้า.” — เมื่อได้ทรงฟังถ้อยคำนั้น ๆ แล้ว ท้าวทুমิตเสน จึงตรัสตอบว่า, — “เมื่อไรเราไซ้ควรแล้ว, และได้มาอาศัยอยู่ใน กง, เราก็มาบำเพ็ญพรตอยู่อย่างเช่นโยคีผู้รักษาศีลเป็นนิตย. เมื่อไม่คุ้นเคยแก่การอยู่ป่า, พระธิดาของเธอจะต้องมาอยู่ในอาศรม กลางกง, ไฉนเล่าจะทนความลำบากได้?” — ท้าวอศวกก็ทูลว่า, — “เมื่อธิดาของข้าพระเจ้าทราบอยู่, เช่นข้าพระเจ้าเองก็รู้, ว่า ความสุขและความทุกข์เป็นอนิจ, พระองค์หาควรไม่ที่จะตรัสเช่นที่ ตรัสมาแล้วแก่ข้าพระเจ้า. ราชะ, ข้าพระเจ้าได้มา ณ ที่นี้ด้วยจิตอัน ตั้งมั่นมาก่อนแล้ว. ข้าพระเจ้าได้กระทำความเคารพต่อพระองค์ด้วย ไมตรี: ฉะนั้นพระองค์ก็จะทรงตัดความหวังของข้าพระเจ้าเสียนั้นหาควร ไม่. อีกประการหนึ่งพระองค์ไม่ควรที่จะเพิกเฉยต่อข้าพระเจ้าผู้มาเฝ้า ด้วยความจงรัก. พระองค์ดำรงพระยศเสมอกับข้าพระเจ้าและสมควรที่จะ เป็นสัมพันธ์กับข้าพระเจ้า, เช่นข้าพระเจ้าเป็นผู้มียศเสมอกับพระองค์

และสมควรจะเป็นสัมพันธ์กับพระองค์ ^{อัน}จึงโปรดรับรักษาของ
ข้าพระเจ้าไว้เป็นพระสุณิสาและเป็นชายาของพระสัถยวานผู้ทรงคุณ."

— ครั้นได้ทรงฟังถ้อยคำนั้น ๆ แล้ว ท้าวทนต์เสด็จตรัสว่า, —

"เมื่อก่อนนี้เราก็คปรารถนาอยู่ที่จะเป็นสัมพันธ์กับเธอ. แต่เราซังก้อย,
เพราะต่อมาเราได้ถูกเขาชิงรัช. ^{อัน}นั้นขอให้กิจการที่เราได้เคยปรารถนา
อยู่แต่เดิมนั้นได้เป็นผลสำเร็จในวัน^{นี้}เทียว. เธอเป็นแขกที่เราเต็มใจ
ต้อนรับโดยแท้."

แล้วจึงให้หมื่นบรรดาวิชาที่อยู่ตามอาศรมในตงนั้น, และ
พระราชาทองสองก็ได้ทรงจัดการอภิเษกสมรสด้วยพิธีเต็มบริบูรณ์. ฝ่าย
ท้าวอัครบดินทร์, เมื่อได้ประทานเครื่องผ้าและอาภรณ์แก่พระราชธิดาตาม
สมควรแล้ว, ก็เสด็จกลับคืนสู่ราชสำนักของพระองค์ด้วยพระหฤทัย
เต็มไปด้วยปีติ. และพระสัถยวาน, เมื่อได้ชายาผู้ทรงคุณสมบัติทุก
สถานเช่น^{นี้}, ก็ทรงยินดียิ่ง, และนาง^{นี้}หรือก็มีความปราโมทย์ยิ่งนัก
ก็เพราะได้พระภรรยาผู้สมพระหฤทัย และเมื่อพระราชบิดาได้เสด็จพ้น
ไปแล้ว นางก็เปลื้องบรรดาอาภรณ์วิบุษิตทั้งปวง, และทรงแต่การครอง
และผ้าอ้อมผ้าด. และโดยกรณีและคุณธรรม, โดยความเอื้อเฟื้อและ
อดทน, และโดยมรรยาทอันงามต่อชนทั้งปวง, นางได้ทำพระองค์
ให้เป็นທີ່พึงใจแก่ชนทั่วไป. และนางทำให้พระมารดาของพระสวามี
พอพระหฤทัยโดยปฏิบัติรับใช้ และจักกุธาและอาภรณ์ให้ทรง. และ
นางทำให้พระบิดาของพระสวามีพอพระหฤทัย โดยกระทำการ
เหมือนอย่างบุชาเทวดาและสำรวมในวาจา. และนางทำให้พระภรรยา

พอพระฤทัยด้วยมธุราจา, ด้วยความชำนาญในงานทุกอย่าง, ด้วยความไม่โรธ, และโดยสำแดงความสนหาในที่ระโหฐาน. และทั้งนี้แล, ภารต, คุณันได้อาศัยในอาศรมแห่งผู้เฒ่าอยู่ในป่า, บำเพ็ญตะบะบารมีอยู่เสมอ. แต่ถ้อยคำที่พระนารทได้กล่าวทำนายไว้ นั้น ได้ฝังอยู่ทั้งกลางคืนกลางวันในจิตของนางสาวตรีผู้มั่งคั่ง.

ต่อมา, เมื่อกาลได้ล่วงไปนานแล้ว, กาลกำหนดที่พระศัตยวาน จะต้องสิ้นชนม์ชีพก็มาถึง. และเพราะเหตุที่ถ้อยคำซึ่งพระนารทกล่าว ได้ฝังอยู่เป็นนิตย์ในจิตของนางสาวตรี, นางนั้นจึงนับวันทีล่วงไปนั้น ทุกวัน. และเมื่อนางคำนวณได้แน่แล้วว่าต่อไปอีกสัปดาห์พระภรรตจะ สิ้นพระชนม์, นางจึงออกอาหารทั้งกลางวันกลางคืน, บำเพ็ญตริ ราชตระกูล. และเมื่อได้ทรงทราบถึงรุ่งระกษ์วันของนางนั้น, ราชฤๅษี ก็บังเกิดความสงสาร จึงเสด็จลงไปตรัสปลอบนางสาวตรีด้วยถ้อยคำ ว่า, — “ราชบุตร, อันรุ่งระกษ์ที่เธอเริ่มขึ้นนี้เป็นของลำบากอย่างยิ่ง; เพราะเป็นการยากนักหนาที่จะออกอาหารถึงสามราตรีติด ๆ กัน.” — เมื่อได้ฟังพระคำรัสตังนั้นนางสาวตรีก็กล่าวว่า, — “พระบิดายำทรง พระวิทกเลย. กระหม่อมฉันจะถือฤกษ์นั้นให้จงได้. กระหม่อมฉันได้ ตั้งใจเริ่มกินแล้วด้วยความเพียร; และความเพียรนั้นก็เกี่ยวเป็นเหตุ แห่งการบำเพ็ญตะบะทั้งปวงให้สำเร็จได้.” — และเมื่อได้ทรงฟังนาง ทูลถึงนั้นแล้ว ท้าวทรมุขเสนาจึงตรัสว่า, — “พ่อจะกล่าวแก่ลูกว่า ‘จงตรึงตัวเสียเถิด’ จะหาได้ไหม, บุคคลเช่นพ่อฉันควรจะกล่าว ตรึงกันข้ามว่า ‘จงถือฤกษ์นั้นไปให้ตลอดเถิด.’” — และเมื่อได้

ตรัสแก่นางเช่นนั้นแล้ว ท้าวทนต์เสนผู้ทรงพรตก็ทรงสงบ. และ
สาวตรีก็กองอาหารต่อไป จนพระกายของนางนั้นเริ่มจะคล้ายหุ่นไม้.
ตุกรภารตะ บัควะ, เมื่อนึกอยู่ว่าพระสวามีจะท้องสิ้นพระชนม์ลงใน
วันรุ่งขึ้นนี้, นางสาวตรีผู้เต็มไปด้วยความทุกข์โศก, อุดอาหาร,
จึงรับทุกขเวทนาแสนสาหัสในเกินสุดท้าย. และเมื่อวันได้ขึ้นสู่งราว
สองฝ่ามือแล้ว, นางสาวตรีรำพึงอยู่ในจิตว่า “วันนี้แล้วเป็นวัน
กำหนด” ถึงนี้พลาง, นางก็กระทำกิจกรณีย์สำหรับเวลาเช้า, และถวาย
เครื่องสังเวยแก่พระเพลิง. และเมื่อนางได้กราบพราหมณ์ผู้เฒ่าทั้งหลาย,
และกราบพระบิดาและพระมารดาของพระสวามีแล้ว, นางจึงยืนประ-
นมหัตถ์อยู่ตรงพระพักตร์แห่งสององค์, หดหทัยแน่วแน่มกคอารมณ์อยู่.
และเพื่อความสุขแห่งนางสาวตรี, บรรดาพราหมณ์เฒ่าทั้งหลายที่อยู่ใน
เขตอาศรมนั้น จึงสวดประสาธพรขออย่าให้นางนั้นต้องเป็นหม้าย.
และนางสาวตรี, ซึ่งแน่วอยู่ในสมาธิ, กราบพรพระฤๅษีทั้งหลาย, และ
นึกในใจว่า, “ขอให้เป็นเช่นนั้นเถิด.” — และราชบุตรี, รำพึง
ถึงคำของพระนารท, ก็รอคอยเวลาและขณะ.

ตุกรภารตะเศรษฐี, บัดนี้พระบิดาและมารดามีความพอพระ
หฤทัยมาก, จึงตรัสแก่ราชบุตรีผู้ประทับอยู่ที่มุมห้องว่า, — “ลูกก็ได้
ถือฤๅษณ์เต็มตามกำหนดแล้ว. ถึงเวลาแล้วที่จะเสวย; ฉะนั้นลูกจง
กระทำตามที่สมควรเถิด.” — ฝ่ายสาวตรีจึงทูลตอบว่า, — “เมื่อ
กระหม่อมฉันได้ถือฤๅษณ์เต็มตามที่จำนงไว้แล้ว, กระหม่อมฉันจะ
รับประทานอาหารต่อเมื่อวันตกดิน. นี่เป็นความตั้งใจ และเป็น

ความอธิษฐานของกระหม่อมฉัน.”

ครั้นเมื่อนางสาวตรี ได้ตรัสเรื่องเสวยเช่นนั้นแล้ว, พระสัถยวาน, ฉวยได้ขวานแบกเหนือพระอังสา, ก็เริ่มจะออกไปสู่ป่า. บัดนี้ นางสาวตรี จึงทูลพระสวามีว่า, — “พระองค์หาควรที่จะเสด็จพระองค์เดียวไม่. หม่อมฉันจะตามเสด็จไป. หม่อมฉันเหลือที่จะทนอยู่ห่างพระองค์ได้.”

— เมื่อได้ฟังนางทูลเช่นนั้น พระสัถยวานจึงตรัสว่า, — “น้องยังมีได้เคยเข้าไปในดงเลย. กุฎริภักฎินี, อันทางเค็ดในดงย่อมกันดารนัก. อีกประการหนึ่งน้องหรือก็อดโรยควายความอดเพราะธุงควัตรของน้อง. ดังนั้นฉันใดเล่าน้องจะทรงจำเนียรไฉน?” — เมื่อได้ฟังตรัสเช่นนั้นนางสาวตรีก็ตูลว่า, — “หม่อมฉันจะรู้สึกอ่อนเพลียเพราะการอดนั้นก็หามิได้. และความเหนื่อยเหน็ดก็หาไม่. และหม่อมฉันได้ตั้งใจเสียมันแล้วว่าจะไป. ฉะนั้นพระองค์มีควรเลยที่จะตรัสห้ามหม่อมฉัน.” — บัดนี้พระสัถยวานจึงตรัสว่า, — “ถ้าเมื่อน้องมีความปรารถนาจะไป พี่ก็จะยอมตามใจปรารถนาของน้อง. แต่ว่าน้อง

จงทูลลาพระบิดาพระมารดาเสียก่อน, เพื่อพี่นี้จะได้ปราศจากความผิด.”

เมื่อได้ฟังพระสวามีตรัสดังนั้น นางสาวตรีผู้มัสติลเลจึงไปถวายบังคมพระบิดาและพระมารดาของพระสวามีและทูลว่า, — “พระภรรตาของกระหม่อมฉันจะเสด็จไปสู่ป่าเพื่อหาผลไม้. ถ้าแม้ว่าพระบิดาและพระมารดาโปรดประทานอนุญาตแล้ว, หม่อมฉันจะขอตามเสด็จไปด้วย. เพราะในวันนี้กระหม่อมฉันไม่สามารถจะทนอยู่ห่างพระภรรตาได้เลย. พระราชบุตรของพระองค์จะเสด็จออกไปก็เพื่อประโยชน์ใน

ทาง (หาพื้นมา) บำเรอพระอภัยและเพื่อรับใช้ผู้ใหญ่ที่นับถือของเธอ. ฉะนั้นจึงหากรที่จะหวงห้ามเธอไว้ไม่. ถ้าแม้ว่าเธอจะเสด็จเข้าสู่ป่าเพื่อเหตุอื่น ๆ ไซ้ไร, หากจะห้ามปรามก็ควรอยู่. ขอพระองค์อย่าทรงห้ามกระหม่อมฉันนั้เลย. กระหม่อมฉันไ้จะไปในป่ากับพระภรรตา.

เกือบปีหนึ่งมาแล้วกระหม่อมฉันยังมีไ้้ออกไปพันเขตพระอาศรมนั้เลย.

จริง ๆ, กระหม่อมฉันปราณนาที่ไ้ไ้เห็นป่าอันตาชดด้วยดอกไม้."

— เมื่อไ้ทรงฟังคำทูลดังนี้ ท้าวทรมุขเสนาจึงตรัสว่า, — "ตั้งแต่

พระบิดาไ้ยกสาวิตรีไ้เป็นสนุธิสาของเรา, เราไ้ล็กไ้ไ้โดยว่าหล่อน

ไ้ไ้เคยพูดคำไ้อันเป็นไปในทางขอ. ฉนั้นสนุธิสาของเราควรไ้ไ้สม

ปราณนาในเรื่องนี้. แต่ว่า, ลูกเอ๋ย, ลูกจงประพฤติอย่าไ้เป็นเครื่อง

ขัดขวางแก่กิจธุระของสตัยวานนั้เลย."

เมื่อไ้รับอนุญาตทั้งสองพระองค์แล้ว, นางสาวิตรีผู้ทรงศรัยลาค

ก็เสด็จตามพระสวามีไป, ภายนอกคุ้มไ้ไ้แต่พระหฤทัยไ้ไ้ไปด้วย

ความเศร้าโศก. และนางผู้ม้พระเนตร้งามนั้ไ้ไ้ดำเนินพลางทางชมป่าอัน

วิจิตรและรมยา, เป็นที่สถิตแห่งฝูงมยุรา. และพระสตัยวานตรัสด้วย

พระสุรเสียงอ่อนหวานแก่นางสาวิตรีว่า, — "แม่จงดูลำธารอันบริสุทธี

เลิดเหล่านั้ และเนิงงามอันไ้ไ้ไปด้วยบุษปชาติ." — ฝ่ายนางสาวิตรี

นิรมลเฝ้าไ้ไ้พิศดูพระสวามีทุกขณะ, และเมื่อไ้ล็กถึงคำของพระพรหม

ฤษี, นางก็ไ้ไ้ว่าพระภรรตาเหมือนหนึ่งผู้ไ้ไ้สนพระชนม์ไปแล้ว. และ

ด้วยดวงหทัยอันแยกเป็นสองเสียง, นางทูลทอพระสวามีพลางทาง

ไ้ไ้ดำเนินไปไ้ไ้ด้วยความหนักพระหฤทัยในกาลอันจวนจะถึง.

พระสตัยวานผู้ทรงกำลัง, ยามค่ำเนรีไปพร้อมด้วยพระชายา, ก็เก็บผลไม้มาลงใส่ย่ามจนเต็ม. แล้วเธอก็เริ่มตัดกิ่งไม้. และเมื่อตัดไม้ขึ้นเธอเริ่มมีพระเสโทออก. และเพราะการออกกำลังนั้นก็เริ่มปวดพระเศียร. และเมื่อรู้สึกแสนเหน็ดเหนื่อย, เธอก็จึงเสด็จมาใกล้พระชายาและตรัสว่า, — “อ้าวศิริ, เพราะเหตุที่พี่ได้ทำงานหนักหัวของพี่ปวด, และอวัยวะทั้งปวงและหทัยของพี่ไม่สบายยิ่งนัก. อัน้องผู้สำรวจมาจา, พี่เข้าใจว่าพี่น่ะเสียแล้ว. พี่รู้สึกประหนึ่งว่าหัวของพี่ถูกประหารด้วยศรหลายเล่ม. ฉะนั้น, อัน้องผู้ขามขึ้น, พี่อยากไคร่หลับนอน, เพราะพี่ไม่สามารถจะยืนอยู่อีกได้แล้ว.” — พอได้ฟังถ้อยคำเหล่านี้ นางสาวศิริก็รีบเข้าไปใกล้พระภรรคา, พยุงพระองค์มานั่งลงยังพนัก, หนุนพระเศียรไว้บนทักของนาง. และนางผู้หมกทางคิ, ว่าฟังถึงคำของพระนารท, ก็เริ่มคำนวณส่วนวัน, ยาม, และชน. อีกครู่หนึ่งนางก็เห็นบุรุษผู้หนึ่งซึ่งแต่งกายสีแดง, เศียรเกล้าแต่งด้วยมกุฎ. และกายนนั้นมีส่วนลำสัน และรุ่งโรจน์ราวกับพระอาทิตย์ และบุรุษผู้นั้นมีผิวคล้ำ, มีตาสีแดง, ถือบัวอยู่ในมือ, และแลดูน่าสยดสยอง. และบุรุษนั้นยืนอยู่ข้างพระสตัยวานและเพ่งดูอยู่. และเมื่อเห็นดังนั้น นางสาวศิริจึงค่อย ๆ วางพระเศียรพระภรรคาลงกับพนัก, และลุกขึ้นขึ้นโดยพลัน, ด้วยพระหฤทัยอันสั่นระรัว, ตรัสด้วยเสียงอันเต็มไปด้วยความโศก, — “เมื่อได้เห็นพระรูปโฉมอันผิดจากรูปมนุษย์เช่นนี้ ข้าพระบาทมาสำคัญว่าพระองค์คงเป็นเทพเจ้า. ข้าพระบาทท้าว, ขอพระองค์จงโปรดตรัสแก่ข้าพระบาทว่า พระองค์

คือเทพเจ้าพระองค์ใด และมีพระประสงค์อย่างไร?” — บัดนั้น พระยมจึงตรัสตอบว่า, — “คุณธรวาทรี, เธอเป็นผู้จงรักภักดีต่อพระภรรตาเสมอมา, และเธอก่อปรตัวยุโยคะสมบัติ. เมื่อเหตุนี้แลเราจึงยอมสนทนากับเธอ. จงทราบเถิด, ภัทธา, ว่าเราก็คือพระยม. สัตยวานผู้^{๕๗}นี้เป็นสวามีของเธอ, เป็นราชบุตร, สิ้นเขตแห่งอายุแล้ว. เหตุ^{๕๘}ฉนั้นเราจะเอาบ่วง^{๕๙}มัดเขาไป. จงทราบเถิดว่าเรามาด้วยกิจนี้แล.”

— เมื่อฟังคำเหล่านั้นแล้วนางสาวาทรีจึงทูลว่า, — “พระผู้ควรบูชา, ข้าพระพุทธะเคยได้ยินแต่ว่า ทูตของพระองค์เป็นผู้มาพาเอามนุษย์ไป. เหตุ^{๖๐}ไฉนเล่า, พระผู้เป็นเจ้า, พระองค์จึงเสด็จมาเองในครั้งนี้?”

เมื่อได้ฟังนางทูลถามเช่นนั้น พระปิตุภคิผู้ทรงเดช, โดยพระเมตตาต่อนาง, จึงได้ทรงแสดงความจริงถึงความ^{๖๑}ยิ่งใหญ่ของพระองค์. พระยมตรัสดังนี้, — “พระกุมาร^{๖๒}นี้ก่อปรตัวยุโยคะสมบัติและพระโหมอันงาม, และเป็นประหนึ่งห้วงแห่งกฤตการ. เธอไม่สมควรที่จะถูกทูตของเราพาไป. ดังนั้นแลเราจึงได้มาด้วยตนเอง.” ตรัส^{๖๓}ดังนั้นแล้วพระยม, ด้วยแรงฤทธิ์, ก็^{๖๔}กรึงเอาบุรุษอันมีกายขนาดเท่า^{๖๕}นิ้วหัวแม่มือออกมาจากกายของพระสัตยวาน, มัดแล้วด้วยบ่วงและอยู่ในอำนาจโดยบริบูรณ์. และเมื่อพระชนมชีพของพระสัตยวานได้ถูกคร่า^{๖๖}ให้ออกเช่นนั้นแล้วไซ้, อันพระกาย, ซึ่งไร้ลมปราณ, และสูญแล้วซึ่งเดช, และปราศจากอาการกระตึก, ก็เป็นที่น่าชังแก่^{๖๗}ตา. และเมื่อได้^{๖๘}มัดปราณของพระสัตยวานแล้ว, พระยมก็เสด็จไปสู่ทิศทักษิณ. ณ ^{๖๙}เมื่อ^{๗๐}นั้น, ด้วยพระหฤทัยอันเต็มไปด้วยความโศก, นางสาวาทรีนาริรัตน์,

ผู้ภักดีซึ่งต่อพระสวามีและผู้สมบุญแล้วด้วยศกคือนเกิดแต่กิจวัตรของนาง, ก็ดำเนินตามพระยมไป. และ ณ บัดนี้พระยมจึงตรัสว่า, — “หยุดเถิด, สามีศรี. เธอจงกลับไปและกระทำศราทพรตเพื่อพระสวามีเถิด. เธอปลดปล่อยจากบรรดากรรมอันพึงมีต่อพระสวามี. เธอได้มาไกลที่สุดที่ควรจะมาไต่อยู่แล้ว.” — สามีศรีทูลตอบว่า, — “พระภรรตาสจะถูกพาไป ณ หนใด, หรือเธอจะเสด็จเอง ณ หนใดก็ดี, กระหม่อมฉันจะขอตามเสด็จไป ณ หนนั้น. นี่เป็นธรรมเนียมอันยั่งยืน. ด้วยอำนาจแห่งตะบะของกระหม่อมฉัน, แห่งเชษฐาประจายะธรรมของกระหม่อมฉัน, แห่งศีลของกระหม่อมฉัน, อีกทั้งพระการุณยภาพของพระองค์, จะมีสิ่งใดกีดขวางในปฏิปทาของกระหม่อมฉันก็หามิได้. ปราชญ์ผู้มีปัญญาแท้จริงได้กล่าวแล้วว่า บุคคลอาจจะกระทำมิตรภาพกับเพื่อนร่วมทางได้ โดยเคาะไปด้วยกันแม้เพียงเจ็ดก้าว. เมื่อคำนึงมิตรภาพซึ่งกระหม่อมฉันมีต่อพระองค์นั้นแล้ว กระหม่อมฉันขอประทานทูลอะไรสักอย่างหนึ่ง. ขอได้โปรดทรงสดับฟังด้วยเถิด. ผู้ใดมิได้ทำมานิจิตของตน, ผู้นั้นจะได้ถึงซึ่งกุศลธรรมหาได้ไม่ แม้โดยวิธียังชีพทั้งสี่สถาน, คือ พรหมจรรย์ (ไม่มีผิวมีเมียและเล่าเรียน) ๑, ปริศรม (การครองเรือนและมีครอบครัว) ๑, วานปรุสถ์ (ออกไปอยู่ป่า) ๑, สันนุยาส (สละโลก) ๑, สิ่งซึ่งเรียกว่ากุศลธรรมแท้ก็คือ ความรอบรู้จริง. ฉะนั้นปราชญ์จึงกล่าวว่า ธรรมเป็นสิ่งเล็ดกว่าสิ่งทั้งปวง, หาใช่การยังชีพทั้งสี่สถานนั้นไม่. โดยปฏิบัติกรรมแห่งสถานใดสถานหนึ่งแม้เพียงสถานเดียวให้ถูกต้องตามคำสอน

ของผู้รอบรู้. เราสามารถได้รับผลเป็นกุศลอันไพบูรณ์ ฉะนั้นเราจึงไม่จำเป็นต้องปราณาสถานที่ ๒ หรือที่ ๓ กล่าวคือ พรหมจรรย์ หรือสัณฺญาส. เพื่อเหตุนี้ด้วยปราชญ์จึงกล่าวว่า ธรรมเป็นสิ่งเล็กกว่าสิ่งทั้งปวง.” — เมื่อได้ทรงฟังถ้อยคำของนางดังนี้แล้ว พระยมจึงตรัสว่า. — “หยุดเถิด. เราพอใจมากอยู่ในถ้อยคำของเธออันได้กล่าวมาแล้วโดยถูกต้องตามสำนวนและโวหาร, และสมเหตุสมผล. เธอจึงขอพรประการหนึ่งเถิด. เว้นเสียแต่ชีวิตของภรรยาคือเธอเท่านั้น, นะเจ้านิรมล, เราจะยอมประสาทพรใด ๆ ให้ทั้งสิ้นตามแต่เธอจะขอ.” — เมื่อได้ฟังดังนั้นนางสาวตรีจึงทูลว่า, — “พระบิดาแห่งพระสวามีของกระหม่อมฉัน ได้ถูกเขาซึ่งราไชศวรย์และพระเนตรมิต, มาทรงประทับสงัอยู่ที่ ณ พระอาศรมในกลางป่า. ขอให้พระราชารองค์นั้นได้มีพระเนตรเห็น, โดยพระกรุณาของพระเป็นเจ้า, และให้ท้าวเธอมีพระเกษมสำราญเหมือนพระอัครหรือพระสุริยเถิด.” — พระยมตรัสตอบว่า, — “คุณนิรมล, เราประสาทพรนี้ให้. คงจะได้เป็นไปเช่นเธอขอฉันเทียว. เราดู ๆ เห็นว่าตัวเธอเห็นดีเห็นชอบแล้วด้วยการเจรจา. ฉะนั้นจึงหยุดและกลับเถิด. อย่าทนกรากกรำอีกต่อไปเลย.” — สาวตรีทูลว่า, — “กระหม่อมฉันจะรู้สึกความเห็นดีเห็นชอบฉันใด เมื่ออยู่จำเพาะพระพักตร์พระภรรยาคือ เมื่อพระภรรยาคืออยู่ในสภาพใด สภาพนั้นก็เป็นของกระหม่อมฉันด้วยเหมือนกัน. พระองค์จะทรงพาพระภรรยาคือของกระหม่อมฉันไป ณ หนไหน กระหม่อมฉันก็จะตามไป ณ หนนั้นด้วย. อ้าเทวราช, โปรด

ทรงฟังกระหม่อมฉันอีกครั้งหนึ่งเถิด. การสนทนาแม้ครั้งเดียวด้วย
 ผู้ก่อปรทั่วยบุญเป็นสิ่งที่พึงปรารถนายิ่ง; ความเป็นมิตรกับบุคคลเช่น
 นั้นเป็นสิ่งพึงปรารถนามากกว่าอีก. และการคบธรรมจารีจะไร้ผลนั้น
 มิได้เลย. ฉะนั้นเราจึงควรคบกับธรรมจารี.” — พระยมตรัสว่า —
 “ถ้อยคำที่เธอได้กล่าวมาแล้ว, อันเต็มไปด้วยข้อควรศึกษาเป็นประ-
 โยชน, ทำความปิติและเพิ่มพูนปัญญาแก่ผู้รอบรู้. ฉะนั้น, ตูกร
 ภักุณนี้, เธอจงขอพรเป็นประการที่ ๒, เว้นเสียแต่ชีวิตของสัตยวาน
 เท่านั้น.” — นางสาวิตีจึงทูลว่า, — “ก่อนนี้นานมาแล้ว พระบิดา
 แห่งพระสวามีของกระหม่อมฉัน, พระองค์ผู้ทรงพระปัญญาและเป็น
 วิญญู, ได้ถูกแย่งราชสมบัติ. ขอให้พระราชอาพระองค์นั้นได้คืนครองราช-
 สมบัติ. และขอพระองค์ผู้เป็นที่นับถือของกระหม่อมฉันนั้นจงอย่าได้ละ
 เลยราชธรรมจรรยาเป็นอันขาด. นี่เป็นพรประการที่ ๒ ที่กระหม่อมฉัน
 ทูลขอ.” — พระยมจึงตรัสว่า, — “ในไม่ช้าพระราชอาพระองค์นั้นจะ
 ได้ราชสมบัติคืน. และท้าวเธอจะไม่ละเลยราชธรรมจรรยาเป็นอันขาด.
 ทั้งนี้, ราชบุตร, เราได้ทำตามความปรารถนาของเธอแล้ว. บัดนี้
 เธอจงระงับเถิด. กลับเถิด. อย่ากรากกรำลำบากต่อไปอีกเลย.” —
 นางสาวิตีทูลว่า, — “พระองค์ย่อมทรงกำราบสัตว์ทั้งหลายด้วยวินัย,
 และการที่พระองค์ทรงกระทำสัตว์ทั้งหลายไปก็โดยอาศัยวินัย, หาใช่
 ทรงประพฤติตามพระหฤทัยของพระองค์ไม่. เพราะเหตุนี้เอง, เทวะ
 พระเป็นเจ้า, ชนจึงออกพระนามว่าพระยม, (แปลว่า “ผู้ที่ปกครอง
 ตามแบบแผน.”) ขอพระองค์จงทรงฟังคำของกระหม่อมฉันเถิด. นิตย-

กรณีของคนอื่นฟังกระทำแก่สัตว์ทั้งหลาย คือไม่ประทุษร้ายด้วยจิต, วาจา, และกาย, แต่ตรงกันข้ามต้องแผ่เมตตา และประพฤติดุศีล สรรพสัตว์โดยสมควร. ส่วนโลกนโฆ, สิ่งทั้งปวงล้วนต้องเป็นเช่นนั้น. บุญชนมักไร้ทั้งศรัทธาและปฏิบัติ. แต่ผู้ที่เป็นธรรมจารีย่อมจะกรุณาแม้ แก่ศัตรูผู้มาอ่อนน้อมขอพึ่ง.” — พระยมตรัสว่า, — “ถ้อยคำที่เธอ กล่าวแก่เราเปรียบเหมือนน้ำเย็นมาถึงผู้ระหาย. ฉะนั้น, ภัทร, ถ้าเธอมีความปรารถนาก็จงขอพรอีกประการหนึ่ง. นอกจากชีวิตของ สัตยวาน.” — เมื่อได้ฟังพระดำรัสดังนี้ นางสาวตรีจึงทูลว่า, — “พระธรณินทร์ผู้เป็นพระราชบิดาของกระหม่อมฉัน หาพระโอรส มิได้. ขอให้พระบิดาได้มีพระโอรสร้อยพระองค์, เพื่อจะได้ดำรง พระราชวงศ์สืบไป. นี่เป็นพรที่ ๓ ที่กระหม่อมฉันทูลขอต่อพระองค์.” — พระยมตรัสว่า, — “ตุณฺณนาเร, พระบิดาของเธอจะได้พระ โอรสร้อยพระองค์ล้วนแต่มีศักดิ์, ซึ่งจะเป็นผู้ดำรงและเพิ่มพูนพระ สกุลวงศ์แห่งพระบิดาของเธอ. บัดนี้หนอ, ราชบุตรี, เธอก็ได้ สมปรารถนาแล้ว. จงระงับเดิด. เธอได้มาไกลพอแล้ว.” — สาวตรี ทูลว่า, — “เมื่อกระหม่อมฉันอยู่ข้างพระภรรคา กระหม่อมฉัน จะรู้สึกความไกลแห่งหนทางที่เดินมาแล้วนั้นก็หามิได้. แท้จริงใจของ กระหม่อมฉันยังวิ่งไปไกลกว่านี้เสียอีก. ในระหว่างเวลาที่เสด็จต่อไปนี้ ขอพระองค์จงทรงฟังคำที่กระหม่อมฉันจะทูลต่อไปนี้ด้วยเถิด. พระองค์ ทรงเป็นพระโอรสอันเรื่องเคสแห่งพระวิวัสวัต (พระอาทิตย์). เพราะ เหตุนี้บัณฑิตจึงออกพระนามพระองค์ว่าพระไววัสวัต. และ, เทวะ,

เพราะเหตุที่พระองค์ทรงประสาทธรรมโดยสม่ำเสมอ แก่สัตว์ทั้งปวง, พระองค์จึงทรงพระนามว่าพระธรรมราช. แม้ในตนเองชนก็มีได้ไว้วางใจเท่าที่ไว้วางใจในผู้ประพฤติธรรม. ฉะนั้นทุกคนจึงมีความปราณานักที่จะเป็นมิตรกับผู้ประพฤติธรรม. ความใจตัวอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเครื่องเพาะความไว้วางใจแห่งสัตว์ทั้งหลาย. และเพราะเหตุนี้เองชนทั้งหลายจึงมักไว้วางใจผู้ประพฤติธรรม.” — เมื่อได้ทรงฟังถ้อยคำเหล่านี้แล้ว พระยมจึงตรัสว่า, — “คุณภักตรา, ถ้อยคำที่เธอได้กล่าวมาแล้วนั้น เรายังมิได้เคยฟังผู้ใดกล่าวเลย. เราพอใจมากในถ้อยคำของเธอ. นอกจากชีวิตของสตยวาน, เธอจงขอพรเป็นประการที่ ๔, แล้วจงกลับไปเกิด.” — สาวตรีจึงทูลว่า, — “กระหม่อมฉันขอประทานบุตรีร้อยคน, ให้กำเนิดแก่กระหม่อมฉันกับพระสตยวาน, ให้บุตรนั้นล้วนมีกำลังและฤทธิ์ และสามารถดำรงวงศ์สกุลของกระหม่อมฉันสืบไป.” — เมื่อได้ทรงฟังคำของนางดังนั้น, พระยมก็ตรัสว่า, — “คุณภักฎิณี, เธอจะได้มีโอรสร้อยองค์, ทรงกำลังและฤทธิ์, และเป็นผู้ก่อความยินดีแก่เธอเป็นอันมาก. คุณราชบุตร, จงอย่าทนความเห็นผิดเห็นน้ออีกเลย. จงระงับเกิด. เธอได้มาไกลเกินไปแล้ว.” — เมื่อได้ฟังดังนั้น นางสาวตรีจึงทูลว่า, — “ผู้เป็นธรรมจารีย่อมประพฤติธรรมเป็นนิตย. และการเสวนาระหว่างชนผู้ก่อปรกฤษธรรมย่อมไม่ไร้ผล. อันตรายจะมีมาสู่บัณฑิตจากบัณฑิตหาได้ไม่. และจริงแท้ ธรรมจารีย่อมเป็นผู้ที่ทำให้พระสุริยะโคจรไปในฟากฟ้าโดยอำนาจความสัตย์. และธรรมจารีเป็นผู้ค้ำจุนโลกไว้ด้วยตะบะ. ราชะ,

ทั้งอดีตและอนาคตย่อมเป็นไปได้โดยอำนาจแห่งธรรมจรรย์. เหตุฉะนั้นผู้เป็นธรรมจรรย์ย่อมไม่มีความโหม่นในเมื่อเสวนากับธรรมจรรย์. เมื่อรู้อยู่แล้วว่านี่เป็นนิมิตที่จะปฏิบัติของบัณฑิตและธรรมจรรย์, ผู้ที่เป็นธรรมจรรย์จึงหมั่นกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยมีได้มุ่งหาบำเหน็จตอบแทน. การอุปการะแก่บัณฑิตและธรรมจรรย์จะเป็นอย่างของที่ทั้งเสียเปล่าอันหาไม่ได้. ทั้งประโยชน์และอศริยะจะเสื่อมหมดไปเพราะเหตุนี้ทั้งหาไม่ได้. และโดยเหตุที่ความปฏิบัติเช่นนั้นย่อมฝังอยู่ในสันดานของธรรมจรรย์, ผู้เป็นธรรมจรรย์จึงมักเป็นนาถะแห่งชนทั้งหลาย.” — เมื่อได้ทรงฟังถ้อยคำเหล่านั้นแล้ว พระยมจึงตรัสตอบว่า, — “เธอยังกล่าวด้วยเช่นนั้นอันเต็มไปด้วยคติสำคัญ, เต็มไปด้วยมธุราท, พร้อมด้วยธรรมะ, และเป็นที่เจริญจิต, เราก็คงมีความเคารพในตัวเธอยิ่งขึ้นเป็นลำดับ. คุณนางผู้ภักดียิ่งต่อพระสวามี. เธอจงขอพรอันหนึ่งซึ่งประเสริฐหาที่เปรียบมิได้เถิด.” เมื่อได้ฟังดังนั้นนางสรีวิตรีก็ทูลว่า, — “ข้าแต่พระองค์ผู้ประสาธสิริสวัสดิ์, พระพรที่พระองค์ได้ประทานหม่อมฉันแล้วนั้นมิสามารถจะถึงซึ่งความสำเร็จได้โดยปราศจากพระภรรตาของกระหม่อมฉัน. ฉะนั้นนอกจากพระพรอื่นๆ, กระหม่อมฉันขอประทานประการนี้, คือขอให้พระสตัยวาน ได้กลับมีพระชนมชีพขึ้นใหม่. เมื่อเสียพระภรรตาแล้ว, กระหม่อมฉันเองก็เท่ากับผู้ที่ตาย. หากไร้พระภรรตา กระหม่อมฉันจะไยดีต่อความสุขก็หาไม่ได้. หากไร้พระภรรตา แม้สวรรค์กระหม่อมฉันก็หาปราดนาไม่. หากไร้พระภรรตา กระหม่อมฉันก็มีได้ปราดนาซึ่งความเจริญ. หากไร้พระภรรตา

กระหม่อมฉันจะบังคับใจให้คงมีชีวิตอย่างไรได้. พระองค์ได้ประทานพระพรแล้ว ว่าให้กระหม่อมฉันได้มีโอรสร้อยคน; แต่พระองค์สิทธิทรงคร่ำห่ำพระภรรตาของกระหม่อมฉันไป. กระหม่อมฉันจึงขอประทานพระพรดังนี้, ก็ขอให้พระสัถยวานได้กลับมาได้มีพระชนม์ชีพขึ้นใหม่ พระวาจาของพระองค์จะได้เป็นไปสมจริงได้."

บัดนั้น, เมื่อตรัสว่า "เป็นไปเช่นนั้นเถิด" ดังนี้แล้ว, พระไว้วสัถยมาราช, ผู้ประสาธธรรม, ก็ทรงแก้บ่วงของพระองค์, และด้วยพระหฤทัยอันร่าเริง จึงตรัสแก่นางสาวิตรีด้วยถ้อยคำทั้งหลายนี้, — "ดังนี้หนอ, ศุภลักษณนิรมล, เราปล่อยพระภรรตาของเธอไป. เธอจงพาพระภรรตานั้นไปได้โดยปราศจากโรคาพาธ. และกุมารนั้นจะได้มีความเจริญยิ่ง. และพร้อมด้วยตัวเธอ, กุมารนั้นจะมีอายุยืนถึงสี่ร้อยพรรษา. และโดยกระทำพลกรรมถูกต้องตามวิธี, กุมารนั้นจะได้มีเกียรติกระฉ่อนโลก. และพระสัถยวานจะได้มีโอรสด้วยเธอร้อยองค์. และกษัตริย์เหล่านั้น อีกทั้งบุตรและหลานจะได้เป็นพระราชา, และจะมีชื่อเสียงเสมอไปเนื่องด้วยพระนามของเธอเอง. และพระราชบิดาของเธอจะได้มีพระโอรสร้อยองค์เกิดแต่นางมาลวีผู้เป็นพระมารดาของเธอ. และขัตติยะภคตาทั้งหลายนี้จะได้นามว่ามาลวะ, จะมีฤทธิ์เดชคล้ายเทวดา, และจะมีเกียรติกว้างขวางตลอดถึงบุตราบุตรีด้วย." — และเมื่อได้ประทานพรเหล่านั้นแก่นางสาวิตรีแล้ว และทำให้นางระงับด้วยเหตุนี้แล้ว, พระปิตุภคาก็เสด็จขึ้นสู่ที่สถิตของพระองค์.

ครั้นเมื่อได้พระสวามีคืนแล้ว, นางสาวิตรี, เมื่อพระยมเสด็จ

ผ่านพ้นไปแล้ว, จึงกลับไปยังที่ซึ่งพระศัพสีเทาของพระภรรตานอนอยู่. และเมื่อเห็นพระสวามีอยู่กับคินเช่นนั้น, นางก็เข้าไปใกล้, นั่งลงกับคินแล้ว และยกพระเศียรของพระสวามีชนหนุนบนตัก. ณ บัดนั้น พระศัพตยวานก็กินสมฤติ, ทอดพระเนตรนางสาวิตรีด้วยความเสนหาเป็นหลายครั้ง, เหมือนบุคคลที่กลับถึงบ้าน จากการไปอยู่ช้านานในไพรชประเทศ, แล้วจึงตรัสแก่นางดังนี้. — “โอ้อ้อ, พี่ได้หลับไปนาน. เหตุไฉนน้องจึงมิได้ปลุกพี่เล่า? และบุรุษผิวคล้ำผู้ที่กำลังคร่ำหัดพี่ไปนั้นเขาอยู่ที่ไหน?” — เมื่อได้ฟังถ้อยคำเหล่านั้นแล้ว นางสาวิตรีจึงทูลตอบว่า, — “อ้อพระเวรศก, พระองค์ได้บรรทมหลับอยู่นานบนตักของกระหม่อมฉัน. พระยมผู้ควรบูชา, พระผู้กำราบสัตว์ทั้งหลาย, ได้เสด็จไปพ้นแล้ว. อ้อพระผู้ทรงสวัสดิ์, พระองค์ทรงพระสำราญแล้ว, และนิทราได้ผ่านพ้นไปจากพระองค์แล้วนะ, ราชบุตร. ถ้าหากว่ามีพระกำลังก็โปรดเสด็จลุกขึ้นเถิด. จงทอดพระเนตรเถิด, เวลานี้ถึงราตรีกาลแล้ว.”

เมื่อได้กินสมฤติแล้ว, พระศัพตยวานก็เสด็จลุกนั่งขึ้นประคุนบุคคลที่ไต่หลับสบาย, และเมื่อแลไปเห็นแต่บ่าอยู่โดยรอบ, จึงตรัสว่า, — “แม่เอวกลม, พี่ได้มากับน้องเพื่อเก็บผลไม้, เมื่อพี่กำลังคัดไม้อยู่ที่นี่ พี่รู้สึกปวดหัว. และเพราะเหตุที่พี่ปวดหัวแสนสาหัส พี่จึงไม่สามารถยืนอยู่ได้อีกนานปานใด, และเหตุฉะนี้พี่จึงได้นอนลงบนตักของน้องและหลับไป. ขอความเหล่านี้นะ. แม่จอมขวัญ, พี่จำได้. ต่อนั้น. เมื่อน้องได้ทอดพี่, นิทราได้มาลักเอาสมฤติของพี่ไป.

แล้วจึงได้เห็นว่ามีคนมียืนอยู่โดยรอบ. ในท่ามกลางที่มีคนยืนได้เห็น
 บุรุษผู้หนึ่งซึ่งมีรัศมีแจ่มจ้าเหลือประมาณ. ถ้าแม้ว่าน้องรู้สึกดีตลอดละ
 ก็, แม่เอาจลม, ขอจงบอกให้พี่รู้ด้วยเถิดว่า ที่พี่ได้เห็นนั้นเป็นแต่เพียง
 ความฝันหรือความเป็นจริง.” — เมื่อนั้นนางสาวตรีจึงทูลพระสวามี
 ว่า, — “นี่ค่าลงมากแล้ว: หม่อมฉันจะทูลเล่าความทุกประการ
 ณ วันพรุ่งนี้. เสด็จลุกขึ้น, เสด็จลุกขึ้นเถิด, ขอให้ทรงพระเจริญ!
 อ้าพระองค์ผู้ทรงศีลเถิด, เชิญเสด็จกลับไปเฝ้าพระชนกชนนีเถิด.
 วันนี้ได้ตกนานแล้ว และราตรียาวไกล. ภูตผีผู้ท่องเที่ยวในราตรี, มี
 เสียงอันน่ากลัว, เจริญมาอยู่ด้วยความรู้แจ้ง. และได้ยินเสียงซึ่งมา
 จากสัตว์ป่าผ่านไปมาในดง. เสียงร้องอันดังแห่งหมาใน ซึ่งมีมาจาก
 ทิศใต้และตะวันออก ทำให้ใจหม่อมฉันระริกระริวอยู่.” — พระ
 สัตยวานกล่าวว่า, — “เมื่อความมืดปกคลุมอยู่เช่นนี้ ดงก็จะเป็นที่
 น่ากลัวอยู่. ฉะนั้นน้องคงจะเสียดใจเห็นหนทาง, และด้วยเหตุนี้ฉันจะไป
 หาได้ไม่.” — สาวตรีทูลตอบว่า, — “โดยเหตุที่ได้มีไฟไหม้ใน
 บั้ววันนี้ มีต้นไม้แห่งหนึ่งมีเปลวไฟติดอยู่, และเปลวไฟนั้นเห็น
 ได้เป็นครั้งคราวเมื่อมีลมเบา. หม่อมฉันจะไปหาไฟมาจากพื้นเหล่านั้น
 ที่อยู่โดยรอบ. พระองค์จึงคลายความวิตกกังวลไป. หม่อมฉันจะ
 กระทำการนั้น ๆ เอง ถ้าพระองค์ไม่โปรดเสด็จไป, เพราะหม่อมฉัน
 เห็นอยู่ว่าพระองค์ยังไม่ทรงสบาย. พระองค์คงจะไม่ทรงสามารถหา
 พบทางผ่านดงในที่มืด. ต่อพรุ่งนี้เมื่อป่ากระ้างแล้ว, เราจึงค่อย
 ไปจากที่นี่, ถ้าพระองค์โปรด. อ้าพระผู้ปราศจากบาป, ถ้าพระองค์

มีพระประสงค์, เราจะเริ่มอยู่คนนั้นคนเดียวเองก็ได้.” — เมื่อได้ฟัง
 คำนำถ้อยนั้นพระสัตยวานจึงตรัสตอบว่า, — “ความปวดในหัวของพี่
 ก็หมดไปแล้ว; และในอวัยวะของพี่รู้สึกสบายดี. ถ้าน้องเต็มใจ,
 พี่อยากใคร่ไปเฝ้าพระบิดาและพระมารดา. พี่ยังมีเคยกลับไปถึงพระ
 อาศรมพันเวลาอันสมควรเลย. แม้ก่อนเวลาพลบ พระมารดาก็มักจะ
 ตรัสให้พี่อยู่ภายในเขตพระอาศรม. แม้ในเวลาพี่ออกมาในกลางวัน
 พระชนกชนนีก็มักทรงเป็นห่วงพี่, และพระบิดาเสด็จเที่ยวหาพี่,
 พร้อมด้วยบรรดาท่านผู้สถิต ณ อาศรมในถ้ำนั้น. เมื่อก่อน ๆ นี้ เมื่อ
 ทรงมีความโศกอยู่, พระบิดาและพระมารดาเคยตรัสติโทษพี่หลายครั้ง
 ว่า, ‘ลูกไปเสียนานจึงได้กลับมา.’ พี่มาคำนึงอยู่ถึงพระหฤทัยแห่ง
 ทั้งสองพระองค์ในเวลานั้นเพราะเป็นห่วงพี่ เพราะแค้น, เมื่อไม่ทรง
 เห็นตัวพี่กลับ, ทั้งสองพระองค์คงทรงมีความโศกมาก. เมื่อก่อนนั้นคืน
 หนึ่ง, ทั้งสองพระองค์ผู้ทรงมีพระเมตตาต่อพี่ยังนักได้ทรงพระกรรแสง
 และตรัสแก่พี่ว่า, ‘ลูกเอ๋ย, ถ้าเสียลูกไปแล้ว, เราทั้งสองจะ
 ครองชีวิตต่อไปมิได้แม้สักขณะเดียว. ลูกมีชีวิตอยู่ทราบใด, เรา
 ทั้งสองก็จะมีชีวิตอยู่ได้ทราบนั้นแน่นอน. ลูกเป็นธำมรงค์แห่งเรา
 ผู้ตามี; ความยั่งยืนแห่งวงศ์สกุลของเราก็มีได้ก็แต่โดยลูกเท่านั้น.
 เราทั้งสองจะได้กินเครื่องเสวยศพ, จะมีเกียรติ, จะมีเชื้อวงศ์ต่อไปก็
 ได้ก็แต่โดยอาศัยตัวลูกเท่านั้น.’ พระมารดาของพี่ทรงพระชราแล้ว, และ
 พระบิดาก็เช่นกัน. พี่นี้เที่ยวเป็นธำมรงค์ของท่าน. ถ้าท่านมิได้พบ

ตัวพี่ในคืนนี้, โอโฮ, ท่านจะเป็นอย่างไร. พี่ยังนิทรานั่นของพี่จริง ๆ, เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พระมารดาและพระบิดาทรงสองพระองค์ผู้หาผิดมิได้ ต้องทรงเดือดร้อน, และตัวพี่เองก็เหมือนกัน ต้องตกอยู่ในความ ร้อนใจแสนสาหัส. ไร้พระบิดาและพระมารดาแล้ว พี่ก็คงอยู่ไม่ได้. แน่แล้วบ้านนี้พระบิดาผู้พระเนตรมีศ, พระหฤทัยทวมไปด้วยความโศก, คงจะกำลังตรัสตามบรรดาผู้อยู่ในพระอาศรมถึงตัวพี่. พี่นั้นะ, แม่ งามขึ้น, ไม่ทุกข์ถึงตัวพี่เองเท่าเป็นทุกข์ถึงพระบิดา, และถึง พระมารดาผู้อ่อนแอและภักดีต่อพระสวามีเป็นนิตย์. แน่แล้วทั้งสอง พระองค์คงจะทรงเป็นทุกข์หนักเพราะตัวพี่. พี่คงต้องชีวิตอยู่ก็แต่เมื่อ ทั้งสองพระองค์นั้นคงพระชนม์ชีพอยู่. และพี่รู้อยู่ว่าทั้งสองพระองค์ ควรได้รับความบำเรอจากพี่ และตัวพี่ควรจะประพฤติดั่งสิ่งที่พอ พระหฤทัยของท่าน."

เมื่อได้ตรัสเช่นนั้นแล้ว พระกุมารผู้ทรงคุณธรรมมีความจงรักภักดี ต่อพระชนกชนนี, เติมไปด้วยความโศก, ก็ยกพระกรขึ้นและทรง ปรีไถะด้วยความทุกข์. และเมื่อเห็นพระสวามีเติมไปด้วยทุกข์เวทนา ดังนั้น, นางสาวตรีผู้มีธรรมก็เช็ดพระอัสสุชล จากพระเนตรของ พระภรรยาแล้วทูลว่า, — "ด้วยอำนาจการที่หม่อมฉันได้บำเพ็ญ ตะบะมาแล้ว, และได้ช่วยท่านแล้ว, และได้กระทำพลีกรรมแล้ว, ขอรাত্রีนีจึงเติมไปด้วยสิริสวัสดิ์แก่พระบิดา, พระมารดา, และพระ ภรรยาของหม่อมฉัน. หม่อมฉันจำไม่ได้เลยว่าได้เคยกล่าวมุสาจนคำ เดียว, แม้ในเมื่อพูดเล่น. ขอพระบิดาและพระมารดา จงทรง

พระเจริญพระชนมายุด้วยอำนาจความสัตย์อัน^๕เกิด.” — พระสัตยวาน
จึงตรัสว่า, — “พี่อยากจะไ้เฝ้าพระบิดาพระมารดาของพี่. ฉนั้นนะ,
สาวตรี, มาไปเกิดอย่าช้า. แม่^๕รูงาม, พี่ปัญญาโดยอ้างตนเองว่า
ถ้าแม่พี่พบเห็นอันตรายอย่างไ้อย่างหนึ่งไ้ไ้ไปเฝ้าพระบิดา และ
พระมารดาแล้ว, พี่จะไม่ขอกงชีวิตอยู่ต่อไป. ถ้าน้องมีความเคารพ
ต่อธรรม, ถ้าน้องปราดนาให้พี่คงมีชีวิต, ถ้าเป็นกรณีของน้องที่จะ
ประพฤติให้ถูกใจพี่, จงไปยังพระอาศรมเกิด.” — นางสาวตรี
ศรีวิลาส ณ บัณฑิต^๕นั้นจึงลุกขึ้น, มุ่นเกล้า, และพยุ่งพระภรรดาให้ลุกยืน
ขึ้น. และเมื่อพระสัตยวานไ้ลุกยืนขึ้นแล้ว, จึงทรงกลิ้งไ้กลพระ
อวยวะด้วยพระหัตถ์. และเมื่อทอ^๕พระเนตรไปโดยรอบ, ก็ทอ^๕
พระเนตรเห็นยามของพระองค์. บัณฑิต^๕นางสาวตรีจึงทูลว่า, —
“พรุ่งนี้เกิดจึงค่อยเสด็จมาเก็บผลไม้. กระหม่อมฉันจะถือขวานไป
เพื่อไม่ลำบากแก่พระองค์.” — บัณฑิต^๕นั้นเมื่อได้เขว่นยามไว้ที่กิ่งไม้
และหยิบขวานขึ้นแล้ว, นางก็กลับไปยังพระภรรดา. และนางผู้มี
พระเพลิงาม ยกพระกรซ้ายของพระภรรดาขึ้นพาดไว้บนพระอังสา
ซ้ายของนางแล้ว, และกอดบนพระองค์ด้วยพระกรขวาแล้วก็ดำเนิร
โดยส่งาคูพระยาข้างสาร. บัณฑิต^๕นั้นพระสัตยวานจึงตรัสว่า, — “อ้า
ภีร์, โดยความชำนาญ, พี่รู้จักทางสัญจรในทง^๕นี้ทั้งหมด. และอีก
ประการหนึ่ง, โดยแสงเดือนที่ส่องลงมาระหว่างต้นไม้, พี่อาจแลเห็น
หนทางไ้. บัณฑิต^๕เราไ้มาถึงแล้วซึ่งทางเก่าที่เราไ้ดำเนิรมาเมื่อเวลา
เช้าเพื่อเก็บผลไม้. ศฤลักษณะณ^๕รี, น้องจงดำเนิรไปตามทางที่เราไ้

ผ่านมาแล้วนั้นเกิด. โกล่ทางซึ่งมีต้นปะลาศปกคลุมอยู่, ทางแยกเป็น
สองแพร่ง. จึงกำเนิรไปทางที่แยกไปทิศเหนือเกิด. บัดนี้พิศบายขึ้น
แล้วและได้กำลังคืนมาแล้ว. พื่อยากใครได้เฝ้าพระบิดา และพระ
มารดาจริง ๆ.” — เมื่อตรัสดังนั้นแล้วพระสตัยวานก็รีบกำเนิรสู่พระ
อาศรม.

(เรื่องนางสาวตรีแท้จริงก็จบเพียงเท่านี้, แต่ในฉบับเดิมยังมีต่อ
อีก ๒ สรรค, ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นต้องแปลมาไว้ในที่นี้โดยพิสดาร,
แต่ขอเล่าความไว้โดยย่อ ๆ. ต่อจากที่ได้แปลไว้แล้วข้างบนนี้ จับ
กล่าวถึงท้าวทุมมัตเสน, ซึ่งได้กลับพระเนตรสว่างขึ้นแล้ว, จึงชวน
นางไสยาผู้มเหสี ออกเที่ยวตามหาพระสตัยวาน, แวะถามตามอาศรม
ที่ใกล้เคียง. พวกฤๅษีไพร่พากันทำนายว่าพระสตัยวานหาได้เป็น
อันตรายไม่, เพราะอำนาจแห่งคุณสมบัติของนางสาวตรีคุ้มเกรงรักษา
อยู่. เมื่อได้ฟังคำทำนายของพวกฤๅษีดังนั้นท้าวทุมมัตเสนกับนางไสยา
ก็ค่อยคลายความวิตก, จึงกลับไปยังพระอาศรม. ในคืนนั้นเองพระ
สตัยวานกับนางสาวตรีก็กลับไปถึงพระอาศรม, ซึ่งทำให้มีความยินดี
โดยทั่วกัน. และต่างถามและเล่าข่าวคราวสู้กันและกัน. ครั้นรุ่งขึ้น
มีชาวศาลวะเปนอันมากไปยังพระอาศรม และทูลข่าวแก่ท้าวทุมมัตเสน
ว่าศัตรูผู้ชิงราชสมบัตินั้น ได้ถูกอมายุฆ่าตายเสียแล้ว, และบรรดา
ไพร่พลของศัตรูก็ได้หนีไปหมดแล้ว. และพวกนักรได้พร้อมใจกัน
ขออัญเชิญพระราชบิดาเสด็จกลับเข้าไปทรงราชย์ในศาลวะนคร. ท้าว
ทุมมัตเสนก็เสด็จกลับคืนเข้าสู่พระนคร, พร้อมด้วยเสนานักรแต่ห้อม,

พระนางโสพยาและนางสาวิตีทรงวาทองไปในกระบวน. ซี่พ้อ
 พรหมณ์จึงกระทำพิธีราชาภิเษกทั่วทวยมัตเสน และประดิษฐานพระ
 สัตยวานไว้ในตำแหน่งพระยุพราช. ก่อนนั้นนางสาวิตีก็ได้มีโอรส
 อีกกล้าหาญร้อยองค์. และท้าวอัสวภิมัทรราชก็ได้มีพระโอรสด้วย
 พระนางมาลวีรร้อยองค์. เปนอันได้ผลเต็มตามพระพรที่พระยมได้
 ประสาทแด่นางสาวิตีนั้นถ้วนทุกประการ.)

จบเรื่องสาวิตีเท่านี้

(หมายเหตุ แปลจากฉบับคำแปลภาษาอังกฤษของประตักปันทะ
 ไรย, ซึ่งยืมมาจากหอพระสมุดวชิรญาณ. - ราม ร.)

บทลคอนรื่อง

เรื่อง

สาวีตรี

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร

มหาจักราช

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

พ. ศ. ๒๔๖๓

ตัวลคอน

(เรียงลำดับตามที่ออกโรง)

พระนารทพรหมฤๅษี.

ท้าวอศวกติ, ราชาแห่งมัทธราชภูริ.

อมาตย์ผู้ใหญ่ของท้าวอศวกติ.

สาวตรี, ราชบุตรีของท้าวอศวกติ.

พระสัตยวาน, ราชบุตรีของท้าวทัญมัตเสน.

ท้าวทัญมัตเสน, ราชฤๅษี.

พระนางไสยยา, มเหสีของท้าวทัญมัตเสน.

พระยม

ตัว “ปราณ” ของพระสัตยวาน.

อมาตย์ผู้ใหญ่แห่งศาลวะนกร.

พระอินทร.

พระวรุณ.

พระอัคนี.

นอกจากนี้มีเสนามาตย์ราชเสวก, พราหมณ์, นางกำนัล, และ
บริวารของท้าวทัญมัตเสน.

ภูมิประเทศแห่งเรื่อง: ในมัทธนคร, และในตงระหว่างมัทธ
ราชภูริ กับศาลวะราชภูริ, ในภารตวรรษ, สมัยโบราณ.

หมายเหตุ: เรื่องลคอนนุชขึ้นตามเค้าเรื่องที่มีมาใน “ปติ
 วรตามาหาตมย บรรพ” ใน “วนบรรพ” แห่ง “มหาภารตะ,”
 แต่ได้ดัดแปลงบ้างเพื่อเหมาะแก่การแสดงเป็นลคอน.

ลาวัตร

ตอนที่ ๑

ฉาก: ห้องพระโรงของท้าวอัสวดี, ในมัทนนคร.

(พระนารทพรหมฤๅษี กับท้าวอัสวดีนั่งอยู่ด้วยกันบนเตียง, มีเครื่องวาชโปโลก และเครื่ององศาสพระฤๅษีตั้งตามสมควร. มีมหาดเล็กพัดข้างละคน. เสนามาตย์ราชบริพารนั่งเฝ้าอยู่ตามตำแหน่ง. พอเบ็ดเตล็ด, พวกราชบริพารก็เริ่มร้องพร้อมกัน.)

บทร้องหมู่ – ราชบริพาร.

()

◎ วันนี้เราได้เห็นเป็นขวัญตา
ทั้งราชาและมุนินทร์ป็นสวรงค์
ได้ชมบุญสองศรีนพร้อมกัน

นาน ๆ วันจะประสพพบเช่นนี้
เหมือนได้เฝ้าหริราชพิลาสเดช
พร้อมบรมพรหมเมศร์เจดิมศรี

เป็นบุญตาของข้าฝ่าธุลี
และเพิ่มพูนภักดีเพิ่มศรัทธา
ข้าขอไหว้พระบรมพรหมพงศ์

บังคมพระระวิวงศ์สุดสง่า

ขอฝากกายภายใต้พระบาท

โปรดคุ้มเกรงเหล่าข้านิรันดร. ฯ

บทร้อง – พระนารถ.

()

◎ กุราราเซพระองค์นี้
ธมีข้าตี ๆ สโมสร
ควรปรีติมากนะพระภูธร
พระนครเขตขัณฑ์สรรพสำราญ
กษัตริ์ไคไคข้าผู้จงรัก
หนึ่งเสน่หมีศักดิ์ฤทธิ์แรงหาญ
หนึ่งอมาตย์ฉลาดในการงาน
หนึ่งขุนคลังชำนาญประมวลทรัพย์
ทั้งสามนี้เลิศดีควรทรงใช้
อนึ่งมีอรไทยผู้งามสรรพ
เป็นชายาและบุตรธิดา
ว่าเป็นเครื่องประดับพระเตชา. ๖

บทร้อง – ท้าวอศิวดี.

()

◎ จริงแล้วพระศิทธาเจรจาขอบ
ถูกระบอบโบราณแล้วเจ้าข้า
ตัวของโยมมีทหารชาญศึกดา
ทั้งอมาตย์ปรีชาขุนคลังชาญ

อนึ่งนางมาลวีศรีวิไล
 เป็นชายาถูกใจทุกสถาน
 อีกทั้งสาวีศรีศรีนงคราญ
 ก็บุญพลอยออกสงสารเลิกละ
 เติมคิณไว้บุตรจึงสุโข
 สละโลกเข้าผนวชในไพรศรี
 กอบตะบะเสมอเปรออัคคี
 สืบแปดปีจึงสมอารมณ์ปอง
 องค์พระสาวีศรีศรีวิไล
 ฐประสาทบุตรไม่มีสอง
 อันนงรามงามสพรั่งทั้งจำลอง
 รูปเทวีศรีธองลออตา. ฯ

(เมื่อถึงท้ายบทของท้าวอศวัต, อมาตย์ผู้ใหญ่ออก, กลานเข้าไปถวาย
 บังคมท้าวอศวัต, แล้วคอยฟังรับสั่งอยู่.)

บทร้อง – ท้าวอศวัต.

(ร่ำใน)

© คุราอมาตย์กตัญญู
 ธิตากุลกลับกรุงแล้วหรือหา
 เมื่อยามเคิรทางไปในพนา
 ปลอกลภัยพาลาหรืออย่างไร. ฯ

บทร้อง – อนาคตยิ่งใหญ่.

()

◎ เทวะ, อันพระบุตรเจ้า
เสด็จกลับคืนเข้าถึงกรุงใหญ่
โดยความสวัสดิไม่มีภัย
อันตรายใด ๆ ไม่แผ้วพาล
เสด็จถึงหนใดก็ได้รับ
ประจุมติสรรพทุกสถาน
ชนนิยมชมบุญพระนงคราญ
พระวาจาอ่อนหวานจับใจชน
พระบุตรแสนดีมีเคารพ
มอบนับถือพราหมณ์ใหญ่แห่งหน
จึงรับพรของบิดามาทุกตน
กอบกุศลทั่วในไตรทวาร
อ้าเทวะพระควรทรงยินดี
ที่ได้มีพระธิดาเช่นองค์ท่าน
หานางใดไม่เท่าเยาวมาลย์
นางเป็นยอดนงคราญในโลกนี้. ๖

บทร้อง – ท้าวอศุบตี กับอมายุผู้ใหญ่.

()

อศุบตี. © อันกิจการนงคราญมุ่งไปทำ
สำเร็จสมประสงค์ได้เต็มที
หรือว่าเหตุขัดขวางอย่างไรมี
เจ้าจงชงแจงให้แจ้งใจ.

อมายุ. เทเว, พระราชบุตร
เสด็จจากไพร่ศรีคั่นกรุงใหญ่
ก็เพราะกิจที่ทรงจำนงไป
สำเร็จไต่แล้วทั้งพระทัยปอง.

อศุบตี. ฟังเช่นนั้นเรื่องลูกถูกอากรรม
อันว่าการประจุมทิวทองผอง
ก็ตระเตรียมพร้อมนอกพระโรงทอง
จึงไปนำนวลล่องเสด็จมา. ฯ

(อมายุผู้ใหญ่นั่งอมยิ้มแล้วกลืนน้ำลายเข้าโรงไป. ท้าวอศุบตีจึงหันไปตรัสแก่
พระนางท. – หมายเหตุ: ระหว่างนี้ยกเตียงเสด็จออกมาตั้งสำหรับนางนั่ง.)

บทร้อง – ท้าวอศุบตี.

()

© การที่เจ้าธิดามาบ้น
เป็นโอกาสอันดีที่ลูกข้า
จะได้มากราบบาทพระสัทธา

กัมภีรานเกศารับพร
 อันว่าลูกโยมนมเพียงหนึ่ง
 จึงต้องรักมากมายสายสมร
 สู้ทนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงบงอร
 ส่งสอนทุกอย่างในทางธรรม. ฯ
 บทร้อง – พระนารท.

()

◎ รูปได้เคยฟังข่าวเขาเล่าลือ
 ระเบิดกระทั้งสรวงสวรรค์
 ว่านางสนมสาววิทรินาวันนั้น
 ยากจะหาใครทันในแดนดิน
 งามรูปงามยศงามศรี
 อีกทั้งมีมารยาทงามหมดสิ้น
 ธรรมสถิตติดใจไว้รำกนิ
 เปนนารินเลิกล้วนอันควรชม
 อันนางรูปโสภานันท์ทาง่าย
 แต่ทั้งกายทั้งใจให้งามสม
 ย่อมหายากนักหนาน่านิยม
 น้าพิรมชมชื่นวันฤทิ. ฯ

(เสียงสังข์เป่าขึ้นในโรง และบันฑิตเจ้าตัว ๑, แล้วจึงได้อินเสียงผู้หญิงร้อง
 พร้อมกัน; ในชั้นต้นไกล ๆ ก่อน, แล้วใกล้เข้ามาทุกทีจนในที่สุดจึงออก, และ
 ปรากฏว่าเป็นคนนางที่น้าสาววิตรีเข้าเฝ้า.)

บทร้องหมู่ – คณาเง.

(สีนวลใน)

◎ ยอกรดิ่งเกล้าวันทา
องค์พระธิดามารสี
เสด็จกลับจากบำพนาดี
เข้าสู่ราชธานีศรีวิไล
อันองค์สมเด็จพระบิดา
ทรงยินดีปรีดาหาญไม่
ประทับคอยต้อนรับชาวไทย
เชิญเสด็จเข้าไปยารอรา
ข้าเจ้าเหล่าราชบริพาร
ก็พากันเบิกบานไปทั่วหน้า
พระลูกเธอเลอเลิศเสกขมา
ก็เย็นเกล้าเหล่าข้าท้าวธานี ฯ

(เสียงสังข์และมโหระทึกขึ้นอีก, และพมเพาทยับเพลงสีนวลแล้วเลยออกเพลงเร็ว. กระบวนหน้านางสาวตรีออกเป็นลำดับ คือ อนาคตย์ผู้ใหญ่นำหน้า, แล้วถึงพราหมณ์เป่าสังข์ ๑ คู่, มโหระทึก ๑ คู่, พราหมณ์โปรยข้าวตอก ๑ คู่, นางโปรยตอกไม้ ๒ คู่; แล้วถึงตัวนางสาวตรี, ซึ่งแต่งตัวอย่างนางกษัตริย์เต็มที; ต่อหน้านางสาวตรีมีนางข้าหลวงเชิญเครื่องและตามเสด็จตามสมควร. กระบวนหน้าเดินไปจนจนถึงที่บัลลังก์จึงแยกไปซ้ายขวา. นางสาวตรีนำเพลงเข้าไปจนถึงใกล้บัลลังก์แล้วจึงรำลา, และนั่งลงหน้าบัลลังก์, ไหว้พระบิดาและพระญาติ. ท้าวอัสวคีรับสาวตรีไปนั่งเคียงเด็กที่เตรียมไว้แล้ว)

บทร้อง – หัวอัสวบดี.

()

◎ บุตรหญิงมิ่งขวัญของพ่อเอ๋ย
พ่อตั้งใจได้เซยมารสี
ตั้งแต่เจ้าธิดาจากธานี
ทั้งพ่อแม่ไม่มีสุขสราญ
เพราะว่าทุกทิวาราตรี
มัวเป็นห่วงยุพคียอดสงสาร
เกรงเมื่อไปในป่าทำธาร
จะมีภัยแผ้วพาลเจ้าทรมวย
ทั้งแต่น้อยก็คอยเฝ้าถนอม
แม้อยู่บนบกค้อมคอยบดให้
นึกถึงลูกเถิดบาพนาลัย
เหตุที่ยเป็นห่วงดวงสุตา. ฯ

บทร้อง – สาวิตรี.

()

◎ อันพระเดชพระคุณการุญเลิศ
แสนประเสริฐวิเศษปกเกศข้า
เมื่อยามข้าเฝ้าทางหว่างพนา
ช่วยคุ้มเกรงรักษาจึงปลอดภัย

หมั่นมุ่งจิตคิดแต่แม่เมตตา
 ท้อบรรลาศัตว์ป่าทั้งน้อยใหญ่
 ๕ ทงเส้นสรวงให้พลีแด่ผีไพร
 อักทงใจมั่นคงตรงทางธรรม
 หมั่นกระทำตามคำที่ครูสอน
 ประณมกรไหว้เทพทั้งเข้าคำ
 ๕ คุณชนกชนนีมีประจำ
 เป็นสิ่งล้ำเลิศสรกนกายา. ๖

บทร้อง - พระนารท.

()

๕ © ราชะ, อันพระธิดาให้
 รูปเห็นแล้วพอใจเป็นนักหนา
 ๕ ผิวพัทตร์ผ่องพรรณดั่งจันทรา
 ลักษณะราวพระศรีอวตาร
 ๕ กิริยามรรยาทพิลาสล้ำ
 ๕ ทังวาจาด้อยคำก็อ่อนหวาน
 อักทรงธรรมกำกับในสันดาน
 ๕ เห็นเปนนยอคนงคราญในโลกนี้
 ๕ เหตุไฉนท้าวไทไม่หาคู่
 มาสมสู่อยู่ครองมารศรี

อันองค์พระธิดายอดนารี
จะอยู่หมั่นเช่นนี้ น่าเสียใจ. ฯ

บทร้อง – ท้าวอศุบตี.

()

◎ พระมุนีกล่าวนโยมเห็นถูก

โยมจะได้หวังลูกก็หาไม่

ตั้งแต่สาวตรีเจริญวัย

ไม่มีใครมาขอท้อโยมเลย

โยมเห็นว่าถ้าแม่จะนิ่งอยู่

ก็จะดูเหมือนโยมนั้นเพิกเฉย

จึงวอนเจ้านางรามผู้ทรมาน

ให้แสวงหาเชยให้บิดา

โยมบอกแก่ธิดาว่าอนุญาต

ให้ออกไปประพาศในแนวป่า

พยายามเลือกสรรหาภรรยาคา

ที่ควรคู่กับยาดอนนารี. ฯ

บทร้อง – พระนารทกลับท้าวอศุบตี.

()

นารท. ◎ เออมหาบพิตรทรงกิตติคุณ

การหาคู่ให้ลูกนั้นควรที่

ก็เมื่อผู้ชื่อนางไม่มี

ควรให้พระบุตรเลือกตามใจ.

อัสวตตี. ข้ายินดีที่สัทธาเห็นว่าชอบ.

นารท. พระองค์ทำดูกระขอบในทางไสย

อัสวตตี. อย่างไรเจ้าสาววิตรีศรีวิไล

ที่ลูกไปกลับมา ณ กราน

ได้เลือกสรรภรรยาคอันเหมาะสมจิต

มอบชีวิตให้หรือแม่โฉมศรี

หรือว่าข้อขัดขวางอย่างไรมี

จงเล่ามาบัดนี้อย่ามียาย. ฯ

บทร้อง – สาววิตรี.

(

◎ ถึงอายบ้างอย่างหญิงก็ทุกข์

เมื่อฟังพระบัญชาของภุสายุ

จะตั้งจิตข่มใจให้ความอาย

นั้นเหือกหายลงได้ในพริบตา

อันสมเด็จบิดาเรศเดชอุดม

ก็คือองค์พระพรหมของทุกข์

ข้อใดพระตำรัสตรัสสั่งมา

ก็คือทเวะบัญชาต้องทำตาม. ฯ

บทร้อง - พระนารท.

()

◎ สาธุ! สาธุ! พระบุตร
ผู้เลิศล้ำนารีในโลกสาม
ครัสเช่นนั้นถูกต้องทำนองความ
แสนงอนงามประเสริฐเลิศจรรยา
พระบุตรอย่ามีซึ่งอายเหนียม
อันธรรมเหนียมเลือกชายไม่ชายหน้า
การที่อยู่เป็นหมั้นนั้นจะพา
ให้ชื่นฉินทีนินทาพระบุตร. ฯ

บทร้อง - สามีศรี.

()

◎ ข้าขอทูลแถลงสำแดงเหตุ
แด่องค์พระบิดุเรศผู้ทรงศร
เมื่อเข้าไปในป่าพนาศร
พบบุรุษรูปสุนทรแสนเหมาะตา
รูปทรงแม้องค์ภาณุมาศ
มรรยาทน่ารักเป็นนักหนา
ทั้งปรากฏกำลังวังชา
แสนสง่าเปล่งปลอกเป็นยอดชาย

พอแลเห็นทวงใจให้หว่ามวาบ
 ยิ่งฟังเสียงยิ่งปลาบปลัมมิหาย
 เห็นว่าควรเป็นคู่อยู่จนตาย
 ขององค์พระภุสายุจงปราณี. ฯ

บทร้อง – ท้าวอัครบดี.

()

◎ พ่อเชื่อแท้แม่มองไม่เลือกผิด
 เพราะวางจิตมั่นใจในโฉมศรี
 อันบุรุษประเสริฐเลิศคนนี้
 คือใครเล่าบุตรีจึงบอกมา.

บทร้อง – สลาวีตรี.

()

◎ ครั้งหนึ่งในศาลวระชนบท
 มีราชาทรงยศแสนสง่า
 ทรงพระนามปรากฏกำหนดว่า
 ทายมัตเสนราชาผู้ทรงธรรม
 เป็นที่รักแห่งประชาชนรากร
 ในนครและรอบขอบเขตขัณฑ์
 แท้เกราะที่ร้ายนักหนาพระราชัน
 พระเนตรนั้นก็มีคมลวิกลไป

ยังมีราชศัตรูผู้บังอาจ
ฉวยโอกาสเข้าตีธานีใหญ่
แต่โชคที่หุยมัทเสนมิเป็นไร
รรถได้จากมือศัตรูพาล
เสด็จจากธานีหนีเข้าป่า
พร้อมด้วยพระชายายอดสงสาร
อุมโอรสจรดสู่พนันต์
แล้วภูบาลก็ผนวชเป็นโยคี
พระกุมารที่เกิดในกรุงไกร
ได้จำเริญขึ้นใหญ่ในไพรศร
และพระราชกุมารของท่าน
คือผู้ที่ข้าเลือกเป็นภรรดา ๖

บทร้อง—พระนารท, ท้าวอศิวดี, และสาวตรี.

()

นารท. © อโห มหาราชะ !
อันองค์พระบุตรศรีสง่า
เสียแรงกรากกรำไปพนา
ได้เลือกพระภรรดาผิดเสียแล้ว
อศิวดี. เอ๊ะไหนพระสิทธาว่าดังนี้ ?
ว่าอย่างไรสาวตรีผู้ลูกแก้ว ?

สาวตรี. กุมารนั้นไม่มีซึ่งแว
 ว่าจะเชื่อนเคลื่อนแล้วจากทรงธรรม.

นารท. ก็จริงอยู่เธอ^{นี้}นสรพัตถิ
 แต่บกพร่อง^{นี้}นี้มีเป็นข้อข้า.

อัสวต. อันดูข้าจงรักพระนักรรรม
 พร้อมอยู่เพื่อฟังคำอธิบาย.

สาวตรี. ส่วนข้าเจ้าเคารพพระมุนี
 ผู้เป็นที่พึ่งแห่งชนทั้งหลาย
 จะเคารพนบฟังอภิปราย
 โปรดขยายความจริงทุกสิ่งอัน. ฯ

บทร้อง — พระนารท.

()

◎ พระกุมารที่นางสาวตรี
 เลือกเป็นพระสวามิ^{นี้}นเลอสร
 พระชนกชน^{นี้}นี้ของเธอนั้น
 เทียงธรรม^{นี้}ทรงสัจจะวาจา
 โอระสัจ^{นี้}ได้นามสัคยวาน
 เมื่อกุมารยังอ่อนชันมะษา
 เธอเอาใจฝักใฝ่รักใคร่มา
 ชอบบ^{นี้}รูปอศวาอาชาไนย

อีกทั้งชอบเขียนภาพอักษร
 เรอจึงได้นามกรเมื่อเติบโตใหญ่
 ว่าจิตราศระกิตติไกร
 และมนุษย์ทั่วไปย่อมจงรัก. ฯ

บทร้อง – ท้าวอัสวตตีและพระนารท.

()

อัสวตตี. ○ อันสตัยวานกุมารผู้
 กตัญญูต่อบิดาผู้ทรงศักดิ์
 กอบด้วยศักดิ์และบุญญาพร้อมพรัก
 กรุณาประจักษ์โดยทั่วไป
 อีกประกอบวีรยะปลั่ง
 เทียงธรรมปรากฏหรือไฉน ?

นารท. อันสตัยวานกุมารไซ้
 มีศักดิ์เกรียงไกรมั่นอาทิศย์
 บุญญามั่นพฤษสบัติแท้
 กล้าหาญแน่มั่นองค์ท้าวโกสิต
 ทั้งมีความกรุณาเอื้อนิตย
 ทวงจิตปานพระธรณี.

อัสวตตี. กุมารนี้รักพราหมณาจารย์
 และอวยทานหรือเป็นคนตระหนี่ ?

รูปของเธอ่องใสไร้ราศี
เป็นที่น่าพิศวงหรือฉันใด ?

นารท. พระกุมารอวยทานตามสามารถ
ดำรงสัตยวาททุกสมัย
อเนกเธอเคารพและรักใคร่
บรรดาพราหมณ์ผู้ใหญ่ผู้ครุบา
เห็นถนัดชั้ตองค์ทรงราศี
ประคองทำยะยาตีแสนสง่า
พักตร์กึ่ง่องเพียงแซแลต้องตา
รูปโสภาเพียงเทพอัคิน
รู้จักขมิเกลสในสันดาน
ทั้งกล้าหาญสุจริตนี้จะคิด
ชื่อต่อมิตรจิตสอาดปราศมลทิน
น้ำใจจันต์แต่ชอบกอบขันตี.

อัสวตตี. พึงดูตามท่านว่าสารพัต
แจ้งถนัดเธอเลิประเสริฐศรี
ความบกพร่องนั้นไซ้ร้อย่างใดมี
ขอมนี้จึงแถลงให้แจ้งใจ.

นารท. คึกขันมากก็น่าจะหม่นหมอง
ความบกพร่องมีหนึ่งซึ่งเป็นใหญ่
จนลบคุณสมบัติทั้งหมดได้

ความบกพร่องนั้นชั่วร้ายแสนสำคัญ
อันสัตยวานกุมารน^๕
นำเสียดายเธอมีอายุน^๕
และภายในหนึ่งปีนั้น^๕
จะต้องม้วยชีวันวางวาย. ฯ

บทร้อง – ท้าวอัครบดี.

()

- ๐ อนิจจา ! สาวตรี, จนน^๕หอ
ได้ทราบเหตุทั่วพอพลอยใจหาย
สงสารลูกผูกจิตกรักชาย^๕
จะมีไฉนสมหมายแล้วครวณ^๕
อันองค์พระนารทกล่าวพจน์แจ้ง
ทวยแกล้งต้องเชื่อท่านเต็มที
ลูกหญิงจงตรึงใจให้ดี
ก็คัดเลือกหาสามีอื่นเป็นไร. ฯ

บทร้อง – สาวตรี.

()

- ๐ โอ้วาพระบิดาบังเกิดเกศ
ทรงเดชดำรงเช่นนั้นได้
ลูกบาทก็ตกได้เพียงหนเดียวชั่ว^๕
ทั้งบุตรยากให้ไถ่หนึ่งครั้ง^๕

อนึ่งสนวาทายกให้
 ก็ได้เพียงครึ่งเดียวเป็นทัง
 สามอย่างทำไ้เพียงหนึ่งครึ่ง
 ขอพระองค์ทรงฟังลูกจติ
 ถึงเจ้าชายจะมีอายุสิ้น
 หรือไร้ปางคุณธรรมเสื่อมศักดิ์ศรี
 หม่อมฉันได้ปลงใจเลือกเธอ
 ไม่ขอให้สามีอื่นมาครอง. ฯ

บทร้อง - พระนารท.

((()))

- ๐ ตูกรนรเศรษฐีเกษเกษกร
 หฤทัยสวาทรีไม่เป็นสอง
 เธอตั้งจิตพันธผูกผูกทำนอง
 ไม่หวั่นไหวจากกลองวิธธรรม
 กุดเสมบัตินั้นมีเป็นคู่
 อยู่ในสัตยวานผู้เลอสร
 พระกับนางควรอยู่เป็นคู่กัน
 ยกให้เถิด, ราชัน, คงเหมาะะดี. ฯ

บทร้อง - ท้าวอับศวดี.

()

- ๐ ข้าย่อยอกรบังคม
 ไหว้องค์พระพรหมฤๅษ
 และขอทำคำมคำพาที่
 ของพระมุนีผู้อาจารย์
 กุณาสวาทิศรีใส
 พ่อยินยอมตามใจพระคุณท่าน
 และจะยกตัวเจ้าเขาวมาลัย
 ให้พระสัถยวานเพื่อครองกัน. ๖
- บทร้อง - พระนารท.

- ๐ สาธุราชมหาศาล
 ขอให้การอาวาท์เกษมสันต์
 และให้สองครองคู่อยู่ด้วยกัน
 ถ้วนทุกสิ่งมิ่งขวัญบันดาลมี. ๖
- บทร้อง - พวกหญิงและชาย.

()

- พร้อมกัน. ๐ ข้าเจ้าเสวกาและข้าหลวง
 ท้าวทั้งปวงปรีดิ์เปรมเกษมศรี

- ถวายพรอำนวยด้วยยินดี
 แต่พระราชบุตรี่สุชาดา
 หญิง. ขอจงทรงเจริญสิริสวัสดิ์
 สรรพัตประเสริฐเลิศแหล่งหล้า
 ชาย. พระชนมียิ่งกว่าร้อยพรรษา
 และโรคาทุกอย่างจงห่างไกล
 หญิง. ขอให้พระวรรณะฉวีผ่อง
 ไม่มีหมองคงดีตลอดไป
 ชาย. ผู้ใดเห็นจงเป็นที่ถูกใจ
 และทั่วไปเนื่องนิยัตติเมตตา
 หญิง. แต่บัดนี้จึงมีแต่ความสุข
 ชาย. นิรทุกข์นิรภัยในเบื้องหน้า
 หญิง. จนสำเร็จทุกสถานการอาวาท
 ชาย. และสองร่วมเสนาหาอยู่เนิ่นนาน
 พร้อมกัน. อันความรักจรจุสู่ที่รัก
 ย่อมผูกจิตสมัคสองสมาน
 ขอสององค์จงทรงพระสำราญ
 เกษมสถานต้อย่างน้อยกว่าร้อยปี. ฯ

(ปิดม่าน.)

๘๘ อังกถ ๒

ฉาก : หน้าอาศรมของท้าวทুমัคเสน, ในป่า.

(ด้านซ้ายเวทีมีมณฑปแห่งบรรณศาลายื่นออกมา, มีบรรไดสามขั้นลงมายังพื้น. ด้านขวามีต้นไม้ใหญ่ต้น ๑, มีแท่นศิลาอยู่ใต้ร่มไม้, บนแท่นปูหนังกวาง, มีแท่นกลึงเข้ตั้งอยู่ตรงหน้าแท่น, ค่อยออกไปทางขวามีเลียบต้นไม้และกอไม้, ด้านหลังแต่เห็นป่า. ทางสลอนเคียวเข้าออก. ด้านซ้ายมีทางประตูบรรณศาลาลงบรรไดทาง ๑, ทางหลังเวทีสมมติว่าผ่านหลังบรรณศาลาอีกทาง ๑, ด้านขวาเข้าออกตามหลัก. เวลาเปิดม่านสมมติว่าเป็นเวลาจวนรุ่ง.)

(เมื่อเปิดม่าน มีสาวศิโรคนั่งเดี่ยว, แต่งอย่างนางพราหมณ์, นั่งอยู่บนแท่นใต้ร่มไม้.)

บทร้อง - สาวศิริ.

(ห่ม)

๐ อนิจจาภิกษมาน่าใจหาย
ได้มีสุขสบายอย่างเต็มที่
จนจวนวันจะถึงหนึ่งปี
ไฉวันนั้นถึงวันสำคัญไว้
ว่าองค์พระภรรตาผู้ยาจิต
จะต้องปลงปลดปลิดชีพกษัย
อนิจจาเป็นกรรมที่ทำไว้
จึงมาต้องทุกข์ใหญ่ในภพนี้
อุส่าห์บ่มเพาะบะทรมาน
เพื่อเทวมหาศาลโปรกเกศ

ออกอาหารนานาสามราตรี

ขอผลจงได้มีสมจิตเรา. ฯ

(พระสัตยวานออกทางประตูบรรณศาลา, เจริญบรรพตไปหาสาวิตรี.)

บทร้อง – สัตยวาน.

(ชาติรี)

◎ น้องรัก

ผิวพักตร์ผิตรูปชุ่มเศร้า

ตะบะของน้องรักหนักไม่เบา

นางเยาว์ช่างอสูรหอกทน

ระหว่างสามราตรีที่ล่วงแล้ว

พระน้องแก้วไม่เสวยเลยสักทนต์

มาเสวยถึกหนาแม่หน้านน

ขอให้พี่ไฉยลน้องสบาย. ฯ

บทร้อง – สาวิตรี.

(บังใบ)

◎ ทูลเกศ

น้องรักทรงเดชฤาสา

เมื่อใดพระเหินห่างจากข้างกาย

บ่ไถ่วายคำนึงถึงทรงธรรม

เจ้าประคุณพระทูลกระหม่อมแก้ว

อย่าทรงแคล้วคลาดไปไกลหม่อมฉัน

ขอยอมตายถวายซึ่งชีวัน

แทนองค์พระจอมขวัญผู้ภรรตา. ฯ

(พิณพาทย์ทำเพลงโอด. สาวตรีร้องไห้, พระสັตขวานปลอบ, นางก็ซบหน้าลง
บนตักพระสັตขวานและส้อน. เมื่อจบเพลงโอดแล้ว พระสັตขวานค่อย ๆ พยุงนาง
ให้นั่งขึ้น, แล้วจึงร้องต่อไป.)

บทร้อง – สັตขวาน.

(โอ้โถม)

◎ จอมขวัญ

ยิ่งกว่าชีวันแสนหา

พี่หรือจะพรากจากแก้วตา

เท่ากับฆ่าตนเองให้บรรลัย

พี่เป็นห่วงโถมตรูอยู่เป็นนิตย์

ไม่ละเลยเชยชิดพิศมัย

ชีวิตพี่ยังมีอยู่ตราบไต

ขอถนอมทราวม้วยคู่ชีวัน. ฯ

บทร้อง – สาวตรี.

(แป๊ะสองชั้น)

◎ ผ่านฟ้า

ผู้เป็นยอกชีวากระหม่อมฉัน

เห็นแล้วว่าพระองค์ทรงรักครั้น

เหตุฉันนั้นเชื่อแท้พระวาที่

มิใช่นึกว่าพระองค์จะทรงหน่าย
 ไม่นึกว่าภาสายจะทรงหนี
 แต่ว่าสิ่งน้อยใหญ่ในโลกนี้
 เห็นอยู่ที่ล้วนแต่อนิจจัง ฯ

บทร้อง – สัตยวานกับสาวตรี.

(บุล่ง)

สัตยวาน. ◎ อันความรักของพี่มีมาน้อย
 อยู่เพียงไรไม่ถอยน่ะร้อยซึ่ง
 ถึงแม้ว่าฟ้าดินจะผันพัง
 พี่ก็ยังรักน้องผู้ต้องใจ.

สาวตรี. ทุกประเทศเขตแดนวันแดนตรี
 หากรรดาเช่นนี้มีที่ไหน
 ตั้งแต่มาเป็นข้าพระบาทไซ้
 หม่อมฉันได้รับสุขทุกคืนวัน.

สัตยวาน. ◎ อันตัวพี่เป็นเพียงชาวป่า
 จึงแสนทันทนาผู้เลอสร

สาวตรี. บุญที่สร้างแต่ปางอดีตนั้น
 ช่วยหม่อมฉันมาเป็นข้าพระองค์.

สัตยวาน. อันความรักเหมือนน้ำอัมฤต

สาวตรี. ได้ดื่มแล้วชื่นจิตพิศวง

พร้อมกัน. ระวังโรคโรคนุญพุนพะวง
เพราะรักนยีนยงยั่ววนใจ. ฯ

บทร้อง – สัตยวาน.

(ฝรั่งวง)

- ๐ อันรุตงก์ที่น้องบำเพ็ญแล้ว
แสนผ่องแผ้วหมคจกและสคไส
ก็ครบสามราตรีกับไซร์
ขอทรมายัยมาเสวยโภชนา
ทั้งนมโค^๕นา^๕ผง^๕ชง^๕คนใหม่
พื^๕ก็^๕ไ^๕ส^๕าร^๕พ^๕ท^๕จ^๕ก^๕เ^๕ร^๕ย^๕ม^๕หา
ขอเชิญแม่โถมเฉลาเขาวภา
ไปกินกับภรรยาเช่นอย่างเคย. ฯ

บทร้อง – สาวิตรี.

(กล่อมพญา)

- ๐ เชิญเสด็จบัคนี้เกิดทรงธรรม
หม่อมฉันจะปฏิบัติยามเสวย
อันน้ำที่เคยมีไม่ละเลย
จะตั้งเครื่องเสวยภูวนัย
ส่วนหม่อมฉันจะขอรอไว้กว่า
สุรียาจะลับกับแสงไส

จึงจะกินอาหารสำราญใจ
ได้ทั้งจิตมันไว้แล้วเช่นนั้น. ฯ

บทร้อง – สัตยวาน.

(ร่ำ)

๐ เมื่อน้องไต่กิ่งจิตอธิษฐาน
พิศไม่กัศค่านมารสี
ไปเกิดโฉมเฉลาเข้ากุฎ
เพื่อพลไฟเรือนเหมือนเกษมา. ฯ

(พินพาทย์ทำเพลงเสมอ. พระสัตยวานจึงมีนางสาวตัวเต๋วไปขึ้นบรรไดบรรณ-
ศาลา, เข้าโรงทางประตูบรรณศาลา, บัดนี้เวทีก่อยสว่างขึ้นเป็นลำดับ. เสียงพวกพราหมณ์
สวดจากในโรง, ดังขึ้นทุกที, จนในตอนท้ายพวกพราหมณ์ได้รอกออกมาจากทางซ้ายหลัง
บรรณศาลา. ในระหว่างนี้มีพราหมณ์ผู้ ๑ ถือได้จุดไฟออกมาจากบรรณศาลาไปก่อไฟที่
แท่นกุฎเจ้า, ให้พร้อมสำหรับท้าวพรมัคเสนมุนี, และในเวลานั้นเนรมิตตั้งเตรียมไว้ที่
บนแท่นศิลาด้วย.)

บทสวด – พวกพราหมณ์.

(สรภัญญะ)

๐ อ้าองค์พระทรงฤท-	ธิมหิทธิเตชา
ส่องแสงสว่างมา	อภิรักษ์นรากร
สามส่วนประมวลลง	ณ พระองค์อติศร
หนึ่งอยู่ ณ อัมพร	พระเสด็จประทานแสง
หนึ่งอยู่ ณ ภายใน	ศะวิรามนุษแรง
ร้อนเตชะธาตุแห่ง	นรเพื่อสรานุสานต์

หนึ่งอยู่ ณ ดินคือ
ใช้กอบระสาหาร
โลกมีกและชนเหงา
พอสุริโยทัย
เห็นแสงตะวันฉาย
บ่ภาษา ณ ยอดรุก-
เหมือนชาวประโคนชัย
สรรเสริญประจวบเวียง
เหล่าข้าคนาซี
มาสวคพระสามน
ขอโปรคพระอวยพร
โคกสรรพระพลันดวง

วรอัคคีแสงฉาน
และพลีสุเทพไท
อูระเศร้าสทกใจ
ก็สว่างและสร้างทุกซ์
ฤกษ์กายและใจสุข
ขกัซร้องประลองเสียง
สิริศัพพะสำเนียง
วรรณาคะของตน
ฤกษ์ปรีติทุกคน
ประจุคพระปิ่นสรวง
สิริโสทธิทั้งปวง
พณัยพยาธี่หาย. ๖

(ในตอนท้ายแห่งบทสวดนี้ ท้าวทนต์เสน, นางโสพชา, และบริวารออกจากใน
บรรณศาลา. ท้าวทนต์เสนนั้นสมมติว่าตาบอด, ฉะนั้นเวลาเดินนางโสพชาต้องจูง.
ทั้งสองนี้เดินผ่านเวทีไปนั่งบนแท่นศิลา. บริวารที่ตามออกมานั้นเป็นนางพราหมณ์สาว ๆ
ราว ๖ คน. เชิญเครื่องต่าง ๆ ไปนั่งกับพื้นใกล้ ๆ แท่น. พอท้าวทนต์เสนนั่งเรียบร้อยแล้ว
ก็พอสวดจบพอดี, ท้าวทนต์เสนจึงสวดต่อไป.)

บทสวด – ท้าวทนต์เสน.

(ทำนองโองการแข่งน้ำ)

◎ โอมพระสุรย์ศรีแก้ว
ฉายรัสมิ์จากฟ้า
ทรงฤทธิเดชะ

แผ้วผ่องพรณราย
ส่องจ้าจตุรทิศ
ให้เทวะเทวัน

พลันระบับเข็ญชุก
ข้าขอเชิญเสด็จ
จรมาสู่เปลวเพลิง
พูนเพิ่มสุขข้าไซ้
นอบน้อมพลี ฯ

ชนเป็นสุขทั่วหล้า
เทร็จลงจากอัมพร
อันเบิกในภุณฑ์
อีกเพื่อข้าบาทได้

(ตักน้ำมันนยหยอดในไฟ ๑ ซ้อน, แล้วว่าต่อ.)

๐ โอมอค์นทรเทศ	คือสุริเยศร์ทรงแบ่ง
ภาคสำแดงพิลาส	แก่ข้าบาทที่ใกล้
ขอเทพไท่ฤทธิรงค์	ทรงเป็นทูตแห่งสรวง
ทรงรับปวงพลี	ที่ข้าบาทถวาย
หมายให้เทพทุกทิศ	รับอามิษพลีกรรม
อีกทั้งธรรมพลีการ	พระเพลิงท่านโปรดรับ
แทนเทพสรรพเสร็จแล้ว	โปรดประสาทพรแผ้ว
แด่ข้าบาทหงส์ ฯ	

(ตักน้ำมันนยหยอดอีกครั้ง ๑, แล้วว่าต่อไป.)

๐ โอมส้องค์เทวราช	นาถโลกบาลสถิต
อีกเทวฤทธิ์เกรียงไกร	สิงในทิพยพิมาน
อยู่สถานแดนดิน	ถิ่นมนุษย์ทั่วหล้า
ทั้งในป่าในดง	ทั้งในพงพุกขี้
สังคีรีโขดเขา	ลำน่าน้ำลาละหาน
ขอท่านทุกพระองค์	จงทรงมีเมตตา

กรุณามิขาด

แต่ข้าบาทน้อยใหญ่

ให้เป็นสุขทั้งก

ทุกขภัยพิบัติ

หลักพันพูนศราญ

โสภณเทอญ. ๖

(ตักน้ำมันเนยหยอดในไฟอีกช้อน ๑)

(เมื่อจบบทสวด, ทราหมณ์เป่าสังข์, พิณพาทย์ทำเพลงสาธุการ, ท้าวทนต์เสน
โบกคว้นขึ้นไปทางฟ้า. สาวตรีถือช่อดอกไม้, ออกทางประตูบรรณศาลา, ตรงไป
ที่แท่น, วางช่อดอกไม้ตรงหน้าท้าวทนต์เสนและกราบ.)

บทร้อง - สาวตรี.

()

๐ อันว่าการพลีประจา
เวลาเข้าไ้กระทำทุกสถาน
หม่อมฉันจึงมาเฝ้าพระภูบาล
และพระแม่ขอประทานซึ่งพระพร
หม่อมฉันได้ตั้งใจในตะบะ
ไม่เลยละสำเร็จมิย่อหย่อน
ขอองค์พระบิตุเรศและมารตร
ประทานพรเพื่อสุขสวัสดิ์. ๖

บทร้องท้าวทนต์เสน, นางโสพยา, และลูกคู่.

()

ทนต์เสน. ๐ ค่ายอำนาจกุศลที่กอบมา
สุณิสางสุขเกษมศรี

ทุกข์โศกโรคภัยใต้อย่ำมี
 มากล้ากรายสาวิตรผู้ลูกรัก

ไสยพา. จงอยู่ยงคงความเสนาหา
 สนิธแนบบรรดาผู้ทรงศักดิ์
 อย่ำมีข้อขัดใจให้หย่อนรัก
 สมสมักจิตสมานสานที่สบาย.

ลูกคู่. สาธุ! ข้าช่วยอำนาจพร
 ขออย่าให้บังอรต้องเป็นหม้าย
 ขอให้โฉมโฉดากับเจ้าชาย
 ได้ชื่นชมสมหมายสบายนาน. ฯ

(สาวิตรกราบท้าวทนต์เสนและนางไสยพา, แล้วให้รับพรพรหมณ์.)

บทร้อง — ท้าวทนต์เสนกับสาวิตร.

ทนต์เสน. ○ ลูกบำเพ็ญตรีวาระธุดงค์
 สำเร็จลงดีแล้วทุกสถาน
 บัดนี้พอขอเตือนเยาวมาลย์
 ให้เสวยอาหารเถิดทรมวย
 การที่ลูกออกมาสามราตรี
 จนอินทรีย์เศร้าหมองไม่ผ่องใส
 จะทนหิวกรากกรำอีกทำไม
 อรไทยจะประชาวไม่ควรการ.

สาวตรี. ก็ไหน ๆ ได้ทันมาสามวัน
 กระหม่อมฉันยังไม่อยากอาหาร
 ขอรอไว้จนสิ้นทิวากาล
 ทั้งจิตอธิษฐานไว้เช่นนี้
 ขอพระองค์ทรงกรุณาโปรด
 งดโทษแก่ข้าบาทศรี.

ทพุมักเสน. เมื่อธิดาทรงใจไว้ด้วยดี
 พ่อนเห็นงามและตามใจ. ๖

(พระสตัยวาน, ถือชวานและสหยาขาม, ออกทางประตูบรรณศาลา, ลงบรรได
 มาสู่พื้นเวที, ตรงไปยังหน้าแท่นศิลาและไหว้พระบิดามารดา.)

บทร้อง - สตัยวาน.

© ข้าทูลลาพระบิดาและมารดา
 จะจู่จรรเข้าไปในป่าใหญ่
 เพื่อได้เก็บผลาผลถวายไท้
 และตัดไม้มาเปรอพระอัคร
 จะรีบไปไม่ช้ากลับมาเฝ้า
 พระผ่านเฝ้าบำเรอบทศรี
 ข้าขอฝากวนิตาสาวตรี
 ไว้รับใช้แทนแทนลูกยา. ๖

(พระสตัยวาน ไหว้พระบิดามารดาแล้วกำลังจะไป, ก็พอสาวตรีตามไปจับมือ
 ไว้และร้องบทต่อไป.)

บทร้อง – สาวตรีและสตัยวาน.

()

สาวตรี. ○ อ้าทูลกระหม่อมจอมขวัญ
โปรตเมตทาหม่อมฉันผู้เป็นข้า
ขอให้ตามเสด็จไปในพนา
เพื่อรับใช้ในป่าพนาคร.

สตัยวาน. น้องก็อคคอมมาสามราตรี
เห็นชรอยเทวีจะเหนื่อยอ่อน
อันลูทางกลางป่าพนาคร
น้องจะจรรลำบากแสนยากนัก.

สาวตรี. หม่อมฉันคงไม่เหนื่อยเมื่อล้า
ยามไปกับบรรดาผู้ทรงศักดิ์

สตัยวาน. วิถีไพรไม่ปลอดคนะยอดรัก
เพราะมันมีก็มีหนามตามมรรคา
อีกทั้งมีเสือสิงห์สมิงไพร
เที่ยวเค็ดไรว.

สาวตรี. คงไม่ทำร้ายข้า
เพราะคงเกรงพระองค์ทรงฤทธา.

สตัยวาน. พี่เป็นห่วงแก้วตา.

สาวตรี. อย่าห่วงเลย!
วันนั้นเป็นอย่างไรใจไม่ย่อ

จะห่างจากภูวนัย.

สตัชวาน.

ขึ้นใจเอ๋ย !

พิวตกเหลือแสนแทนทรมเซย

น้องไม่เคยบุกป่าฝ่าดงคอน

เคยแต่อยู่ปราสาทราชฐาน

ท่ามกลางบริวารสโมสร

ส่ววิตรี.

ถ้ายังทรงเมตตาขอข้าจร

ไปเพื่อนพระภุชชท์ที่กลางไพร

โปรดเถิดนะพระทูลกระหม่อมแก้ว

เป็นครั้งที่สุดแล้ว ! (ร้องไห้.)

สตัชวาน. (ปลอบส่ววิตรี.) อย่าร้องไห้ !

เอาเด็กแม่่งรามพี่ตามใจ

อยากจะไปไม่ขัดคัดทาน

แต่ว่าน้องต้องขออนุญาต

ชนกนาถชนนีศรีวิศาล

แม้สององค์โปรดเกล้าเวยาวมัลย์

คงประทานตามจิตวนิดา. ฯ

(ส่ววิตรี คลานไปเคาะหัวขมุดแสนและนางโศภญา, และกราบทูล.)

บทร้อง - สาวิตรี.

()

◎ อันพระบิทรungsk์ผู้ทรงศรี
และองค์พระชนนีศรีสง่า
ขอพระองค์ทรงพระกรุณา
แก้หม่อมฉันผู้ซำจิตกักต
ขอทูลลาเข้าไปสู่ไพร่สาณต์
พร้อมพระสตัยวานบดศรี
หม่อมฉันมาเป็นข้าฝารูลี
ก็จวนถึงหนึ่งปีกำหนดกาล
ยังมีเคยได้ออกนอกไปพัน
เขตมณฑลพระอาศรมสถาน
ขอทูลลาจากสำนักไปสักวาร
ชมพนาณต์เพื่อนองค์พระสามี. ฯ

บทร้อง

ท้าวทุมมัตเสนและนางโสพยา.

()

ทุมมัตเสน. ◎ แม่จะเห็นอย่างไรโสพยา ?

ทั้งแต่พระสุณีสามาอยู่
กิริยาเข้มช้อยเรียบร้อยดี
ไม่เคยมีประพฤติให้ขัดใจ.

โสพยา. พระตรีศตูกุลที่เราเขาแสนดี
 จะได้มีที่ตกก็ไม่
 ไม่เคยกล่าวขอร้องสิ่งใด ๆ
 ควรตามใจให้จรรกับผัวรัก.
 กุลกรสาวตรีศรีพิลาศ
 อ่อนองค์พระบิฑูราษผู้ทรงศักดิ์
 กับตัวแม่เห็นทั่วนางลักษณ์
 สามีกักก็เที่ยงแท้แนฤทัย.

ทพมัตเสน. อันธิดาอยากไปในไพรสนต์
 นิรมลจำหนอเป็นข้อใหญ่
 อย่ากักขวางทางการงานใด ๆ
 ที่ผิวไรจะต้องทำ ณ คงตอน. ๖

(พระสตัชวานกับนางสาวตรีเข้าโรงทางหลับขวา. พอบทร้องหมู่จบลงก็

(บิดม่าน)

บทร้อง - สาวตรี.

()

๐ ขำขอน้อมคำนับและรับคำ
 ที่พระองค์ทรงธรรมคำรัสสอน
 ขอทูลลาบิฑูเรศและมารดา
 และรับพรเหนือเกล้าเข้าพึ่งไพร. ๖

(พระสตัชวานและนางสาวตรีไหว้ท้าวทพมัตเสนและนางโสพยา, แล้วพระ
 สตัชวานหยิบขวานถือด้วยมือซ้าย, มือขวาจูงนางสาวตรี, เดินเข้าไปจากหน้าแท่น
 ศิลา. ระหว่างนี้พวกพราหมณ์ และผู้หญิงร้องอวยพรพร้อมกัน.)

บทร้อง - หมู.

()

๐ ขอให้องค์พระสัตยวาน
และนางราณาสาวตรีศรีใส
ได้เคียงคู่อยู่สมภิรมย์ใจ
ตลอดไปไม่น้อยกว่าร้อยปี
ขอให้มิโอรสยศยง
เพื่อสืบสันตติวงศ์เฉลิมศรี
ให้ลูกเธอทุกองค์ทรงฤทธิ
อภังคเกียรติไกรในชมพู ฯ

๔๘ องกัท ๓

ตอนที่ ๑

ฉาก: ในกลองป่าโปร่งแห่งหนึ่ง.

(ฉากเป็นป่าโปร่งอย่างงาม ๆ น่าสบาย. มีต้นไม้ซึ่งมีผลเก็บได้จริง ๆ บ้าง, กับมีต้นไม้สำหรับตัดกิ่งเป็นฟืนได้บ้างด้วย. ชาวเขาแห่งหนึ่งที่มีคนใหญ่โตน่าเกรงขาม อยู่บนโขดหิน ๆ, และเขาค้นต้องทำให้หมดที่ลาด ๆ จากเขาลงไปหาชายแห่งเวท เพื่อให้อันนอนลงบนที่นั่นได้. ในตอนที่ ๑ นี้เป็นเวลากลางวัน.)

(ก่อนจะเปิดม่านพิณพาทย์ที่ เพลงถึง. พอเปิดม่าน, พระสตัยวานถือขวาน, และนางสาววิตรีถือขาม, เดินออกมาด้วยกัน; พินพาทย์หยุด.)

บทร้อง - สาววิตรีกับสตัยวาน.

(ชมดงนอก)

สาววิตรี. © ทอดพระเนตรนี้แน่วทุกกระหม่อม

ผลมะม่วงสุกงอมติดต้นอยู่

ราวกับหลอด้วยทองยิ่งมองดู

นึกว่ารสคงชู้ชื่อนูรา.

สตัยวาน. จจริงละแม่แน่นแท้รสหงวาน

แต่ก็คงไม่ปานกนิษฐา

หวานอะไรไม่ปานหวานวาจา

แห่งนี้้องแก้วแววตาของสามี.

สาววิตรี. อัยบ้านนี้มีหรือยังไม่จิต

สตัยวาน. เปนไม่มีวันชิตละโฉมศรี

สาวตรี. อันเวลาล่วงมาถึงเกือบปี

สตัยวาน. ส่วนตัวฉันเห็นเป็นหนึ่งวัน.

สาวตรี. ไต่ฟังพระวาทะเช่นนั้นไซ้

ใครจะไม่ลุ่มหลงองค์จอมขวัญ?

สตัยวาน. ใครไต่เมื่อยเช่นนี้คู่ชีวิต

จะไม่หลงเมื่อนั้นไต่ฉันใด?

สาวตรี. คุณเอสิมาเผ้าทรงเย้ายวน

เวลานไม่ควร.

สตัยวาน. เป็นไหน?

ก็เราอยู่ในกลางระหว่างไฟ

จะมีใครไต่กรวย?

สาวตรี. อายเหว!

สตัยวาน. อันทวยเทพก็เปรมเกษมสุข

แสนสนุกด้วยความเสนาหา

แนบสนธิชิตเทพกัญญา

จะนิินทาเราไม่มีหรือน้อง.

สาวตรี. ยิ่งเคียงกับผ่านเผ้ายิ่งเข้าตัว

พระทูลหัวแก้ไปไม่ขัดข้อง

เล็กกันที่. แม้มีเมตตาน้อง

โปรตทรงเก็บพวาทองโน้นประทาน.

สตัยวาน. แต่ดวงจิตยังปลิดให้น้องไต่

ปลิดมะม่วงจะเป็นไรยอดสงสาร
(ไปเก็บผลมะม่วง)

สาวตรี. ดวงหทัยทรงชัยโปรดประทาน
ก็เป็นการตอบแทนแสนสุดดี.
(สัตยวานให้มะม่วงแก่สาวตรี.)

สัตยวาน. มะม่วงนากำลังทั้งหอมหวาน
เมื่อถึงกาลเสวยเกิดโฉมศรี
ที่จะต้องตัดไม้ในบ้น
เพื่อไปเปรออีกเช่นเคยมา. ฯ

(สัตยวานไปตัดกิ่งไม้ทำฟัน, สาวตรีไปนั่งใต้ร่มไม้ใหญ่, หยิบดอกไม้ออกมา
จากในชาม, และมีช่อดอกไม้พาดวงรั้วกลาง.)

บทร้อง — สาวตรี.

()

© สมบัติหลากหลาย มากมวณมี

ต่าง ๆ สรรวลาวยวิเลชา
เหมือนแสวงแห่งล่อแมลงให้บินมา
เพราะหมายว่ามีกลิ่นอันรินรวย
เปรียบเหมือนนางครุฑเอยาก็มีคู่
แต่งกายล่อชูให้เห็นสรวย
เพื่อจะลวงชายหลงและงงวาย
แล้วเออวยรับรักสมักกัน
แต่มีบางมาลีสีอ่อน ๆ

(พิณพาทย์ทำเพลงกระสันนิบาต. ขวานตกจากมือพระสัตย์วาน, และพระ-
สัตย์วานแซ. นางสาวศรีวิบลุกไปเพียงมายังได้ร่มไม้, แล้วนั่งลงและประคองพระสัตย์วาน
ไว้บนตัก. พระสัตย์วานแสดงกิริยาอาการทรมานทรมานมากขึ้นเป็นลำดับ, จนในที่สุด
เมื่อถึงรัชทายาทพระสัตย์วานจึงตัวอ่อนและสิ้นสมุติ.)

บทร้อง - สาวตรี.

(โอ้ใน, รับพิณพาทย์)

◎ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว
มาทั้งเมื่อยเสียแล้วช่างทำได้
จะเสด็จจรดดิน หนใด
โยไม่ชวนเมื่อยไปเป็นเพื่อนทาง
พระมาทั้งเมื่อยไฉนนำพา
ปล่อยให้ร่างกลางบ้านใหญ่กว้าง
เมื่อยอยู่เคยวฟูมฟอกอย่างว่าง
ขอวายวางชีวิตตกตามไป. ๖

(พิณพาทย์ทำเพลงโศก. สาวตรีทอดพระสัตย์วานร้องไห้สอโศก. พิณพาทย์
ทำเพลงลูกพาทย์. พระยมออกทางหลังขวา. สาวตรีเห็นก็ตกใจ.)

บทร้อง - สาวตรี.

()

◎ ข้าได้เห็นพระโฉมอันผ่องผุด
ผิดกับโฉมมนุษย์รู้ได้
ว่าพระองค์คงเป็นเทพไท
ซึ่งเสด็จจรไปมาทัน

อ้างอิงเทวราชพิลาศบุญ
โปรดการุณย์แก่ข้าบาศรี
ที่เสด็จตบึงตึง^{๕๕}
พระองค์มีพระประสงค์จำนงใด ? ฯ

บหรือ - พระยม.

()

◎ ทูราสาวิตรศรีสมร
อันบังอรภักดีเป็นยิ่งใหญ่
ต่อองค์พระภรรตาผู้ยาใจ
บมิไต่ให้นายรักสักเวลา^{๕๖}
ทั้งเรอนมโยคะสมบัติ
ปรากฏชื่อนำชมเป็นหนักหนา
เพื่อเหตุ^{๕๗}นเรายอมสนทนา
กับนางแก้วกัญญาสาวิตร
ตัวเรา^{๕๘}นคือพระยมราช
ผู้ทรงฤทธิอำนาจอย่างเต็มที
อันพระสตัยวานกุมาร^{๕๙}น
หมคอยู่ถึงที่ต้องวายปราณ
เหตุ^{๖๐}นั้นตัวเราเอาบ่วงมา
เพื่อมัดเธอและคร่าห้สู่สถาน
อย่าเสียใจมากไปไม่เข้าการ

ใช้ว่าสัจยวานจะกินขนม. ฯ
 บทร้อง – สามีศรีและพระยม.
 ()

สามีศรี. ๑ เทวพระผู้ควรบูชา
 ข้าพระบาทหลากจิตกิดจน
 ข้าเคยยืนผู้เฒ่าเล่ายุบล
 ว่ายามคนถึงที่ควรบรรลย์
 ย่อมมีทุกข์ของพระองค์ทรงมาคร่ำห
 ก็แต่ว่าครานี้เป็นไฉน
 จึงเสด็จมาเองเช่นนี้ไซ้
 ข้าสงสัยไปรุดแถลงแจ้งเหตุการณ.
 พระยม. พระกุมารมีคุณเสมบัติ
 อีกโฉมศิวิศร์สวสัททศสถาน
 เป็นประหนึ่งท้วงแห่งกฤตการ
 พระกุมารไม่ควรทุกข์คร่ำหไป
 เราจึงได้มาเอง ณ ครานี้.

สามีศรี. โอ้เทวธิดาใจไม่
 ทรงเมตตาข้าพระเจ้า.

พระยม. จงเข้าใจ
 ผัวถึงอายุขัยเราจึงมา.

สามีศรี. อนิจจาทุกข์เข้าเป็นสตร

แม่ท้องไร้สามี.

พระบรม.

อย่าเมื่อยา

มาออนขอชีวิตของภรรยา

ยอมมิได้, ก็ญญาอย่ารำไร. ๖

(พิณพาทย์ทำเพลงรว. พระบรมเอบ่งจ้วงลงไปคล้องตัว “ปราน” ซึ่งซ่อน
อยู่ก่อนแล้วข้างหลังพระสัตยวาน-ฤคให้ขึ้นขึ้น, นางสาวตรีที่วางศพพระสัตยวานและ
ลูกขุนบ้าง. พิณพาทย์เปลี่ยนเป็นเพลงเข้มน่าน. พระบรมชูง “ปราน” สาวตรีเดินตาม
เข้าโรง.)

ตอนที่ ๒

ฉาก: ทางเค็รในป่าทึบ

(สำหรับตอนนี้ต้องการให้เปลี่ยนฉากได้เร็ว ๆ. ฉะนั้นควรมีม่านหลังเขียนเป็นป่าทึบ ให้เห็นแปลกกับฉากตอนที่ ๑. และม่านนี้เตรียมไว้พร้อมให้หย่อนลงได้เพื่อบังเวทีเสียสักกึ่งหนึ่ง, คงเหลือแต่กึ่งข้างหน้าไว้เป็นที่ตัวละครออกในตอนที่ ๒ นี้. การเปลี่ยนฉากไม่ใช่ปิดม่านหน้าเวที, ไขเปลี่ยนมิด.)

(พอเปลี่ยนฉากเสร็จแล้วและไฟสว่างขึ้นแล้ว, พระชมจูงตัว “ปราวณ” เเค็รออกมาจากทางขวา, สาวตรีเค็รตามหลัง. ถึงกลางโรงพระชมหยุดและหันไปพูดกับนางสาวตรี.)

บพธอง - พระชม.

()

© สาวตรี, หยุคเหอญ, เธอเค็รมา

โดยมรรคาลำบากหาน้อยไม่

บัดนี้นางทราชมสงวนควรกลับไป

เพื่อจะได้กอบกิจกรณีย์

บำเพ็ญการกุศลสราทธพรต

สำหรับองค์ทรงยศบพิตร

เธอพ้นแล้วจากปวงกรณีย์

อันพึงมีต่อองค์พระภรรตา. ฯ

บทร้อง – สำนวน.

()

๐ พระภรรตาถูกพาไปหนไหน
หม่อมฉันขอตามไปพระเจ้าข้า
หรือเสด็จไปเองในมรรคา
ข้าก็จะขอตามเสด็จไป
ด้วยอำนาจแห่งแท่งตะบะ
และสำมาการะวะท้อผู้ใหญ่
อีกพระองค์กรุณาแก้ข้าไท
คงไม่มีสิ่งใดกีดขวาง
อันผู้ใดไฝ่ธรรมเป็นเนืองนิตย์
และรู้จักข่มจิตไม่ย่อหย่อน
ปฏิบัติพร้อมพร้งทั้งครูสอน
คงไม่ต้องอนาทรและร้อนใจ
ปราชญ์สรรเสริญว่าธรรมเป็นล้ำเลิศ
สุดประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งน้อยใหญ่
ธรรมคุ้มผู้ประพฤติเป็นธรรมไซ้
คงต้องได้ผลงามตามตำรา. ฯ

บทร้อง-พระบรม.

()

◎ เราพอใจได้ฟังซึ่งถ้อยคำ
 แสดงธรรมครานี้คั่นกำหนด
 ถูกโหวตสารณล้วนปรีชา
 สมเหตุผลจึงน่าให้รางวัล
 แม้โฉมยงประสงศ์ซึ่งพรใด
 จะประสาทตามใจเป็นแม่นมั่น
 เว้นแต่ขอ^{๗๗}ข^{๗๘}สาม^{๗๙}นั้น
 เราไม่ให้แจ่มจันทรขอป่วยการ. ๖

บทร้อง-สาวตรี.

()

◎ อันชนกขององค์พระภรรตา
 เคยได้เป็นราชามหาศาล
 เป็นเกราะหทัยทรงเดชเนตร์พิการ
 ศักดิ์วุฒิชิงไอศวรรยา
 ขอประทานให้พระบิดุเรศ
 พระเนตรก็กลับคืนดีมีสง่า
 เพื่อพระองค์ได้ทรงพระเดชา
 ประคองพระสุริยาและอัคคี. ๖

บทร้อง—พระยม.

()

◎ อันพระพรที่ขอบันไซ้
เราเต็มใจให้แก้มารดี
อนึ่งนางไค้มาในคราน
ไกลเต็มทีแล้วอนงค์จึงกลับไป. ฯ

บทร้อง—สาวตรี.

()

◎ หม่อมฉันอยู่ไกลองค์พระภรรตา
จะเห็นเจเหนื่อยเมื่อยลำหามได้
พระภรรตาทกอยู่สภาพใด
หม่อมฉันขออยู่ในสภาพนั้น
อนึ่งไกลพระองค์ผู้ทรงคุณ
เป็นจอมบุญแท้จริงทุกสิ่งสรรพ
การคบผู้ซื่อตรงทรงคุณธรรม
ย่อมมีผลอนันต์อันเลิศดี
เสวนากับผู้ประพฤติธรรม
ก็คบมิตรเลิศล้ำและเป็นศรี
หม่อมฉันขอบคบบรรมะจารี
จึงสู้ลิตาตามเสด็จมา. ฯ

บทร้อง—พระยม.

()

๐ ถ้อยคำที่เรากล่าวมานี้
เป็นของคัมขั้วการศึกษา
เสริมบักติสมบุรณพุนปัญญา
แม่ของปราชญ์, ตุข้าจึงพอใจ
คุณภักฎิณีศรีสมร
จงขอพรอีกครั้งเราจะให้
เว้นเสียแต่ชีวิสามิไซร์
เธอจะขออย่างไรได้ทั้งนั้น. ฯ

บทร้อง—สาวตรีและพระยม.

()

สาวตรี. ๐ พระบิดาแห่งพระสวามี
ถูกไฟรีไล่ออกนอกเขตขัดเท
ขอประทานให้องค์พระทรงธรรม
ได้ปล้นกลับทรงราชย์เช่นเดิมมา.
พระยม. ในไม่ช้าราชาพระองค์นั้น
จะได้ครองไอศวรรย์हरษา
ภักฎิณีหยุคเทอญอย่าเดิรมา
จะกรากกรำกายาไม่เข้าการ. ฯ

บทร้อง-สาวตรี.

()

◎ อันพระองค์ทรงกำราบสัตว์

น้อยใหญ่

ด้วยวินัยแน่นทุกสถาน

ทรงคร่าสัตว์ทั้งมวลเมื่อควรกาล

มิได้พาลนอกทางอย่างใด ๆ

จนชนเรียกเทพวโรดม

ว่าพระยมเทวราชผู้เป็นใหญ่

ขอพระองค์กรุณาแก้ไขโทษ

และจงไต่ทรงสดับคำภีรภัย

กรณโยคนคิมศีลธรรม

อันควรทำต่อสัตว์ทั้งหลาย

คือมิได้ประทุษและปองร้าย

ทั้งด้วยกายวาจาอีกทั้งใจ

ควรเมตตาปราณีเป็นที่สุด

แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งน้อยใหญ่

แม้ศัตรูผู้มาขอภัย

ก็ยอมยกโทษให้ด้วยปราณี. ฯ

บทร้อง—พระยม,

()

◎ ได้ฟังธรรมสุนทรหล่อขยาย
เปรียบเหมือนผู้ระหายนะอยู่เต็มที
ไต่ตมน้ำเย็นชื่นรื่นฤดี
ตัวเรานชอบแท้สักรา
เธอจงขอพรเป็นคำรบสาม
จะประสาทให้ตามปรารถนา
เว้นเสียแต่ชีวิตพระภรรตา
ขออะไรไม่ว่าจะตามใจ ฯ

บทร้อง—สาวตรีและพระยม,

()

สาวตรี.

◎ อ้นองค์พระบิดาของข้าบาท
เป็นพระจอมมหาราชภูธรใหญ่
ทรงอำนาจราชศักดิ์อันเกรียงไกร
แต่ท่านไว้ โอรสยศยง
ขอโอรสแก่พระนเรนทร์สุ
สืบสกุลพร้อมพรังทั้งประสงค์.

พระยม. อันองค์พระชนกของอนงค์
 จะมีลูกร้อยองค์ล้วนเลิศชาย
 บัดนี้เราให้พรคำรบสาม
 แถ่นงรามเสร็จแล้วตั้งใจหมาย
 จงกลับเกิดสาวคำอย่ากรำกาย
 อย่าผันผายเลยหน่ออีกต่อไป. ๖

บทร้อง-สาวตรี.

()

◎ กระหม่อมฉันอยู่ข้างพระภรรตา
 มรรค้ายศยากก็เค็รได้
 จะขอตามเสด็จอีกต่อไป
 เทพไทจงโปรดปราณี
 พระองค์เป็นโอรสอาทิตย์ไสร
 จึงเรียกไว้วสวัตต์ศรี
 ประสาทธรรมสมาเสมอดี
 จึงมีนามว่าธรรมราชา
 อันผู้ไคทรงธรรมเที่ยงสถิต
 ชนย่อมอยากเป็นมิตรเป็นนักรหา
 ความใจก็มีจิตมากเมตตา
 ย่อมเนะสัศวุ่นานาไว้วางใจ. ๖

บทร้อง—พระยมกับสาวตรี.

()

พระยม. ๐ ภัทราช่างว่านางเอ๋ย
 เรามิเคยฟังคำที่ไหน
 เอาเถอะแม่ประสงค์พระพรใด
 เราจะให้ทั้งขอไม่วอรี่
 เว้นแต่ชีวิตพระสตัยวาน.

สาวตรี. ขอประทานพรเพิ่มเฉลิมศรี
 คือกระหม่อมฉันไซ้ขอให้มี
 โอรสเรื่องฤทธิ์ดังร้อยละ.

พระยม. พรนั้นดีประสาทให้
 ลูกเธอจะภักย์ทุกแห่งหน
 กลับเสียที่เด็กนางนิรมล
 จะเคียดค้นต่อไปทำไมมี.

สาวตรี. การดำเนินร่วมทางอย่างเปนมิตร
 กับผู้สุจริตย่อมเปนมิตร
 พระองค์เป็นยอดธรรมะจารี
 หม่อมฉันจึงตามเสด็จจร
 เสวนาบัณฑิตเป็นกิจชอบ
 ประกอบด้วยกุศลสโมสร

อันธรรมะจารีศรีสุนทร
นรากรไต่ฟุ้งจึงเย็นใจ.

พระบรม.

วาจาเธอเป็นคติดีทั้งหมด
มธุรสแกมธรรมอันผ่องใส
ไต่ฟุ้งแล้วก็เพลินเจริญใจ
อำทราวมัยประเสริฐเลิศนารี
จงขอพรอีกเป็นคำรบห้า
อันทุกข์ไม่ขัดมารสี
จงขอพรสกลประเสริฐเบิกกราน
จะยินดีให้สนสมจินดา. ฯ

บทร้อง-สาวตรี.

◎ อ้าพระผู้ประสาทศรีสวรรค์
พรพิพัฒน์ประทานแก่ทุกข์
ไหนจะได้สมถวิลจินตนา
แม้ไรพระภรรตาผู้ยาใจ
ฉนั้นจึงจำต้องขอประทาน
ชีวิตพระสัถยวานคืนขึ้นใหม่
การงพระวาทที่ถลันไว้
สมที่ไท้เป็นธรรมราชา. ฯ

บทร้อง—พระชม.

()

๐ อ้นวาจาของชานยนยง
และข้าคงกระทำเหมือนเช่นว่า!
(เปลื้องบ่วงจากตัวปราณ)
นี่เป็นไรเทวีศรีโสภา
เราขอคืนภรรยาคำให้ทรมายัย
จงปราศภัยไร้ปวงโรคาพาธ
ผิวพิลาศนวลล่องแผ่องใส
จงร่วมรักสมัคสมานใจ
เจริญวัยยังงามสามร้อยปี. ฯ

(พิณพาทย์ทำเพลงเชิด. นางสาวตรีไหว้พระชมแล้วจับมือ “ปราณ” จูงไป
ทางขวา, พระชมไปทางซ้าย, ค้างท้ายเข้าโรง.)

ตอนที่ ๓

ฉาก: เหมือนตอนที่ ๑

(เมื่อเริ่มต้นนั้นสมควรว่า เป็นเวลาจวนพลบแล้ว, ฉนั้นควรเปิดไฟสีน้ำเงินไว้พร้อม, แต่เปิดไฟสีแดงด้วย. ไฟแดงควรต่อสายไว้ ให้หัวลงได้ ที่ละน้อย ๆ จนหมดไป.)

(เมื่อเปลี่ยนฉากเสร็จ เห็นพระสตัชวานคงนอนอยู่ที่เดิม. นางสาวตรีออกจากหลังซ้าย, ตรงไปยังที่พระสตัชวานนอนอยู่, นั่งลงแล้วและซ้อนตัวพระสตัชวานขึ้นนอนบนตัก. พินพาทย์ทำเพลงระนิมิตร์. พระสตัชวานค่อย ๆ พินขึ้น, ตามตัวนางสาวตรีอย่างคล่องก่อน, แล้วค่อย ๆ ขึ้น, และในที่สุดยกแขนขึ้นกอดคอกนางสาวตรี. หมายเหตุ: พอพินพาทย์เริ่มทำระนิมิตร์ เริ่มให้ไฟแดงลงไปทีละน้อย, จนเมื่อจบเพลงนั้นให้แสงไฟแดงหมด, คงเหลือแต่ไฟสีน้ำเงิน.)

บทร้อง-สตัชวาน.

(สร้อยเพลง)

๐ กุชิวัดคงจกพิฬามหา

กิดว่าชาดลมปราดแล้วเมื่อ

ที่แท้เพียงหลับไปในที่

พอลืมตาพอดเห็นหนาน้อง

ฝันไปว่ามีบุรุษหนึ่ง

มารังริงพยาน่าสยอง

ขอจุมพิตนิกเกิดแม่รูปทอง

พอแก่ความเศร้าหมองเมื่อฝันนั้น. ฯ

(นางสาวตรีก็ลงไปหาพระสตัชวานและจุมพิต.)

บทร้อง-สาวตรี.

()

๑) อ้าพระนราศกผู้ภรรตา
พระไสยาอยู่เหนือคักหม่อมฉัน
และบุรุษที่ตรัสว่าเห็นน
คือพระยมทรงธรรมเสด็จมา
บั่นเทพองค์นั้นได้ผ่นผาย
พันไปแล้วภสยอย่ากังขา
เสด็จลุกขึ้นเด็กพระภรรตา
จะได้กลากันสู่ทาลาลัย
ทวันตกน่านแล้วและบั่น
ปวงภูตผีเวรเฝ้าในป่าใหญ่
ทงเสียงสทวรายร้องอยู่กองไฟ
ทำให้ใจหม่อมฉันระริกัว. ฯ

(พระสตัยวานลุกขึ้นนั่ง. แต่ยังอ่อนเพลียอยู่. นางสาวตรีจึงยังคงประคอง
ตัวไว้.)

บทร้อง-สตัยวานกับสาวตรี.

()

สตัยวาน. ๑) ขอโทษเกิดโถมทรผู้ขึ้นจิต
ทงนผดย่อมมีอยู่ที่ผัว
ในราตรีกลางป่าย่อมน่ากลัว

เพราะมีคมัวทั่วไปไม่เห็นทาง.

สาวตรี. โดยเหตุที่มีไฟได้ไหม้ป่า
ต้นพฤษชาติหนึ่งติดไฟสว่าง
หม่อมฉันเห็นโคตเค่นอยู่ริมทาง
อยู่ไม่ห่างไกลนักสักเท่าใด
หม่อมฉันจะรีบไปเอาไฟนั้น
มาจุดฟืนขึ้นพล้นสว่างได้.

สตัยวาน. น้องจงคอยอยู่นี้อะไรจะไป
เอาเชื้อเพลิงมาให้ไม่ช้าที. ๖

(พระสตัยวานพยายามลุกขึ้น, แต่กลับทรุดตัวลงอีก; สาวตรีพองไว้.)

สาวตรี. ทูลกระหม่อมอย่าขึ้นขึ้นพระกาย
ยังไม่ทรงสบายโดยแท้.

สตัยวาน. จริงนะน้อง. อย่างไรในวันนี้
ตุตัวพี่อ่อนเพลียละเหียนัก.

สาวตรี. เพราะพระองค์ถูกแดดนั้นแผดเผา
ร้อนไม่เบาแล้วซ้ำทำงานหนัก
กินน้ำไซ้ร้อนใจไม่แรมพัก
อยู่ในบ้านนี้สักหนึ่งราตรี. ๗

บทร้อง-สตัยวาน.

()

◎ อันความปวดทรมานน้อยลงแล้ว

หนึ่งแก้วนิตามารสี
 พักถึงพระชนกชนนี
 โอบ้านนี้พระเจ้าคอยตัวพี่ยา
 แท้ไร ๆ สองไท่เกยห้วงพี่
 ถ้ามานานในที่กลางดินป่า
 บางที่เกยเสด็จเจริญตามหา
 เพราะท่านพี่พียายู่คนเดียว
 พระจึงห้วงราวดวงหทัยแท้
 ยามทางองค์แม่แผ่แสงเหลียว
 พี่เหมือนท่านพระกรอยู่คนเดียว
 พระเปล่าเปลี่ยวที่สุทยามบุตรไกล
 หวังสององค์ทรงขวาแล้ว
 เสียลูกแก้วไหนพระเจ้าทนได้
 แม้พระองค์ทั้งสองต้องมียัย
 พี่ก็ไม่วายอยู่คู่หน้าคน. ฯ

(พิณพาทย์ทำเพลงโศก. พระสัถยวาท้องให้; นางสาวตรีปดอบและเช็ด
 น้ำตาให้.)

บทร้อง—สาวตรี.

()

© อัฐลกระหม่อมจอมเกศา
 โปรดทรงเชื้อชายาอย่างงน

ค่ายอำนาจตะบะสุวิมล
 ของหม่อมฉันอันผลคงต้องมี
 อีกทั้งทานและการพลีไซ้
 คงจะได้ผลงามตามควรที่
 ขอบรรดาสิริสุขสวัสดิ์
 จงมีแก่พระบิทรและมารดา
 อีกทั้งคุ้มกันองค์พระทรงศิริ
 ผู้เป็นพระสามเณหา
 ค่ายอำนาจแห่งสัจจะวาจา
 ทรงเจริญชนมาทั้งสามองค์. ฯ
 บทร้อง-สตัยวาน.

๐ พี่พอใจได้ฟังน้องตักตัก
 โลงถนัด! ขอจูบรูปะหง!
 (จูบนางสาวศิริ)
 หานางไหนไม่เท่าเจ้าขวัญคง
 นวลอนงค์บุปผาพลอยคอดดวงใจ
 เวลานั้นก็มีแสงเดือนเด่น
 พอแลเห็นลู่ทางกลางกองไต้
 ไปเถิดทราชมสงวนเราควรไป

พี่พอเติรไปได้ไม่ควรรอ. ๖

(พิณพาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง, พระสັตยวานลุกขึ้นยืน, แต่ยังไม่แข็งแรง, นางสาวตรีจึงบอกว่าให้นอนอยู่ ๖ ก่อน, และนางไปหยิบขวานด้วยมือซ้าย, แล้วไปข้าง ๆ พระสັตยวาน, บอกให้เอาแขนซ้ายทอดค่อนาง และนางเอาแขนขวาทอดบนเอวสามี่, แล้วจึงพกกันค่อย ๆ เติรไปทางซ้าย. ขณะนี้ได้ยินเสียงคนกู่ในโรงและร้องเรียกพระสັตยวาน, ทั้งสองจึงหยุดยืนนิ่งอยู่เพื่อฟังให้ถนัด. อีกครู่หนึ่งจึงมีพราหมณ์สองสามคนออกมา, พบพระสັตยวานกับนางสาวตรี, ต่างก็แสดงความดีใจ, ร้องตะโกนบอกไปทางในโรงว่าหาพบแล้ว, ก่อนท้าวหุยมัตเสน, นางโสพยา, และอมตย์ผู้ใหญ่แห่งศาลาฉะนกรจึงออกทางซ้าย, มีคนถือคบเพลิงและมีบวรหญิงชายตามออกมาด้วย ท้าวหุยมัตเสนตรงไปกอดพระสັตยวาน และนางโสพยาตรงไปกอดนางสาวตรี.)

บทร้อง-หุยมัตเสนและโสพยา.

(พราหมณ์เข้าโบล)

หุยมัตเสน. ๐ ยินดีไต่ไม่เท่าพบลูกแก้ว

แสนผ่องแผ้วใจแท่งแม่พ่อ.

โสพยา. ตั้งแต่ลูกมาพันสองตนรอ
เย็นลงไขว้ใจผ่อเพราะห่วงโย.

หุยมัตเสน. ยิ่งวัน^๕สาวตรีออกมาด้วย
ก็ยิ่งช่วยกันวิตกกอกสันใหญ่.

โสพยา. สุนิสาไม่เคยคำเนรไพร
จึงเกรงว่าอรไทยจะท้อแท้.

หุยมัตเสน. ถ้าแม่พ่อเสียลูกทั้งสององค์
อันจะคงชีพไปไม่ได้แน่.

- ไสยา. ฉนั้นพบที่นั่นก็แท้
ใจของแม่หม่อมมองเห็นสององค์.
- ทุมิตเสน. เป็นบุญเราเข้ามาในป่าใหญ่
มีข้านนาก็ได้สมประสงค์.
- ไสยา. ถ้าต้องหาเข้าไปในแดนคง
คงจะยิ่งหม่นหมองทั้งสองรา. ๖

บทร้อง—สัคน

()

- สัถยาน. ๐ ที่ทำให้สององค์ทรงลำบาก
โทษของลูกผิดมากเป็นนักหนา.
- สาวตรี. ประทานโทษไปรอกเกล้าเสีย
สักครา
- พระภรรตามิได้ทรงแซ่เขื่อน
แต่พระองค์ทรงพระประชาวไป
หม่อมฉันไซ้รักก็ต้องอยู่เป็นเพื่อน.
- สัถยาน. ควรจะทิ้งพี่ไว้ในแถวเถื่อน
รีบกลับเรือนทูลแถลงแจ้งคดี.
- ไสยา. แม่เห็นว่าสาวตรีนี้ทำถูก
เพราะตัวลูกป่วยไข้ในไพรนี้
จะทิ้งไว้เดียวหนอก้อจะมี

- สัตว์ร้ายมายืนตัวลุกชาย
 เออลูกป่วยเป็นไรไม่บอกบ้าง
 สุนิสาอย่าพลาดจงชวย.
- สาวตรี. เมื่อกลับถึงและพักผ่อนสบาย
 แล้วจะเล่าถวายทุกสิ่งอัน.
- สตัชวาน. อันข้าป่วยครั้งนั้นแทบมรณ
 ได้อาศัยบงอรผู้จอมขวัญ
 ช่วยดูแลพอทเลาเราชวนกัน
 รับประทานอาหารจะกลับยังศาลา.
- ทญุมัตเสน. พอรู้แล้วลูกแก้วเป็นห่วงพ่อ
 คจรงหนอลูกและสุนิสา
 เจ้าทั้งสองเออเพื่อตอบดา
 เพราะรู้ว่าตาพอนมิตมล.
- สตัชวาน. ชั่วชีวิตถึงพระบิดาแท้
 แท้แล ๆ รู้สึกนึกงน
 เห็นเมือกทพระจรตล
 เหมือนคนหนึ่งธรรมตาข้า
 หลากใจ.
- ไสพยา. เออพุดถูกลูกนข้างสังเกต
 ได้เกิดเหตุอัศจรรย์อันยิ่งใหญ่
 พระเนตรแห่งบิคุรงค์ผู้ทรงชัย

- กลับสว่างขึ้นได้ดังเดิมมา.
- สตัยวาน. ลูกยีนก็คราน้ำประสิทธิ์โชค
แด่องค์พระบุญโศลกจอมเกศา.
- สาวตรี. สารพระธรรมราชา!
เห็นแล้วทรงเมตตาอย่างเที่ยงธรรม.
- สตัยวาน. เอ๊ะ! อะไรทรม้วยโยประภาช
น่าประหลาดจงแถลงแจ้งแก่นัน.
- สาวตรี. ปวงคติที่จริงทุกสิ่งอัน
เป็นแม่นมั่นจะทูลทงสามองค์.
- ทบุมัตเสน. ส่วนตัวพ่อขอบอกสองลูกยา
ว่ายังมีข่าวน่าพิศวง
ที่ควรลูกจะทราบทั้งสององค์
เชื่อว่าคงยินดีปลื้มปรีดา.
คราอมาตย์ผู้ม้วย
จงแถลงข่าวไปให้ลูกข้า
เหมือนเช่นที่ตัวเจ้าได้เล่ามา
แก้ข้ากับไสพยาเมื่อบายนี้. ฯ

บหรือ้ง—อมาตย์ศาลาฉนวนคร.

(สองไม้)

© ในศาลาฉนวนครนิกรชน

เกิดรอนรนทั่วทั้งธานีศรี
 เพราะว่าเหตุอุกฉกรรจ์นั้นเกิดมี
 แก่พวกที่แย่งไอศวรรยา
 ได้เกิดมีอมาตย์ผู้ทรยศ
 คิดขบถรวมพวกมากนักหนา
 ยกเข้าปล้นนิเวศน์ของราชา
 และจับขุนนั้นฆ่าเสียวายปราณ. (รับ)
 แต่พวกขุนอินทร์ไม่สิ้นสุก
 จึงแย่งยุทธกันยังมุ่งประหาร
 พวกเขาเองต่างตนต่างรณราน
 ต่างมุ่งผลาญชีพกันให้บรรลัย
 ชวบุรีได้ทิ้งรวมกัน
 บำราบพวกอาชรรรมิทนได้
 พวกที่แย่งพระราชสมบัติไซ้
 ปราชัยหลักสี่หนีกระเจาย. (รับ)
 ฝ่ายชาวเวียงเปล่งเสียงขอเชิญให้
 ทายมัตเสนภูวนัยผู้ฤาสาย
 ทุกคนเตรียมอยู่พร้อมจะน้อมกาย
 มอบถวายราชย์ให้ทรงครอง
 แต่ก่อนมาพวกข้าพ้พระเจ้า
 บารมีร่มเกล้าข้าพ้ทั้งผอง

ยังภักดีเป็นข้าเฝ้าล่อง

ขอลดลงรองบาทเช่นเคยมา. ฯ (รับ)

บทร้อง

สัตยวาน, สาวิตรี, และลูกคู่.

(เวสุกรรม)

สัตยวาน. © พังข้าวในคราวนี้

ราวาวรีโสจรสรงข้า

ผ่องใสในวิญญาน

ลูกคู่.

ผ่องใสวิญญาน

ข้าผู้เอยพลอยขึ้นบาน.

สัตยวาน.

เดชะพระกุศล

อำนวยการผลพอเหมาะกาล

ให้เปรมเกษมสันต์

ลูกคู่.

ให้เปรมเกษมสันต์

ทั้งภูบาลและข้าไท.

สาวิตรี.

ยินดีที่พระแม่

ตั้งแต่นี้จะผ่องใส

จะพ้นจากพงไพร

ลูกคู่.

จะพ้นจากพงไพร

ได้ประเวศเขตวังจันทน์.

สาวตรี. จะทรงนิรทุกข์
 เสวยสุขทุกคืนวัน
 ทุกสิ่งเป็นมิ่งขวัญ
 ลูกอยู่. ทุกสิ่งเป็นมิ่งขวัญ
 ไร้โรครันตราย. ฯ

บทร้อง-ทยุต์เสนา.

()

◎ ส่วนพ่อพอใจในคราวนี้

มิใช่เพราะได้มีซึ่งยศดา

อันตัวพอกับแม่แก่ชรา

ปรารถนาแต่ความสงบใจ

แท่นนี้ที่พระปิโยรส

จะได้เพิ่มเสริมยศขึ้นเป็นใหญ่

พร้อมนางสาวตรีศรีวิไล

เป็นคู่ใจคู่พระบารมี

ขอให้เทพช่วยอำนาจพร

แก่ลูกและบังอรเฉลิมศรี

ให้อยู่เย็นเป็นสุขสวัสดิ์

ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิเดชไชย! ฯ

(พิณพาทย์ทำเพลงตระเขญ. เมฆคันทันหลวมที่แหวกออก, เห็นพระอินทร์,
 พระขม, พระวรุณ, และพระอัครนัคน้อยในกลีบเมฆ. หมายเหตุ: ไฟต้องฉายแรง
 จำเพาะที่เทวดาทั้งสี่, เพื่อให้เป็นแปลงวิเศษ.)

บทร้อง—เหวดค้างงี้.

()

- พระอินทร์. ๐ ตัวเราโลกบาลทั้งสี่ทิศ
 เรื่องฤทธิ์สามารถอำนาจใหญ่
 ทั้งสี่ประนอมพร้อมใจ
 มาประสาทพรให้ในครานี้
 ตัวเราศักรินทร์บิณฑมร
 อำนาจพรแก่ษัตริย์ทั้งสี่
 ให้ทรงศักดิ์กระเดื่องเรื่องฤทธิ์
 และไพร่พลาคทั้งนอกใน
- พระยม. ตัวเรายมราชประสาทพร
 ให้ทรงธรรมการมิหย่อนได้
 ครอบครองไพร่ฟ้าผู้เข้าไท
 เปนร่มโพธิ์ร่มไทรของฝูงชน.
- พระวรุณ. ตัวเราวรุณอุทกราช
 ประสาทพรว่าขอให้มิฝน
 ตกดีทั่วไปในมณฑล
 เพื่อฝูงชนขึ้นบานสราญกิจ.
- พระอัคนี. ตัวเร่อัคนีมีเดชะ
 ประสาทพรพรเพิ่มเฉลิมศรี

ให้สองคัมภีร์ประสงค์ในพลี
 เทศกระตือองเรื่องศรีทั่วโลกา. ฯ

บทร้อง-หมื่นใหญ่.
 ()

๐ ได้ฟังสี่ทวาราชประสาทพร
 ปวงพศกนิกรแสนहरษา
 ขอลววยพรเพิ่มมั่งคลา
 แด่สองคัมภีร์ขัตติยาธิบดินทร์
 ขอพระองค์ทรงราชย์ปาวจากภย
 กิจน้อยใหญ่สำเร็จสมถวิล
 การทั้งปวงลุลวงสมทรงจินต์
 ลากทั้งสันไหลดหลังคังทอธาร
 ทรงมีชัยชำนะอริราช
 ผู้บังอาจประทุษด้วยใจหาญ
 อานุภาพบารบศักรูปาล
 ให้แรงรานเหมือนนรามปราบปรามยักษ์
 แม้ผู้ใดทุจริตคิดปองร้าย
 จงยับยิบฉิบหายเห็นประจักษ์

๑๐๘

แม่ผู้ไทสุจริตจิตจงรัก
จงปรากฏยศศักดิ์ยิ่งกนิญโญ ฯ

(ปิดม่าน.)

จบบทละครอนเรื่องสาวตรี ฯ

ภาคผนวก

รายชื่อเพลงในเรื่องละครพระราชนิพนธ์ “สาวิตรี”

ที่นายมนตรี ตราโมท แห่งกรมศิลปากร บรรจุทูลเกล้า ฯ ถวาย.

องก์ที่ ๑

๑. วันนี้เราได้เห็นเป็นขวัญตา	สะสม
๒. ทูราราชาวระองค์นี้	สิงโต
๓. จริงแล้วพระสัทธาเจรจาขอบ	นาคราช
๔. เทวะ, อันพระบุตรีเจ้า	ทวงพระธาตุ
๕. อันกิจการนงคราญมุ่งไปทำ	ตุ๊กตา
๖. การที่เจ้าธิดามาบัดนี้	สารดี
๗. รูปไต่ฟุ้งข่าวเขาเล่าลือ	สาธิตาเขมร
๘. บุตรหญิงมิ่งขวัญของพ่อเอ๋ย	ขวัญอ่อน
๙. อันพระเดชพระคุณการุณย์เลิศ	กล่อมนารี
๑๐. ราชะ, อันพระธิดาไท้	กาเรียนทอง
๑๑. พระมุนีก่ล่าวนโยมเห็นถูก	การะเวก
๑๒. เออมหาบพิตรทรงคิดถูก	พระยาสี่เสา
๑๓. ถึงอายบ้างอย่างหญิงก็ทุกข์	พัสชา
๑๔. สาธุ! สาธุ! พระบุตรี	สร้อยสนตัด
๑๕. ข้าขอทูลแถลงสำแดงเหตุ	ต้นเพลงยาว

๑๖. พ่อเชื้อแท้แม่คงไม่เลือกผิด	นจาก
๑๗. ครึ่งหนึ่งในศาลาชนบท	กระบอกทอง
๑๘. โอโฮ มหาราชะ!	บินตลิ่งนอก
๑๙. พระกุมารที่นางสาวตรี	ขึ้นพลับพลา
๒๐. อันสัถยวานกุมารผู้	แขกลพบุรี
๒๑. อนิจา! สาวตรี, ฉะนี้หนอ	จำปาทองเทศ
๒๒. โอ้วาบิตาบังเกิดเทศ	ตะนาวแปลง
๒๓. ทูกรนเรศขวัญเคชเกรียงไกร	เขมรปากท่อ
๒๔. ข้าขอยอกรบั้งคม	ช้างประสานงา
๒๕. สารุราชามหาศาล	สระบุหร่งนอก
๒๖. ข้าพเจ้าเสวกาและข้าหลวง	สดาขงแปลง
๒๗. อันว่าการพลีที่ประจำ	เชื้อ
๒๘. ท้ายอำนาจกุศลที่กอบมา	สามเส้า
๒๙. ลูกบำเพ็ญตรีราตระธุงค์	สี่บท
๓๐. ข้าทูลลาพระบิดาและมารดา	วิลันดาตัด
๓๑. อำทูลกระหม่อมจอมขวัญ	ทองย่อน
๓๒. อันพระบิดุรงคผู้ทรงศรี	นางกรวณ
๓๓. แม่จะเห็นอย่างไรไสยา?	ขอมกล่อมลูก
๓๔. ข้าขอน้อมคำนับและรับคำ	เหรา*

* เดิมบรรจุเพลง “นจาก” ไว้, แต่ซ้ำกับเลข ๑๖ จึงเปลี่ยน.

๓๕. ขอให้องค์พระสัตยวาน

นางนาค

องค์ที่ ๓, ตอนที่ ๑

๓๖. สุมวลีหลาก ๆ มากมวลมี

ลมพัดซ้ายขวา

๓๗. ข้าได้เห็นพระโฉมอันผ่องผุด

ฝรั่งคู่

๓๘. ทูราสาวิตรีศรีสมร

โยนดาบ

๓๙. เทวะพระผู้ควรบูชา

ขอมใหญ่

องค์ที่ ๓, ตอนที่ ๒

๔๐. สาวิตรี, หยุดเทอญ, เธอเดินมา.

สมิงทองมอญ

๔๑. พระภรรตาถูกพาไปหนไหน

สามไม้ใน

๔๒. เราพอใจได้ฟังซึ่งถ้อยคำ

แขกไท

๔๓. อันชนกขององค์พระภรรตา

นกกระจอกทอง

๔๔. อันพระพรที่ขอบันไซ้

กระบี่สีลา

๔๕. หม่อมฉันอยู่ใกล้องค์พระภรรตา

ม้าย่อง

๔๖. ถ้อยคำที่เธอกล่าวมานี้

ตะลุ่มโปง

๔๗. พระบิดาแห่งพระสวามี

จระเข้ขวางคลอง

๔๘. อันพระองค์ทรงกำราบสัตว์น้อยใหญ่

ทยอยญวน

๔๙. ได้ฟังธรรมสุนทรหล่อ่นขยาย

กลั่นกระทาบฝั่ง

๕๐. อันองค์พระบิดาของข้าบาท

ต่อयरู

๕๑. กระหม่อมฉันอยู่ข้างพระภรรตา

เขนง

๕๒. ภัทราช่างว่านางเอ๋ย

สาธิกา

๕๓. อ้าพระผู้ประสาธน์สวสัค

สุริโยทัย

๕๔. อันวาทของข้านียนยง

เทวาทประสิทธิ์

องกที่ ๓, ตอนที่ ๓

๕๕. อ้าพระนราศภูผู้รรรดา

อาถรรพณ์

๕๖. ขอโทษเกิดโฉมตรุษผู้ชื่นจิต

พราหมณ์เตีตน่าเต้า

๕๗. อันความปวดทนต์ออยถอยลงแล้ว

ทะแยหงสา

๕๘. อ้าทูลกระหม่อมจอมเกศา

แปดบาท

๕๙. พี่พอใจได้ฟังน้องตงสัคย์

ลีลากระทุ่ม

๖๐. ก. ที่ทำให้สององค์ทรงลำบาก

เขมรโพธิสัตว์

ข. อันข้าบ้วยครันท์แทบมรณ

ตันเพลงฉิ่ง

ค. เอ๊ะ! อะไรรามว้ยโยประกาย

เบ้าหลด

๖๑. ส่วนพ่อพอใจในคราน

กราร่วมอญ

๖๒. ตัวเราโลกบาลทั้งสัคย์

เหาะ

๖๓. ได้ฟังสี่เทวราชประสาธพร

ประเทศ

แถลงการณ์เรื่องทุนต่าง ๆ

ซึ่งเป็นอนุสรณ์ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการบำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันคล้ายวันสวรรคต บรรดาผู้จงรักภักดีได้สละทรัพย์คนละเล็กคนละน้อยทั้งเป็นทุนในมหาวิทยาลัย เรียกว่าสินอนุสรณ์ “พระราม ๖” ขึ้นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยมีวัตถุประสงค์ให้มูลนิธิรามาวิทยาลัย เป็นแม่ข่ายทำบุญน้อมเกล้าฯถวายในวันสวรรคต เป็นงานประจำปี ในเมื่อไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นแม่ข่ายดำเนินการ เงินนี้คิดบัญชีเพียงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ มีรายการดังนี้:-

เงินทุน	๒๙๑,๖๔๕.๘๑ บาท
---------	----------------

ดอกผลปี ๒๕๑๖ โอนสมทบตามข้อบังคับ	๒,๐๓๙.๙๒ „
----------------------------------	------------

รวม	๒๙๓,๖๘๕.๗๓ „
-----	--------------

เงินที่ได้รับและจ่ายภายหลังวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ ดังนี้

เลขที่	รายการ	รับ		จ่าย	
๑.	พระยาบริหาร ราชมานพ (เนี่ยน สาคริก)	๕๐๐	—		
๒.	ข้าราชการบริพารและผู้จงรักภักดี	๔๖๐	—		
๓.	นายพิชิตชัย ศรียานนท์	๑๐๐	—		
๔.	ดอกผลปี ๒๕๑๕ สำหรับ บำเพ็ญกุศลประจำปี ๒๕๑๖	๑๘,๐๔๕	๙๐		
๕.	ดอกผลทุน “หลวงวิทักษ์- อักษรกิจ”	๑,๔๗๐	๒๖		
๖.	ดอกผลทุน “สิริคุตโต เศวตฉัตร”	๑๐๕	๘๙		
๗.	จ่ายค่าพิมพ์หนังสือ อสุเรนทร จารีตคำพากย์			๖,๑๐๐	—
๘.	จ่ายค่าพาหนะ			๑๗๙	—
๙.	จ่ายค่าไปรษณียากร			๑๑	๐๕
	คงเหลือยกไปสมทบทุน			๑๔,๓๙๒	—
		๒๐,๖๘๒	๐๕	๒๐,๖๘๒	๐๕

นอกจากเงินที่กล่าวในเบื้องต้น ยังมีเงินดอกผลที่ได้รับสำหรับ
ปี ๒๕๑๖ ซึ่งสงวนไว้สำหรับการตามวัตถุประสงค์ของทุนประจำปี

[๓]

๒๕๑๗ อีก ๑๘,๓๕๙.๓๖ บาท ถ้าเงินนี้มิได้ใช้หรือใช้ไม่หมดก็จะได้
จัดการสมทบทุนต่อไป

ทุนวัดบวรนิเวศวิหาร

ทุนพระราม ๖

ทุนพระราม ๖ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๐ ผู้จงรักภักดีได้
อุทิศเงิน ๑,๐๐๐.— บาท ถวายวัดบวรนิเวศวิหาร ชื่อนามทุนว่า
“พระราม ๖” มีวัตถุประสงค์ให้เก็บดอกผลบำรุงวัดบวรนิเวศวิหาร
เงินนี้คืบบัญชีเพียงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ มีรายการดังนี้:—

เงินทุน	๙,๙๖๔.๓๑	บาท
ดอกผลปี ๒๕๑๖ โอนสมทบทุนตามข้อบังคับ	๗๖.๐๓	„
รวม	๑๐,๐๔๐.๓๔	„
เงินที่ได้รับและจ่ายภายหลังวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖	ทั้งนี้	

เลขที่	รายการ	รับ		จ่าย	
๑.	ชำระค่าบริการและผู้จงรักภักดี	๔๖๐	—		
๒.	ดอกผลปี ๒๕๑๖	๗๖๐	๓๔		
๓.	จ่ายสมทบทุนตามข้อบังคับ			๗๖	๐๓
๔.	จ่ายบำรุงตามวัตถุประสงค์ ของทุน			๖๘๔	๓๑
	คงเหลือยกไปสมทบทุน			๔๖๐	—
		๑,๒๒๐	๓๔	๑,๒๒๐	๓๔

ทุนพระมงกุฎเกล้าฯ

ทุนพระมงกุฎเกล้าฯ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๑ ผู้จ้รงรักภักดี
ได้อุทิศเงิน ๗,๐๕๔.- บาท ถวายวัดบวรนิเวศวิหาร ชนนานาม
ทุนว่า “พระมงกุฎเกล้า” มีวัตถุประสงค์ให้เก็บดอกผลปฏิสังขรณ์
ที่บรรจุพระบรมราชสรีรังการพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รวมทั้งพระ-
อุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร) เงินนี้คิดบัญชีเพียงวันที่ ๓๑ ธันวาคม
๒๕๑๖ มีรายการดังนี้:-

เงินทุน ๕๗,๖๕๗.๕๔ บาท
ดอกผลปี ๒๕๑๖ โอนสมทบทุนตามข้อบังคับ ๗๔๗.๗๔ “
รวม ๕๘,๔๐๕.๖๘ “
เงินที่ได้รับและจ่ายภายหลังวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ ดังนี้

เลขที่	รายการ	รับ		จ่าย	
๑.	ข้าราชการบริพารและผู้จ้รงรักภักดี	๔,๑๔๗	๔๐		
๒.	ดอกผลปี ๒๕๑๖	๗,๔๗๗	๔๑		
๓.	จ่ายสมทบทุนตามข้อบังคับ			๗๔๗	๗๔
๔.	จ่ายบำรุงตาม วัตถุประสงค์ ของทุน			๖,๗๒๕	๖๗
	คงเหลือยกไปสมทบทุน			๔,๑๔๗	๔๐
		๑๑,๖๒๔	๘๑	๑๑,๖๒๔	๘๑

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ผู้จงรักภักดีได้อุทิศเงิน ๕,๐๖๗.๔๐ บาท
 ในจำนวนนั้นนำไปสมทบทุน “พระราม ๖” ของวัดบวรนิเวศวิหาร
 ๔๖๐.- บาท สมทบทุน “พระราม ๖” ของมหาวิทยาลัย ๔๖๐.- บาท
 และสมทบทุน “พระมงกุฎเกล้าฯ” ของวัดบวรนิเวศวิหาร
 ๔,๑๔๗.๔๐ บาท

ในจำนวนเงิน ๕,๐๖๗.๔๐ บาท มีผู้บริจาคสมทบตามรายชื่อพระ-
 นามและนามดังต่อไปนี้:-

ที่	รายพระนามและนาม	จำนวนเงิน
๑.	นายจรัส สรวินุต (หลวงสุนทร ยศวรราช)	๑๐๐ บาท
๒.	คุณมงคลยา เวณิก	๑๐๐ ”
๓.	เจ้าท้าวยุทธการ	๒๐ ”
๔.	หลวงเทพรักษเลขา	๕๐ ”
๕.	หลวงไพจิตรนันทการ	๕๐ ”
๖.	คุณหญิงเลขา อินทรทเวา	๓๐๐ ”
๗.	จมีนมานพนิศรี	๕๐ ”
๘.	คุณนิริวดี อันตระการ	๑๐๐ ”
๙.	คุณสิริพันธ์ สุจริตกุล	๒๖ ”
๑๐.	นางศรี เสถียรโชติสาร	๑๐๐ ”
๑๑.	นางพิศ อติศักดิ์อภิรัตน์	๑๐๐ ”
๑๒.	นางชำนัญ สุขุม	๑๐๐ ”

ที่	รายพระนามและนาม	จำนวนเงิน
๑๓.	คุณวาริณี อองคสิงห์	๓๐ บาท
๑๔.	หลวงพิศิษฐ์สุขุมการ และประยงค์ สุขุม	๑๐๐ „
๑๕.	คุณหญิงรื่น อภิบาลราชไมตรี	๔๐ „
๑๖.	ม. ร. ว. สล้าง ลดาวัลย์	๔๐ „
๑๗.	พระยาอัครวาศิตรีสุรพาหน	๗๐๐ „
๑๘.	คุณวัฒน์ สุตาภา	๓๐ „
๑๙.	หม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์ และหม่อมกมล้อง	๒๐๐ „
๒๐.	คุณเกษม ณะเชียงใหม่	๒๐๐.๔๘ „
๒๑.	คุณเกษม นาวานเกราะ	๑๐๐.๔๘ „
๒๒.	คุณเด่น นาวานเกราะ	๔๘.๔๘ „
๒๓.	คุณสำน นาวานเกราะ	๔๘.๔๘ „
๒๔.	นักเรียนมหาดเล็กหลวงเลขประจำตัว ๖๔	๔๘.๔๘ „
๒๕.	พระยานเรนทรราชา	๕๐ „
๒๖.	นายลิขิตสารสนอง	๕๐ „
๒๗.	พระมหามนตรี	๑๐๐ „
๒๘.	หม่อมเจ้าสโมสรเกษม เกษมศรี	๑๐๐ „
๒๙.	คุณจินดา สีหรัตน์	๓๐ „
๓๐.	คุณพจนา ณ ระนอง	๕๐ „
๓๑.	คุณทวีพย์ อินทรสาระ	๒๐ „
๓๒.	พระมหาเทพกษัตรสมุห	๒๐ „

ที่	รายพระนามและนาม	จำนวนเงิน
๓๓.	พ. ท. อ. นายรองพลพัทธ์	๕๐ บาท
๓๔.	พล. ท. ท. เนื่อง อาชบุทร	๑๐๐ "
๓๕.	จุฬาทวีคุณ	๓๐ "
๓๖.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐ "
๓๗.	พลตรีประพัทธ์ และสัถยวดี กุวานนท์	๑๐๐ "
๓๘.	พระอธิสัสสวามิกักดิ์	๑๐๐ "
๓๙.	พระยาสุรินทรเสวี	๒๐๐ "
๔๐.	คุณเนื่อง ปิยะบุตร์	๑๐ "
๔๑.	คุณหญิงโพยม เสนีณรงค์ฤทธิ์	๒๐๐ "
๔๒.	พ. อ. เฟื่องเฉลย อนิรุทธเทวา	๑๐๐ "
๔๓.	ม. ล. ปิ่น มาลากุล	๑๐๐ "
๔๔.	หม่อมเสมอ สวัสดิ์วัฒน	๕๐๐ "
๔๕.	จมนอมรัตนรักษ์และภรรยา	๒๐๐ "
๔๖.	คุณอินทุประภา นิโครธวิชัย	๑๐๐ "
๔๗.	คุณตรุณรติ และนายแพทย์สุประเกศ จารุกุล	๑๐๐ "
๔๘.	พระสนิทราชการ	๒๕ "
๔๙.	หม่อมราชวงศ์ ชยานันท์ ลดาวัลย์	๔๐ "
รวมทั้งสิ้น		๕,๐๖๗.๔๐ บาท

ผู้บริจาคช่วยเหลือสิ่งของ

๑. บริษัทโอสถสภา จำกัด ยาประจำบ้าน ๕๐ ชุด
๒. บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด น้ำแข็งและโซดาตลอดงาน
๓. กิตติาคารขายทะเลจันทร์เพ็ญ } กิตติาคารถวายพระ
๔. สถานสงเคราะห์บ้านเกร็ดกระการ } ภิกษุสามเณรทั้งวัด

หนังสือพิมพ์ที่เอื้อเฟื้อลงโฆษณา

๑. หนังสือพิมพ์สยามรัฐ
๒. หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย
๓. หนังสือพิมพ์ชาวไทย
๔. หนังสือพิมพ์ไทยเดลี

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พิมพ์นามกุฎราชวาทิตถาวร หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
นายพนิจ อู่สารณย์ ผู้พิมพ์โฆษณา โทร. ๓๘๕๐ ๑๘/๑๐/๒๕๑๓

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สหราชอาณาจักรวิทยาลัย
นางสาวน้อย คู่อำนาจ ผู้พิมพ์และจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๓
